Masarykova univerzita

Fakulta sociálních studií

Katedra mediálních studií a žurnalistiky

Mediální obraz odborového hnutí Solidarność a Polské lidové republiky mezi lety 1980-1981 ve vybraných českých denících

The Media Image of the Trade Union Solidarity and the Polish People's Republic between 1980-1981 in Selected Czech Newspapers

Diplomová práce

Bc. Andrea Jarošová

vedoucí práce: PhDr. Pavel Večeřa, Ph.D.

Brno 2014

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím pramenů a literatury uvedené v bibliografii.

V Brně dne 26. 4. 2014

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat PhDr. Pavlu Večeřovi, Ph.D. za vzorné vedení mé diplomové práce, odborné rady a především za věnovaný čas a ochotu v průběhu řešení práce.

Anotace

Tato diplomová práce pojednává o mediálních obrazech polského odborového hnutí Solidarność a Polské lidové republiky prezentovaných na stránkách deníků Rudé právo, Práce a Mladá fronta. Hlavním cílem práce je analyzovat mechanismy podílející se na konstrukci těchto mediálních obrazů spolu s pokusem o jejich následnou interpretaci. Práce se zabývá diskursivními modely, jež byly použity v publicistických komentářích výše uvedených titulů v období od srpna 1980 do prosince 1981 a jež přímo souvisejí s mediálními obrazy Solidarnośći a PLR. Text se rovněž zaměřuje na identifikaci ideologických strategií, s jejichž pomocí bylo dosaženo reálnosti modelů. Aplikovanou metodologií práce je kritická diskursivní analýza podle James P. Geeho s využitím ideologických modů operandi Johna B. Thompsona. Diplomová práce je rozdělena do tří částí: společensko-historický kontext soudobých událostí v Polsku a Československu, teoretické vymezení základních konceptů a analýza vzorku textů spolu s prezentací diskursivních modelů a ideologických skupin aktérů.

Klíčová slova

diskurs, diskursivní analýza, diskursivní model, ideologie, mediální reprezentace, Mladá fronta, mody operandi, PLR, Práce, Rudé právo, sociální konstrukce reality, Solidarita, výzkumná práce

Annotation

The thesis deals with the media image of the Polish trade union federation Solidarity and the Polish People's Republic presented on pages of Czech newspapers Rudé právo, Práce and Mladá fronta. The main goal of the thesis is to analyze the mechanisms involved in the construction of these media images along with attempts to further interpretation. The thesis also deals with discursive models which were used in commentaries of aforementioned newspapers in the period from August 1980 to December 1981 and which are directly related to media images of Solidarity and PPR. Text also aims to identify the ideological strategies that helped to achieve the reality of models. Applied methodology is critical discourse analysis by James P. Gee with ideological modus operandi by John B. Thompson. The thesis is divided into three parts: the socio-historical context of contemporary events in Poland and Czechoslovakia, the theoretical definition of basic concepts and the text analysis along with the presentation of discursive models and ideological identity groups.

Key words

discourse, discourse analysis, discursive model, ideology, media representation, Mladá fronta newspaper, modus operandi, PPR, Práce newspaper, Rudé právo newspaper, social construction of reality, Solidarity, research work

OBSAH

1 ÚVOD 8

2 SPOLEČENSKO-HISTORICKÝ KONTEXT 10

2.1 Situace v Polsku před rokem 1980 10

2.2 Události roku 1980 a 1981 11

2.3 Hnutí Solidarność 15

2.4 Normalizace v Československu 16

3 TEORETICKÉ ZASAZENÍ PRÁCE 20

3.1 Sociální konstrukce reality 20

3.1.1 Institucionalizace a legitimizace (Berger a Luckmann) 21

3.2 Mediální konstrukce reality 22

3.2.1 Spirála mlčení (Noelle-Neumannová) 24

3.3 Teorie reprezentace 24

3.4 Moc 26

3.4.1 Dichotomie „my“ a „oni“ 27

3.5 Ideologie a významy 27

3.5.1 Ideologie (Thompson) 29

3.5.1.1 Mechanismy ideologie 29

3.6 Diskurs 31

3.6.1 Diskursivní analýza 33

3.7 Teorie totalitarismu 35

4 ANALYTICKÁ ČÁST PRÁCE 39

4.1 Návrh výzkumu 39

4.1.1 Téma výzkumu 39

4.1.2 Cíl výzkumu 39

4.1.3 Výzkumné otázky 40

4.1.4 Postup analýzy a jeho odůvodnění 41

4.1.4.1 Sledované období a jeho odůvodnění 41
4.1.4.2 Vedlejší otázky a jejich odůvodnění 42
4.1.5 Metoda výzkumu 44
4.1.6 Výzkumný vzorek 45
4.1.6.1 Definice populace 45
4.1.6.2 Identifikace množiny vzorku 48
4.1.6.3 Výběr vzorku 49
4.2 Analýza 49
4.2.1 Vytváření důležitosti (Building Significance) 49
4.2.2 Vytváření děje (Building Activities) 56
4.2.3 Vytváření identit (Building Identities) 61
4.2.4 Vytváření vztahů (Building Relationships) 68
4.2.5 Vytváření názorů (Building Politics) 71
4.2.6 Vytváření souvislostí (Building Connections) 74
4.2.7 Vytváření významnosti znakových systémů (Building Significance for Sign Systems) 79
5 ZÁVĚR 84
6 DISKUSE 104
POUŽITÁ LITERATURA 106
PŘÍLOHA 110
Rudé právo 110
Práce 110
Mladá fronta 111
SEZNAM TABULEK 112
JMENNÝ REJSTŘÍK 112
VĚCNÝ REJSTŘÍK 114

Celkový počet slov: 37 522

1 ÚVOD

Krizová situace v Polsku po vypuknutí hromadných stávek nezávislých odborů Solidarność na pobřeží země v srpnu 1980 hluboce zasáhla nejen společnost Polské lidové republiky, ale současně s tím také ovlivnila celé socialistické společenství. Tomu, co stávkové pohotovosti přecházelo, jakým způsobem se Polsko s opozičními silami vyrovnalo a jaké důsledky jejich snažení s sebou přineslo, se věnuje mnoho popisných a analytických prací, převážně z oblasti historie a politologie. Nicméně tím, jak bylo působení Solidarnośći vykresleno v soudobých českých médiích, jak novináři přistupovali k období polských stávek a jak jeho obraz s pomocí dominantní ideologie následně prezentovali na stránkách tištěných médií, se žádná studie zatím nezabývá.

V předkládané diplomové práci se pokusíme soustředit na způsob, jakým bylo mediálně konstruováno a prezentováno odborové hnutí Solidarność spolu s jeho vlivem na stav Polské lidové republiky, a to v soudobých denících *Rudé právo*, *Práce* a *Mladá fronta* od srpna 1980 do prosince 1981. Cílem diplomové práce je tedy odpovědět na hlavní výzkumnou otázku, jež se týká rekonstrukce mediálního obrazu organizace Solidarność a samotné PLR. Předpokládáme, že se naším počínáním rovněž poodhalí základní strategie rétoriky mediální struktury Národní fronty. Vedlejší výzkumné otázky se zabývají především charakteristikami těchto dvou mediálních obrazů, stejně jako vlastnostmi, rolemi a vzorci chování, které jsou připisovány námi identifikovaným aktérům za rok a půlleté působení hnutí Solidarność. V textu si také představíme mechanismy mediální stereotypizace, jež byly použity k uzavření významů mediálních obrazů. Jádrem naší práce bude pak načrtnutí základních diskursivních modelů, které byly konstruovány v kontextu s polským odborovým hnutím a Polskou lidovou republikou. Je nutné podotknout, že stanovené období výzkumu bylo velice úzké a zahrnovalo časovou osu pouze od srpna 1980 do prosince 1981, což nám neposkytlo dostatečný prostor pro výzkum proměny diskursivní praxe a jejích strategií v čase. Proto v práci nerozdělujeme analyzované období na časové úseky, chápeme jej tedy jako jeden celistvý útvar.

Pro analytické účely práce budeme vycházet z kritické diskursivní analýzy podle Jamese P. Geeho, jehož sedm oblastí konstrukce reality nám poskytne dostatečný analytický rámec. Gee v rámci diskursivní analýzy rovněž rozlišuje čtyři roviny – lingvistickou, textovou, grafickou a ideologickou, jež nám pomohou v textu určit diskursivní modely a konstruované významy, stejně jako jimi odráženou ideologii. Abychom lépe odpověděli na námi stanovenou výzkumnou otázku, v textu si propůjčíme

také Thompsonovy mody operandi ideologie, s jejichž pomocí snáze odhalíme způsoby symbolického konstruování dominantní ideologie, tedy v našem případě budování mediálního obrazu polského odborového hnutí Solidarność a PLR. Zdrojem dat analýzy budou tří celostátní české deníky *Rudé právo*, *Práce* a *Mladá fronta*, které všechny vycházely jako oficiální listy ústředních státních orgánů v námi sledovaném období let 1980 a 1981.

Strukturu práce členíme do několika základních celků. V následující kapitole se pokusíme o ukotvení společensko-historického kontextu prostřednictvím stručného popisu dějinného vývoje událostí v Polsku, stejně jako normalizačního období v Československu. Dále se věnujeme zejména teoretickému vymezení několika nejdůležitějších pojmů: sociální konstrukce reality (Berger, Luckmann), mediální konstrukce reality (McCombs), spirála mlčení (Noelle-Neumannová), ideologie (Althusser, Thompson), diskurs (Foucault, Gee), totalitarismus (Friedrich, Brzezinski, Arendtová), se kterými v dalších částech textu více pracujeme.

V třetí kapitole blíže představíme metodologické východisko práce, zaměříme se tedy na metodu, podle níž budeme poté postupovat ve výzkumné části diplomové práce. V závěrečné kapitole se budeme věnovat prezentaci výsledků diskursivní analýzy zvolených textů z období od 15. srpna 1980 do 31. prosince 1981 a zejména jejich interpretaci prostřednictvím konceptů z teoretické části. V diskusi zhodnotíme postupy a přínosy předkládané práce.

2 SPOLEČENSKO-HISTORICKÝ KONTEXT

2.1 Situace v Polsku před rokem 1980

Vznik polského odborového hnutí Solidarność znamenal nezvratné potvrzení skutečnosti, že komunismus v Polsku pomalu ztrácí důvěru všech vyjma své vlastní elity. Samotné ukončení působení tohoto hnutí vyhlášením výjimečného stavu 13. prosince 1981 přiznalo fakt, že stávající polský režim udrží svou autoritu pouze hrubou silou. (Davies 2003: 25)

Násilné vnucení komunismu sovětského stylu navzdory přání lidu v letech 1944 až 1948 se jasně odráželo v groteskním nesouladu mezi charakterem vládnoucí moci a tradicemi polského národa. (Davies 2003: 27) Vláda jedné strany však v Polsku nikdy nedosáhla stalinského formátu jako v okolních zemích východní Evropy. Existence příslušníků intelektuální třídy, působení církve a činnost rolníků, to byla specifika polského stalinismu. Od roku 1955 došlo k uvolnění cenzury do takové míry, že byla tolerována skrytá kritika vlády. (Paczkowski 2000: 195)

Vrcholným obdobím polského režimu, kdy se celý systém ještě více upevnil, byla od roku 1956 čtyřiadvacetiletá nadvláda národního komunismu, vzniklá pod tlakem pro Polsko specifických tradic. (Davies 2003: 34) Jinak řečeno, výměnou za stálou přízeň Sovětskému svazu se v zemi prosadil autonomní komunismus národního typu s jedinou opravdu nezávislou církví v celém východním bloku. Katolická církev stvrdila svůj triumf rovněž v roce 1978, kdy byl na svatý stolec zvolen kardinál Karol Wojtyła jako papež Jan Pavel II. (Davies 2003: 35) Komunistický Gomułkův a později také Gierkův režim politickou liberalizaci do značné míry jen simuloval, což mělo za následek mobilizaci aktivní opozice od března 1968 s tím, že se později masově rozvíjí také v letech 1970 a 1976. Osudovým se stal rok 1980, který v Polsku oznamoval blížící se kolaps komunistického systému. (Davies 2003: 38)

V březnu 1968 vypukla v Polsku studentská revolta, která reagovala na zamítnutí požadavků na omezení cenzury a pozvolných reforem, které komunistický establishment zahladil rozsáhlou antisemitskou kampaní. Výsledkem bylo veřejné vystoupení celé řady disidentských intelektuálů, mezi něž patřili Adam Michnik či Jacek Kuroń, stejně jako oslabení tlaku na katolickou církev. (Paczkowski 2000: 238)

Dne 30. října 1970 přijala vláda rozhodnutí o navýšení cen většiny potravin. V reakci na to propukly v Gdańsku a ve Štětině rozsáhle nepokoje, které daly vzniknout generaci rozhněvaných a zklamaných dělníků. Neagresivní manifestace se proměňovaly ve rvačky, vlna stávek se šířila po celém baltském pobřeží. (Paczkowski 2000: 240)

Demonstrací se účastnilo na statisíce lidí. Po Gomułkově rozhodnutí o použití zbraní bylo na konci stávkového období zabito nejméně jednačtyřicet lidí, více než tisíc lidí zraněno a přes tři tisíce zadrženo. (Paczkowski 2000: 241) Dělnická revolta však neporušila mocenské struktury lidové republiky, měla však za následek palácový převrat, Gomułka byl nucen z pozice prvního tajemníka odstoupit a ústřední výbor na jeho místo zvolil Edwarda Gierka a jeho strategii urychleného rozvoje.

Pozměňovací návrhy ústavy z let 1975 a 1976 znamenaly větší závislost Polska na Sovětském svazu. V reakci na ně začala působit nacionalistická disidentská skupina známá jako Konfederace nezávislého Polska (KPN), která se téhož roku účastnila také dělnických protestů v Radomu a ve Varšavě v podobě otevřeně politické organizace s názvem Výbor na obranu dělníků (KOR[1]), jejíž vznik iniciovali především Jan Józef Lipski, Piotr Naimski, Antoni Macierewicz a Jacek Kuroń. (Paczkowski 2000: 264) Komunistický režim zavedl systém tzv. ztužování, jenž spočíval zejména v krátkodobých zadrženích, domovních prohlídkách, represích na pracovišti. Nicméně propagandistické snahy s cílem zdiskreditovat opozici nebyly nijak účinné, ilegální hnutí se rozšiřovala a sílila. Od roku 1976 byla opozice vnímána jako trvalá součást politického chodu země a začal se utvářet předobraz pluralitně fungující politické scény. (Paczkowski 2000: 269)

Postupné oživení a poklidný vývoj z počátku 70. let se změnil v cyklus bezplánovité a přerušované industrializace, která nakonec pro Polsko znamenala pokles hospodářství a nárůst nespokojenosti obyvatelstva. Od konce roku 1978 zastávala Gierkova garnitura ve stranickém jádru jen mizivou autoritu, většina Poláků pokládala za svého pravého duchovního vůdce papeže a primase. (Paczkowski 2000: 280) Rovněž opoziční centra politicky i programově zesílila a spojila svou moc s prostředím protivládní katolické inteligence. Dne 1. července 1980 byly ve všech polských závodních jídelnách a bufetech zavedeny komerční ceny masa a uzenin, stávky na sebe nenechaly dlouho čekat. (Paczkowski 2000: 249) Staly se tak spouštěcím mechanismem událostí následujícího roku a půl.

2.2 Události roku 1980 a 1981

Jednotná opozice na masivní stávku ze dne 14. srpna 1980 reagovala bez prodlení, nabádala k plné organizaci a k plíživému protestu. Monopol strany byl náhle konfrontován se sjednoceným dělnickým odporem, v Gdaňsku je utvořen stávkový výbor tzv.

[1] Vznik KORu s sebou přinesl taktiku tzv. zveřejňování svých členů, která sloužila jako jistá forma občanské neposlušnosti. Stejnou praktiku využívaly další nově vzniklé opoziční kruhy, jako např. Hnutí na obranu práv člověka a občana (ROPCiO), které měly vůči KORu charakter konkurence. (Paczkowski 2000: 266)

Leninových loděnic. Dohoda a následné zvláštní ujednání z 31. srpna 1980 značily na jedné straně potvrzení vůdčí úlohy strany, na druhé však akceptaci nejdůležitějších požadavků stávkujících.[2] Jako přímá konsekvence podepsání dohod se delegáti jednotlivých stávkových výborů každého polského vojvodství dne 17. září 1980 sdružili do jednotného Národního koordinačního výboru nových samosprávných odborů (NSZZ) s názvem Solidarność v čele s Lechem Wałęsou,[3] která dle závazných stanov zastupovala bezmála deset miliónů Poláků. (Davies 2003: 40) Započal tak konec polského reálného socialismu v klasické sovětské podobě východní Evropy.

Během patnáctiměsíčního působení nenásilného protestního hnutí Solidarność, které samo nedisponovalo žádným prostředkem sebeobrany, ožila i veřejnost rozsáhlými spontánními projevy nesouhlasu. Vlny celostátních varovných stávek se šířily, poukazovaly na všeobecnou lidovou podporu hnutí, s vysokým stupněm disciplíny uvnitř odborového svazu jako důkaz. Dne 10. listopadu 1980 komunistické orgány poprvé přiznaly organizované opozici právo na legální působení, Solidarność byla oficiálně registrována. Nucené uznání ale neznačilo režimní uvolnění. (Nowak 2010: 230)

Prosinec 1980 přinesl spolu s manévry sovětské armády první otevřenou hrozbu invaze Sovětského svazu. Jaro následujícího roku znamenalo snahu Solidarnośći o legalizaci jejích rolnických odborů, léto pak přípravy na zahájení prvního národního kongresu Solidarnośći plánovaného na září 1981 v Gdaňsku. V následujících měsících se ke stávkám přidaly také vysoké školy, které však žádné reformy nepřinesly. Nespokojenost vedení hnutí Solidarność po zamítnutí všech jeho zásadních požadavků[4] se projevila 3. prosince 1981, kdy na svém zasedání vyjádřilo potřebu svobodných voleb a referenda o spojenectví země se Sovětským svazem. (Davies 2003: 41)

Přestože byla Solidarność mocnou politickou silou v Polsku a komunistické vedení ji uznalo jako součást systémové struktury, nikdy nesoustředila všechnu svou moc k svržení strany či zosnování povstání. Ani dlouhodobě plánovaná generální stávka nikdy neproběhla. Hnutí se neustále pokoušelo o dosažení politického kompromisu ve formě rady

---

[2] Mezi nejdůležitější ústupky patřily práva dělníků na stávku, na svobodné odborové svazy a s tím související oslabení cenzury. (Davies 2003: 40)

[3] Sedmatřicetiletý Lech Wałęsa byl v roce 1980 nezaměstnaným elektrikářem, jenž byl aktivním účastníkem prosincové stávky v Gdaňsku z roku 1970, aktivistou Svobodných odborových stavů a jenž v srpnu 1980 vedl stávku v Gdaňsku a přešplhal jako první zeď loděnic V. I. Lenina. (Davies 2003: 40) Zejména pro elitu a polskou inteligenci představoval ideál „člověka z lidu“ vhodného na pozici „vůdce národa“. (Paczkowski 2000: 290)

[4] Mezi hlavní body patřily zastavení útoků na svaz, přijetí zákona o činnosti odborových svazů, demokratické volby do zastupitelských orgánů, ustavení Společenské rady pro národní hospodářství, svobodný přístup do sdělovacích prostředků. (Paczkowski 2000: 311)

národního usmíření, kde by byly zastoupeny všechny tři pilíře polské společnosti, tedy strana, církev a Solidarność. Dosažitelnost tohoto plánu podporovala jak církevní elita, tak i oficiální stranická linie pod heslem Obnova. (Davies 2003: 41)

Ve sledovaných letech 1980 a 1981 lze rovněž snadno odhalit postupné ochrnutí a konečný kolaps Polské sjednocené dělnické strany (PSDS), přičemž hnutí Solidarność lze chápat pouze jako jednu z příčin jejího konce, neboť se vládnoucí strana již řadu let pohybovala v dlouhodobém procesu úpadku. Po neúspěchu zkostnatělého přístupu Gierka byl 5. září 1980 na pozici vystřídán Stanisławem Kaniou, jenž byl naopak zastáncem obezřetnosti a kompromisu. Po červencovém mimořádném stranickém sjezdu v roce 1981 nebylo ve volbách znovu zvoleno devadesát procent komunistů, což vedlo k masovému odchodu starých funkcionářů. Po této skutečnosti strana natrvalo ztratila schopnost samoléčby. (Davies 2003: 42)

Prosincovým událostem z roku 1981 – násilnému rozpuštění hnutí Solidarność a vyhlášení výjimečného stavu[5] – přecházela celá řada okolností. První skutečností bylo jmenování ministra obrany Wojciecha Jaruzelského do funkce předsedy vlády v únoru 1981. Druhou pak zářijové odstranění Kanii z vedení strany, prvním tajemníkem se stal generál Jaruzelski, který si rovněž ponechal funkci premiéra, což mělo zaručit rychlost a kontinuitu rozhodování. Tato vládní rozhodnutí však neodpovídala fungování systému reálného socialismu, naopak tak započal postupný proces militarizace státní správy. (Paczkowski 2000: 296) Třetí fází bylo říjnové kompromisní jednání Jaruzelského s Wałęsou a primasem. Za čtvrtý bod lze od 24. října 1980 považovat postupné rozmísťování tisíce malých bojových jednotek na venkově i ve městech, kterým distribuce potravin sloužila jako kamufláž, jejich hlavním úkolem bylo zejména získávání informací a šíření obrazu armády jako pomocníka lidu. Pátým krokem byla diskreditace vůdců Solidarnośći prostřednictvím televizního a tištěného zpravodajství. (Davies 2003: 43)

Devět dní po Wałęsově vystoupení, v noci z 12. na 13. prosince 1981, v Radomu došlo k převratu, tedy přesněji k legalizaci „válečného stavu“. Za původce převratu – v Polsku nazývaného výjimečným stavem – je možné považovat loajální stoupence sovětských výzvědných služeb; církev jako zákonně působící instituce byla v otázce intervence naprosto ignorována. Když došlo k napadení Solidarnośći komunistickými tanky a děly, členové hnutí nedisponovali zbraněmi, nezávislou komunikační sítí či plánem

[5] Jednalo se o složitou operaci obsahující rozmístění a logistickou podporu více než sto tisíc vojáků v koordinaci několika složek ozbrojených sil. (Davies 2003: 42)

obrany. Morální vítězství Solidarnośći však nestačilo k tomu, aby nebyla potlačena a nakonec i zakázána. (Nowak 2010: 230)

V následujících týdnech mobilní policejní komanda Občanské milice (ZOMO) potlačila veškeré snahy o reorganizaci rozbité struktury Solidarnośći či pokusy o spontánní protestní stávky v dolech, loděnicích a továrnách po celém Polsku.[6] Koncem prosince roku 1981 měla armáda již pod kontrolou celou zemi. Rok 1982 byl pod oficiální vládou Vojenské rady národní spásy (WRON[7]), této skupině tvořené pouze aktivními důstojníky předsedal sám Jaruzelski. I přes opakované pokusy zbytků Solidarnośći nebylo hnutí uvolněno z železného sevření komunistické armády. Symbolické stávky, demonstrace a jiné opoziční aktivity v průběhu celého roku nepředstavovaly pro milice neřešitelný problém. Oficiální zrušení Solidarnośći bylo určeno na den 8. října 1982, v listopadu byl propuštěn z vězení Wałęsa a o měsíc později také většina internovaných. V prosinci rovněž armáda prohlásila „přerušení“ výjimečného stavu. (Davies 2003: 46)

Jaruzelského vojenský puč ochromil nejen demokratickou opozici, měl rovněž radikální odezvu u polských komunistů, protože podkopal jejich důvěru a paralyzoval civilní struktury, které znamenaly ústřední článek vládnoucí polské strany PSDS. Vojenský režim, také zvaný Direktoriát, měl za následek i rozbujení svébytného světa ilegální opozice, jenž byl plně nezávislý na mocenských strukturách. Ilegální podoba Solidarnośći odstartovala především informační válku ve formě samizdatu. Po celou dobu osmdesátých let fungovala rozsáhlá síť produkce a distribuce nezákonných časopisů, knih a letáků. (Paczkowski 2000: 408)

Komunistický režim se začal pomalu hroutit, v druhé polovině osmdesátých let Jaruzelského program zcela rezignoval na vládnoucí ideologii a zvolil čistě pragmatický postoj. Opozice však nevyvíjela podvratnou činnost, neboť na svržení stávajícího režimu neměla dostatek sil, přesto bránila jakémukoli posunu moci vpřed. (Paczkowski 2000: 411) Koncem léta 1988 vypukly opětovně v Gdańsku a na jiných místech země stávky, na které režim nedokázal reagovat. Životaschopnost komunistického režimu došla ke svému konci, bylo nezbytné zahájit rozhovory s opozicí v čele s rehabilitovaným hnutím Solidarność. Prvním dnem rozhovorů u tzv. kulatého stolu se stalo datum 6. února 1989, kdy se zahájila jednání mezi komunistickou vládou a Solidarnośći. (Paczkowski 2000: 412)

---

[6] Rozsáhlé pacifikační akce proběhly ve Štětínských loděnicích, nejnásilněji pak v Gdańsku 17. a 18. prosince 1981. Silný odpor kladli slezští dělníci, dramatický a krvavý průběh měl charakter protestu horníků v dole Wujek, kde byly použity proti stávkujícím také palné zbraně. Odpor těchto horníků se na dlouhý čas stal symbolem Solidarnośći vůči vyhlášení výjimečného stavu. (Paczkowski 2000: 318)

[7] Hlavní praktikou bylo podepsání tzv. prohlášení loajality, tedy neloajality k hnutí Solidarność, pod hrozbou ztráty zaměstnání nebo uvěznění. (Davies 2003: 45)

2.3 Hnutí Solidarność

Největší masová nevládní organizace v dějinách Polska – Solidarność – vznikla ze stávkového hnutí v roce 1980. Tento Nezávislý samosprávný odborový svaz (NSZZ) se původně zrodil mezi dělníky velkých závodů v různých oblastech země, svůj historický obrat zaznamenal v srpnu 1980 na Pobřeží. V následujících měsících obsáhl všechny vrstvy pracujících: dělníky, rolníky, řemeslníky i inteligenci. Úkolem Solidarnośći se stal společenský a morální protest, který byl dědictvím poznaňských dělníků z roku 1956 a prosince 1970 na Pobřeží, stejně jako studentské vzpoury z roku 1968 a utrpení Radomu a Ursusu v roce 1976.

Hnutí se vyprofilovalo v sociálně politickou organizaci zcela nezávislou na komunistické vládě, „která v sobě spojuje rysy odborového svazu a velkého společenského hnutí“, a dala tak vzniknout podmínkám „pro skutečné národní obrození“. (*Solidarita* 1987: 157) Programové usnesení prvního celostátního sjezdu Solidarnośći poukázal na potřebu respektu k člověku, neboť jak dodává: „stát má sloužit člověku, a ne mu vládnout; státní organizace má sloužit společnosti a nemůže být ztotožňována s jedinou politickou stranou.“ (*Solidarita* 1987: 157)

Při formulaci svých cílů Solidarność stavěla na hodnotách křesťanské etiky, národních tradicích a současně s tím také na dělnické a demokratické tradici pracujících. Ústředním požadavkem hnutí bylo skutečné zespolečenštění systému řízení a hospodaření spolu s existencí samosprávného Polska. Jak praví program Solidarnośći: „Je nám drahá idea svobody a neokleštěné nezávislosti.“ (*Solidarita* 1987: 158)

Vznik a celonárodní charakter hnutí Solidarność je nutno chápat zcela bezprecedentně. Sociálně demografické pozadí Solidarnośći přímo odráželo změny ve struktuře země.[8] Solidarność byla tvořena mladou, městskou, víceméně vzdělanou společností, která disponovala rodinnými či speciálními vztahy k venkovu. Typickým pracovníkem svazu byl mladý, kvalifikovaný dělník se středoškolským vzděláním, jenž bydlel ve městě, přesto si udržoval kontakt s vesnicí a rozuměl jejím problémům.

Vnitropolitické pozadí vzniku Solidarnośći je možno shrnout jako odraz událostí „po prosinci“, „po červnu“ a „za Gierka“. „Po prosinci“ zde znamená po střílení dělníků v Gdaňsku, Gdyni a ve Štětině v roce 1970, stejně jako po masakrování demonstrantů

[8] Počátek 60. let 20. století se vyznačoval silou věkové skupiny do čtrnácti let, mluví se o tzv. demografickém vrcholu. V následujícím desetiletí tyto ročníky nastoupily do práce či na vysoké školy, nejpočetnější skupinou tak byli lidé do třiceti let. Urbanizační proces v 70. letech dosáhl v Polsku svého vrcholu, počet obyvatel měst narostl na dvacet miliónů. Navyšovalo se rovněž množství vzdělaných Poláků, v 70. letech překročil počet vysokoškoláků jeden milión. (*Solidarita* 1987: 121)

v Gdyni a po zatajování pohřbů obětí. „Po červnu“ naopak poukazuje na navyšování cen potravin z roku 1976, na další stávky a dělnické demonstrace, na represe, zatýkání a další propouštění dělníků. „Za Gierka“ odpovídá době komunistické politiky obrovských půjček od západních zemí, vláda se tak pokoušela zvýšit tempo rozvoje hospodářství a odstranit nespokojenost pracujících. Až působením Solidarnośći byla moc nucena přiznat bankrot.

Mezinárodní okolnosti vzniku Solidarnośći jsou sice charakteristické obdobím uvolnění sovětské politiky v 70. letech, nicméně se nejednalo o dostatečnou podmínku pro přeměnu polské země k demokracii či ke svobodě. (*Solidarita* 1987: 124)

Význam Solidarnośći jako na vládě nezávislého odborového svazu však nebyl zničen ani po vyhlášení výjimečného stavu[9] v noci na 13. prosince 1981. Legální organizace byla sice násilně rozpuštěna, Solidarność však změnila způsoby své činnosti. Po zkušenostech s prosincovými událostmi je možné charakterizovat Solidarność jako konspirativní občanské hnutí odporu nepoužívající násilí, jenž hlásá solidární odborovou, osvětovou a vydavatelskou činnost. Přesto je nutné dodat, že jakékoli působení v Solidarnośći bylo jak za válečného stavu, tak i po něm trestné. (*Solidarita* 1987: 141)

2.4 Normalizace v Československu

Termín normalizace[10] v československém prostředí odkazuje k represivnímu opatření vlády, jež následovalo po událostech násilného potlačení Pražského jara v roce 1968 vojsky Varšavské smlouvy a které s sebou přineslo mnohaleté období „stabilizace“ společenské situace v zemi. Tato etapa československých dějin byla odstartována sériemi čistek v komunistické straně, propouštěním a perzekucemi nesocialisticky smýšlejících, obnovením cenzury či rušením mnoha politických a zájmových organizací. Pro celou dobu normalizace v Československu je charakteristická přítomnost sovětských okupačních vojsk, aplikace sovětské formy neostalinismu na našem území a následné zkostnatění nedemokratického režimu.

Nástup normalizace je viditelný ve třech fázích, kdy docházelo ke ztrátě vlivu představitelů Pražského jara a posílení moci příznivců sovětské linie z Kremlu.

---

[9] Polská vláda již řadu let utvářela plány předpokládající omezení svobody v případě ohrožení moci. Název „výjimečný stav“ plyne z ústavy PLR, která až do roku 1983 nepracovala s institucí válečného stavu. Jiné názvy – „stav války“, „válečný stav“, „mimořádné prostředky působení“ či „zvláštní plné moci vládě“ – byly zavrhnuty z důvodu bezprostřední asociace s válkou. (*Solidarita* 1987: 139)

[10] Pojem normalizace je převzat z *Moskevského protokolu* ze srpna 1968, který shrnoval výsledky jednání mezi Sovětským svazem a Československem. Dokument *Poučení z krizového vývoje* z prosince 1970 dále upřesňuje, že jde o „odhodlání dosáhnout normalizace poměrů v naší zemi na základě marxismu-leninismu, obnovit vedoucí úlohu strany a autoritu státní moci dělnické třídy, vyřadit kontrarevoluční organizace z politického života a upevnit mezinárodní svazky ČSSR se Sovětským svazem a dalšími socialistickými spojenci.“ (Navara 2010: 142)

V první fázi, tedy od konce srpna 1968 dochází k postupnému oslabování Dubčekova vedení, jež do té doby představovalo řídící koncepční sílu, a k prvním čistkám. Dne 16. října 1968 byl podepsán dokument s názvem *Smlouva o dočasném pobytu sovětských vojsk*, který skrze schválení Národního shromáždění dal právní základ umístění sovětské armády v zemi. (Navara 2010: 156) Dne 17. dubna 1969 do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ nastupuje Gustáv Husák, čímž je dán definitivní konec socialismu s lidskou tváří a počátek konsolidace společenských poměrů. Rozsáhlé protestní demonstrace ze srpna 1969, které byly reakcí na první výročí intervence, dovedly Federální shromáždění k přijetí tvrdších metod naplňování normalizace v podobě tzv. pendrekového zákona, jenž umožnil stíhat všechny, kdo se pokoušeli narušovat socialistický pořádek v zemi. (Kyndrová 2011: 68) Dovršení první fáze můžeme identifikovat na říjnovém plénu Ústředního výboru z roku 1969.

Druhá etapa normalizace měla svoji předehru již v září 1969, kdy došlo k prohlášení tzv. Vysočanského sjezdu KSČ[11] za nelegální a započalo vylučování pravicových revizionistů. Jinak řečeno, jde o začátek stranických čistek. Nastala opětovná likvidace společenských organizací (Junák, Sokol aj.) a dalších kulturních spolků a struktur. Dále byly rušeny polednové reformy z roku 1968, stejně jako řada jiných reforem z let předcházejících. Důkladné stranické čistky se nevyhnuly ani Sboru národní bezpečnosti, armádě, Revolučnímu odborovému hnutí a některým složkám Národní fronty. Tzv. kádrování[12] pak trvalo po celou normalizační éru. (Kalinová 2012: 20)

Třetí fázi průběhu normalizace datujeme od konce ledna 1970, kdy byl obdržen dopis ÚV KSČ stranickým organizacím. Ten s sebou přinášel princip tzv. výměny stranických legitimizací, tedy jakousi formu vládních čistek. Prověrkové komise vylučovaly členy, kteří participovali na obrodném procesu či nebyli dostatečně loajální k procesu normalizace. Vláda tak prošla důkladnou očistou. (Drda, Strachota 2011: 182) Výměna proběhla nejen ve funkci předsedy vlády, ale též ve vládních rezortech ministerstev financí, vnitra, zemědělství a dalších. Na začátku května 1970 byla sovětskou delegací a komunistickým vedením podepsána dohoda, trvající dalších dvacet let,

[11] Jednalo se o mimořádný sjezd strany konaný den po intervenci, tedy 22. srpna 1968. Výsledkem sjezdu bylo přijetí rezoluce odsuzující okupaci a požadavek na návrat vedoucích představitelů země. Došlo rovněž k volbě nových členů ÚV KSČ složeného majoritně z reformního křídla. Jedním z návrhů, který neprošel hlasováním, byl návrh na opuštění Varšavské smlouvy a deklaraci nezávislosti země na SSSR. (Navara 2010: 204)

[12] Termín vychází z kádrového posudku, ve kterém byly zahrnuty údaje o názorech a ideologickém postoji k událostem z roku 1968. Ten byl vypracován kádrovým pracovníkem, přičemž oddělení zvláštních úkolů bylo povinně přítomno v každém podniku. Tzv. komplexní hodnocení pak představovalo formalizovanou podobu kádrového posudku. (Navara 2010: 81)

s názvem *Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi ČSSR a SSSR*. Tato úmluva de facto postavila zemi do vazalské podřízenosti Sovětskému svazu. V prosinci 1970 byl Ústředním výborem potvrzen směr, jakým se normalizace ubírá, a bylo vydáno *Poučení z krizového vývoje*, jež detailně popisuje příčiny Pražského jara, jeho průběh a ukončení, a to vše optikou stranického vedení. (Buchvaldek 1987: 421) Dalším krokem bylo zavedení tuhé cenzury, občanské a hospodářské svobody byly omezeny na úroveň druhé poloviny 50. let. Vítězství normalizační politiky napříč společností bylo potvrzeno na sjezdu strany v květnu 1971 a odráželo se tak i ve výsledcích voleb z listopadu 1971.

Jednou z nejvýznamnějších protestních akcí proti počínající politice normalizace, která následně odstartovala další sérii odbojových činností, je sebeupálení Jana Palacha v lednu 1969, Jana Zajíce v únoru 1969 a Evžena Plocka v dubnu 1969. Nicméně jako prvním zcela masovým projevem občanské nevole je chápána až rozsáhlá pražská demonstrace, konaná 21. srpna 1969 k výročí vstupu okupačních vojsk, jež byla násilně potlačena policií, navečer armádní tanky zajistily klid v ulicích. Již o den dříve však zaznamenala opozice desítky mrtvých při střelbě Lidové milice v Praze a Brně. (Otáhl 2011: 254)

Pro zbytek období normalizace byla typická dlouhodobá společenská a ekonomická stagnace a technologický úpadek, jež tak nahradily mírný hospodářský vzestup na počátku 70. let. Dalším projevem zkostnatění režimu zejména po roce 1975 byla také širší aktivace politického disentu v posledním desetiletí jeho existence.

Disent postupně sílil a na konci 70. let neoficiálně vystoupil v podobě občanské iniciativy s názvem Charta 77, která v roce 1977 vydala manifest *Prohlášení Charty 77*, jejž neveřejně podepsaly desítky významných osobností včetně stovek občanů. Ti byli následně režimem perzekuováni, propouštěni či Státní bezpečností vydíráni a násilím nuceni k emigraci.[13] Vedení strany bezprostředně reagovalo na manifest zveřejněním prohlášení Anticharty, jež nesla oficiální název *Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu*. (Císařovská 2007: 274)

Vliv na aktivaci československého disentu měla převážně síla informací, kterou šířili emigranti v zahraničí prostřednictvím rozhlasu Svobodná Evropa, Hlas Ameriky či stanice BBC. Jejich vysílání sice bylo rušeno, avšak technická a finanční zaostalost režimu nedokázala podchytit vysílání na všech dostupných frekvencích. Rovněž práce samizdatu

[13] Státní bezpečnost provedla na přelomu 70. a 80. let operaci s krycím názvem Asanace, jejímž úkolem bylo donutit režimu nepohodlné lidi, převážně signatáře Charty, k opuštění země formou fyzického či psychického násilí. (Navara 2010: 19)

přispěla k rozšiřování myšlenek politického odboje, jež unikaly radaru oficiální cenzury. V posledních letech režimu odstartovalo rovněž vydávání samizdatových novin (např. Lidové noviny). (Otáhl 2011: 54)

3 TEORETICKÉ ZASAZENÍ PRÁCE

Tato část předkládané diplomové práce slouží k ukotvení základních teoretických pojmů, se kterými budeme dále pracovat. Konceptualizace vytvoří pevnou bázi pro analýzu textů a současně také i teoretické pozadí interpretace výsledků analýzy a závěrečné diskuse.

V následujících podkapitolách se budeme věnovat vymezení sociální konstrukce reality podle Bergera a Luckmanna a mediální konstrukce reality dle McCombse, dále si přiblížíme teorii reprezentace naznačenou Hallem. V neposlední řadě představíme koncepty moci a ideologie podle Thompsona a Althussera a nakonec vysvětlíme, jak nakládáme s Foucaultovou definicí diskursu a Geeho diskursivní analýzou.

Cílem teoretické části je podat komplexní obraz jednotlivých konceptů včetně objasnění jejich vlastností, ze kterých konkrétní autoři vycházejí. Pokusíme se rovněž představit některé teoretické pojmy, které se přímo s danými koncepty pojí. Nicméně vždy bude zdůrazněno především to teoretické východisko, jež bude pro potřeby diplomové práce zásadní.

3.1 Sociální konstrukce reality

K pochopení mediální reality je nutné zaměřit se nejprve na realitu sociální, neboť faktem zůstává, že každá realita je utvářena na základech čistě sociálních. Je budována a následně zmnožena jedinci, kteří jsou součástí určitého společenského celku. Jinak řečeno, neexistuje sama o sobě. Při práci s konceptem **sociální konstrukce reality** vycházíme z knihy *Sociální konstrukce reality, pojednání o sociologii vědění* (1999) dvojice autorů Bergera a Luckmanna, kteří tvrdí, že vnímání reality je důsledkem činnosti jedince, neboť „realita sama není člověku dostupná jako taková, nýbrž jedině prostřednictvím aparátů, které sdílí s ostatními lidmi.“ (Burton, Jirák 2001: 298)

Autoři postulují realitu jako vlastnosti „náležící jevům, kterým přisuzujeme existenci nezávislou na naší vlastní vůli.“ (Berger, Luckmann 1999: 9) Realitu lze vnímat jako danou, na lidské existenci nezávislou; je součástí každodenní zkušenosti jedince. Proto realitu často zaměňujeme se skutečností, neboť si přesně uvědomujeme, bez jakýchkoli pochybností, vlastnosti našeho světa. Platí zde však pravidlo, že realita nejen modeluje naše myšlenky o ní, ale současně je těmito myšlenkami utvářena a formována. (Berger, Luckmann 1999: 10)

Další teoretické východisko, které Berger a Luckmann ve své knize nabízejí, je **intersubjektivní chápání reality**, tedy jejího sdílení s ostatními. Podmínkou toho, aby různí sociální aktéři vnímali společnou verzi reality, je potřeba standardizace okolního

světa. K tomu pomáhá schopnost jedinců objektivizovat, tedy převádět vnější prostředí, jehož jsou součástí, na zcela na nich nezávislé, tj. objektivní. (Berger, Luckmann 1999: 38) K dosažení sdílení reality autoři zdůrazňují objektivní úlohu jazyka, tedy znakového systému, jenž udržuje a pěstuje danou realitu skrze komunikaci. Jeho objektivita se projevuje schopností oddělit znak od objektu, který reprezentuje, tedy schopností časoprostorové distance. (Berger, Luckmann 1999: 43)

3.1.1 Institucionalizace a legitimizace (Berger a Luckmann)

Teoretická pojetí **institucionalizace** a **legitimizace** jsou rovněž součástí sociálního konstruktivismu autorské dvojice Bergera a Luckmanna, podle něhož „lidé společně vytvářejí lidské prostředí se všemi jeho sociálně-kulturními a psychologickými formacemi." (Berger, Luckmann 1999: 54) Instituce médií se nejen stala šiřitelem sociální reality, ale rovněž je jejím producentem prostřednictvím nástrojů nastolování mediální agendy.[14] (McCombs 2009: 14) Analýza mediálních textů nám pomáhá odhalovat jakými prostředky, tedy pomocí jakých diskursů média konstruují vlastní sociální realitu a jakého charakteru tato realita nabývá.

Objektivní povahu Berger a Luckmann přisuzují nejsilněji institucím, které se tak zdají být přirozené a samozřejmé, jsou pojímány jakoby „měly svoji vlastní realitu, realitu, která na jedince působí zevnějšku jako donucovací skutečnost." (Berger, Luckmann 1999: 60) Donucovací moc institucí nalezneme primárně v jejich samotné existenci, sekundárně pak v **mechanismech společenské kontroly**,[15] jež se s institucemi pojí. Média spolu s jejich diskursy a ideologiemi rovněž fungují ve smyslu institucí, prošly totiž procesem institucionalizace. K ní dochází v případě „vzájemné typizace habitualizovaných činností určitým typem vykonavatelů těchto činností," přičemž její důležitou vlastností je fakt, že „řídí lidské chování tím, že předem stanovuje vzorce chování, které lidskému jednání předurčují jeden směr ze všech teoreticky možných směrů." (Berger, Luckmann 1999: 58)

Instituce nabývají charakteru reality, a to prostřednictvím vysvětlování a ospravedlňování v rámci procesu legitimizace. K tomuto účelu podle Bergera a Luckmanna slouží tzv. **legitimizační formule**, které mají normativní a čistě kognitivní povahu a jež jsou ve společnosti přenášeny jako součást příběhu socializace k udržení institucionálního pořádku. Tyto formule v příběhu působí na jedince jako objektivní pravda, ten jej následně přijímá jako subjektivní realitu. (Berger, Luckmann 1999: 69)

---

[14] Více v podkapitole *Mediální konstrukce reality*.

[15] Jedná se o mechanismy trestu a odměny, jež jsou uplatňovány v okamžiku, kdy jedinec svým jednáním vzdoruje instituci.

V okamžiku, kdy se jedinec vychýlí z institucionálního pořádku, je to označováno jako odklon od reality. (Berger, Luckmann 1999: 68)

Institucionalizace ve svém výsledku vede k předvídatelnosti a kontrolovatelnosti sociálních aktérů. (Berger, Luckmann 1999: 65) Nekonformní jednání, odmítání se podřídit instituci je trestáno souborem existujících sankcí. V knize *Sociální konstrukce reality, pojednání o sociologii vědění* (1999) autoři definují legitimizaci jako „druhoplánovou objektivizaci významů“, která je schopna produkovat zcela nové významy. (Berger, Luckmann 1999: 93) Záměrem legitimizace je sjednocovat významy vzniklé institucionalizací a budovat tak jednotný, spojitý svět symbolů, jenž je objektivně dostupný a subjektivně věrohodný.

Jak již bylo dříve naznačeno, tzv. legitimizační formule nabývají výrazného normativního charakteru, a to především z důvodu jejich základu ve slovní zásobě. (Berger, Luckmann, 1999: 95). Roli primárního legitimizačního prvku tak sehrává jazyk, který objektům přiděluje určitý status skrze použití Saussurova označovaného. Nicméně jazyk stojí také v pozici instituce, působí na jedince jako vnější skutečnost a nutí jej k použití předem stanovených jazykových vzorců.

3.2 Mediální konstrukce reality

Mediální obraz společenských aktérů, jevů či událostí vychází vždy z **mediální agendy**, na jejímž základě je následně konstruován. Média tedy výrazným způsobem ovlivňují představy publika o okolním světě, stávají se učiteli společnosti. (McCombs 2009: 83) V následujících řádcích si více přiblížíme koncept mediální agendy, jak pracuje a jakým způsobem se podílí na konstrukci mediálního obrazu, jenž je výsledkem procesu nastolování mediální agendy.

Publikum přikládá mediálnímu sdělení nálepku reálnosti, přičemž významy vyplývající ze způsobu zpracování události do podoby mediálního obsahu není nijak na realitě závislé. (Trampota 2006: 92) Jedním z nejdůležitějších prvků, který se takto dotýká procesu konstruování reality, je pravidlo selekce témat nazvané **gatekeeping**.[16] Výběr zpráv podléhá představě o tom, co publikum v médiích preferuje, jedná se tedy o jakousi mediální intuici odpovídající určitému společensko-kulturnímu prostoru. (McQuail 2009: 241)

[16] Gatekeeping je systém rozhodování o volbě témat, která budou zobrazena v médiích. Poprvé byl termín použit v mediálních studiích v roce 1950 Davidem ManningemWhitem. (Reifová et al. 2004: 71)

Mediální agendu lze chápat jako schopnost médií „nastolovat témata jak v agendě veřejné, tak v agendě politické.“ (Škodová et al. 2008: 12) Je rovněž součástí širší teorie o **agendě setting**,[17] které se rozsáhleji věnovali teoretici médií Shaw a McCombs a která soudí, že „veřejná agenda (…) je silně ovlivněná tím, co ve svých obsazích zveřejňují masová média.“ (Škodová et al. 2008: 12) Nastolování agendy probíhá na dvou úrovních, jde o (1) přenos významnosti objektů zájmu a (2) přenos významnosti atributů, tedy jejich vlastností a charakteristik. (McCombs 2009: 112) Základní premisou McCombsovy teorie je předpoklad kauzálního vlivu masové komunikace na veřejnost, význam témat mediální agendy je přenášen do agendy veřejnosti.

Ve zpravodajském procesu jsou v první etapě zvýznamňovány objekty prostřednictvím výběru témat, čímž se ovlivňuje a mění pozornost publika, která je věnována jen těm nejdůležitějším zprávám. Toto zvýznamňování témat pak veřejnosti slouží jako návod k uspořádání vlastní agendy. V daném okamžiku se mediální agenda stává veřejnou. Podle McCombse také existuje přímá úměra mezi pestrostí témat veřejné agendy a počtem médií, kterým je veřejnost vystavena. (McCombs 2009: 26)

Druhý stupeň nastolování agendy spočívá ve zvýznamňování určitých charakteristik, tzv. atributů. Média se při prezentaci objektu zaměřují pouze na konkrétní vlastnosti, ostatní jsou úmyslně upozaděny. Jinak řečeno, „média nám nejen říkají, na co máme myslet, ale také jak přemýšlet o některých objektech.“ (McCombs, 2009: 113) Tento stupeň agendy setting McCombs připojuje k dalšímu teoretickému konceptu nazvanému **rámování**, při němž dochází k výběru a následnému zvýraznění určitých aspektů vnímané reality tak, že „se posiluje určitá definice problému, kauzální interpretace, hodnocení nebo doporučené řešení popsané skutečnosti.“ (Entman 1993: 52) Rámování napomáhá k výraznějšímu vykreslení obrazů aktérů či událostí a současně nabízí způsob, jak jim rozumět, co si o nich myslet. McCombs hovoří o druhém stupni agendy setting jako o politické moci médií, neboť „kontrola nad perspektivou (…) o tématu zásadním způsobem ovlivňuje veřejné mínění.“ (McCombs, 2009: 126)

Na nastolování agendy mají však vliv dvě skupiny podmínek, kterými jsou vlastnosti publika a vlastnosti médií. První z nich se nejčastěji u publika projevuje v potřebě orientace v daném tématu, jež určuje jakému tématu a jakým atributům bude publikum věnovat pozornost. Tato potřeba je u publika modelována pocitem relevantnosti

[17] Pojem agenda setting poprvé zavádí do mediální teorie dvojice autorů Don Shaw a Maxwell McCombs ve studii Chapel Hill, publikované na stránkách *Public Opinion Quatterly* z roku 1972. Český ekvivalent k pojmu agenda setting se uvádí tzv. nastolování agendy.

předkládaných informací a mírou nejistoty, kterou jedinci pociťují v souvislosti s nedostatkem informací. Platí, že potřeba orientovat se v tématu nutí jedince reagovat na mediální agendu. (McCombs 2009: 92) Mezi další podmínky působícími na nastolování agendy, které McCombs zařazuje mezi vlastnosti publika, jsou také vlastní přesvědčení a zvyky jedinců.

Z teorie o nastolování agendy vyplývá, že mediální obraz není ničím jiným než výsledkem zobrazování témat v médiích. Jde o produkt druhého stupně agendy setting, tedy zvýznamňování atributů a jejich dalšího rámování. Mediální agenda má pak v důsledku přímý vliv na agendu veřejnosti ve formě veřejného mínění.

3.2.1 Spirála mlčení (Noelle-Neumannová)

Koncept **spirály mlčení** podle jeho autorky Noelle-Neumannové předpokládá, že veřejné mínění vyvolává v jedincích podvědomou snahu dosáhnout kolektivně zastávaných úsudků a konsenzů. (Kunczik 1995: 54) Udržování veřejného mínění, které je pro jedince důležitější než vlastní názor, funguje na principu strachu z izolace. (Kunczik 1995: 211) Jedinec soustavně vyhodnocuje názorové proměny uvnitř témat, aby se jeho úsudek nerozcházel s úsudkem veřejnosti. V případě, že k tomu dojde, opouští svůj názor ve prospěch kolektivně preferovaného, či se odmlčí, což společnost považuje za tichý souhlas. (Noelle-Neumannová 1993: 21)

Spirála mlčení je budována na principu toho, že dominantní názorová skupina získává ve společnosti silnější pozici a její veřejný projev se umocňuje, zatímco názorová opozice slábne a její mínění ustupuje do pozadí. Spirála mlčení vede k utišení oponentních hlasů, které ale nutně nemusejí vyjadřovat názory minoritních společenských tříd. Opozice může dokonce vyslovovat majoritní mínění, což Noelle Neumannová (1993) nazývá **mlčením většiny**.

V posilování spirály mlčení hrají výraznou roli média, která ovlivňují, jestli se menšina stane nositelem dominantního názoru, či nikoli. Média rozhodují, zda předkládaný dominantní názor budou podporovat nebo naopak oslabovat. Poukazuje se na fakt, že myšlenky jsou součástí veřejného mínění za předpokladu, že „jim média poskytují dostatečnou publicitu a jedině v podobě, jakou jim přisuzují média.“ (Kunczik 1995: 2013)

3.3 Teorie reprezentace

Média ustavují své aktéry – vlastnosti, role a vzorce chování – podle stabilního schématu, které umožňuje příjemcům jejich jednodušší pochopení a na základě převládajícího názoru či ideologie konstruují dané charakteristiky aktérů jako pro ně typické a dlouhodobě

neměnné. Jinak řečeno, jde o sdělení, „která ve své konkrétnosti odpovídají mýtům/ideologiím platným v dané společnosti.“ (Jirák, Köplová 2007: 140) Tímto způsobem se utváří **mediální reprezentace**, jejichž neustálým opakováním či přecházením dochází k posílení, respektive upozadění daných charakteristik mediálních aktérů. Síla mediálního sdělení pak tkví v tom, že publikum nekriticky přijme předkládanou reprezentaci za skutečnou realitu. (Trampota 2006: 92) Reprezentaci lze rovněž chápat jako proces, jenž se vyskytuje ve všech mediálních textech v přítomnosti konstrukce vztahů a identit. (Fairclough 2010: 103)

V rámci kritické analýzy nesmíme odhlédnout od faktu, že média mají schopnost reprezentaci vytěsňovat či přijímat za svou, je tedy nutné klást na teorii reprezentace v průběhu výzkumu velký důraz. Stuart Hall (1997) ve své práci také poukazuje na vztah mezi znakem a objektem, který zastupuje, neboť se tak před námi otvírají tři možné přístupy k reprezentaci: intencionální, reflexivní a konstruktivistický. Intencionální teorie reprezentace předpokládá aktivní účast publika, tedy věří, že význam do sdělení vkládají přímo konzumenti na základě sdílených jazykových kódů a pravidel. Naopak reflexivní uchopení reality pracuje s jejím odrazem, význam je nutno hledat v samotných zobrazovaných skutečnostech. (Hall 1997: 24) Hallův konstruktivistický přístup vychází z teorie sociální konstrukce reality, kterou jsme nastínily výše. Pracuje tedy s realitou jako čistým produktem společnosti.

V práci budeme nakládat s pojmem reprezentace jako s formou typizace zobrazované události či aktérů. Hall tento význam reprezentace nazývá **reprezentativností**, která má schopnost složitě zachytitelnou realitu zjednodušit či zobecnit pro snazší produkci i konzumaci mediálního sdělení. (Hall 1997: 22) V rámci reprezentativnosti dále odlišujeme tři typy zobrazení podle úrovně vztahu mezi reálným a označovaným: (1) typ, (2) archetyp a (3) stereotyp. (Trampota 2006: 92)

Typem média opakovaně představují vlastnosti a projevy aktérů či jevů jako členů stejného druhu, přičemž je stejnou měrou ponechána jejich osobitost a individuálnost. **Archetyp** rovněž funguje na principu repetice, kdy daná reprezentace vychází z dlouhodobé a historické ustálenosti v kultuře v podobě principů a hodnot společnosti. (Trampota 2006: 93) Nejčastější formou zastoupenou v médiích je **stereotyp**, jenž předkládá ploché a zkreslené mediální reprezentace deformující „původní předlohu, neboť je nejen zjednodušením, ale současně zjednodušené rysy přehání.“ (Burton, Jirák 2001: 189) V mediálních vědách pak rozlišujeme čtyři funkce těchto stereotypů. Za prvé, kvůli komplexní povaze reality je často nutné použití stereotypů, které konstruují zjednodušenou

verzi skutečnosti, jež je pro publikum snadno zachytitelná. Za druhé, skrze stereotypy lze snadno odhalit významy, které se v nich skrývají. Za třetí, stereotypy jako mocensky motivované konsenzy formují dominantní ideologii a posilují její přirozenost. Za čtvrté, stereotypy participují na budování hodnot a postojů společnosti, čímž dochází k další podpoře stávajících mocenských struktur. (Burton, Jirák 2001: 198)

3.4 Moc

Schopnost prosazení vůle zajímala v dějinách řadu filozofů, mezi nejznámější teoretiky moci můžeme zařadit Webera,[18] Machiavelliho,[19] Hobbese[20] a Nietzscheho.[21] Michel Foucault na rozdíl od předchozích autorů nám předkládá základní podmínku **moci**, a tou je svoboda. Jinak řečeno vůli lze prosazovat jen za předpokladu existence svobodně jednajících subjektů, kteří jsou ochotni vzájemně spolupracovat a jsou schopni loajality. (Foucault 2003: 36) Tyto subjekty pak dále chápe ve smyslu podřízení se skrze kontrolu a závislost, stejně jako svázání sebe sama skrze svědomí, sebepoznání a vědění.

Ve Foucaultově užším (feudálním) pojetí moci vidíme, že jedni mocensky ovládají druhé, zatímco v širším (produktivním) smyslu se tak jednotlivci řídí a ovládají navzájem. V prvním případě má moc represivní povahu, manifestuje se prováděním násilí na subjektu. Druhý typ moci naopak nahlíží na subjekty jako samostatné a nezávislé, jeho podmínkou je produkce vědění a pravdy, které jsou podle Foucaulta konstruovány mocenskými strukturami. Jinak řečeno, moc vytváří hranice diskursu, v nichž subjekty jednají svobodně, jejich jednání pak moc dále reprodukuje. (Buraj 2006: 534) Tato definice spíše sbližuje moc s **manipulací** jako moderní formou vykonávání moci, jež v sobě zahrnuje také možnost volby, stejně jako schopnost určování volby někým jiným. Podstatou manipulace je iluze svobodného výběru.

Foucault dále pokračuje v rozpracování všeobecného pojetí moci vymezením jejích vnějších hranic a analýzou vnitřní struktury mocenských vztahů. Zde vydělil tři základní

---

[18] Weber ve své knize *Metodologie, sociologie a politika* (2009) rozlišuje mezi mocí elementární, která náleží každé živé bytosti a jejímž antonymem je bezmoc, a akumulovanou a institucionalizovanou mocí, kterou nazývá panstvím a znamená nadvládu skupiny či jednotlivce nad společností. S tím souvisí také speciální podoba moci v podobě autority, jež je uznána legitimní.

[19] Machiavelliho dílo *Vladař* (2007) nabízí dva základní poznatky o moci. (1) Hlavním způsobem prosazení vůle je nátlak či manipulace. (2) Nejdůležitějším úkolem vladaře je udržení a posílení moci.

[20] Hobbesův *Leviathan* (2009) předpokládá sedm základních podmínek moci. Jsou jí existence (1) společnosti, (2) bohatství, (3) pověsti, (4) úspěchu, (5) urozeného původu, (6) výřečnosti a půvabu a (7) vědění.

[21] Nietzcheho dílo *Tak pravil Zarathustra* (2009) pojednává o moci jako schopnosti patřící každému člověku. Jeho pojem vůle k moci umožňuje vzepření se beznadějnému lidskému osudu a rozvíjení tvořivosti a hodnot, které napomohou k překonání člověka na cestě k nadčlověku.

aspekty jejich zkoumání, jedná se o mocenské vztahy jako (1) strategické vztahy, (2) stavy nadvlády a (3) techniky vlády a řízení.

Zajímavý teoretický přístup týkající se moci v médiích vypracoval britský sociolog John B. Thompson, který zavádí pojem **symbolické moci**.[22] Tu postuluje jako schopnost zasahovat, ovlivňovat či utvářet události skrze přenášení symbolických sdělení a stává se tak nepostradatelnou při analýze mediálních diskursů. (Thompson 2004: 26)

Symbolickou moc šíří informační a komunikační prostředky jako součást každodenní reality. Nahromaděním těchto prostředků v rukou určitých institucí došlo k tomu, že některé společenské struktury nabyly významného postavení. V symbolické rovině obsahů jsou jimi náboženské, vzdělávací a zejména mediální instituce.

3.4.1 Dichotomie „my“ a „oni“

Binární opozice **„my“ versus „oni“** se dá identifikovat jako historicky podmíněné vymezování se jednotlivých skupin jedinců sdílejících společné charakteristiky od ostatních. Každá mocenská struktura pracuje s konceptem „my“ vs. „oni“ za účelem upevňování svého kolektivního povědomí, své kolektivní identity se záměrem legitimizovat svou vlastní dominantní pozici „my“ a delegitimizovat pozici opozice „oni“.

Role médií tkví v ukotvení identity publika a posilování této dichotomie. Metodologickým nástrojem k jejímu odhalení pak je tzv. **ideologický čtverec** Teuna van Dijka, který v textu zvýrazňuje pozitivní konotace skupiny „my“ stejně jako odsouvá její negativní významy do pozadí. Pro skupinu „oni“ pak čtverec funguje přesně opačně. (van Dijk 1998: 27) Dijkovo pravidlo pracuje na stejném principu jako metoda Normana Fairclougha (2010) hledání existujícího a nepřítomného (presence vs. absence), stejně jako zdůrazněného a zastřeného (foreground vs. background).

3.5 Ideologie a významy

Slovník mediální komunikace (2004) definuje pojem **ideologie** jako „soudržný soubor hodnot, postojů a názorů, které slouží k výkladu světa tak, aby se jevil jako bezrozporný.“ (Reifová et al. 2004: 73) Propojení pojmu ideologie s některými nedemokratickými politickými systémy, zejména pak založenými na marxisticko-leninských základech, si nicméně vynucuje hlubší sémantické vymezení tohoto pojmu. Původní význam ideologie

[22] Thompson v knize *Média a modernita* (2004) stanovuje čtyři typy moci ve společnosti: (1) ekonomickou, (2) politickou, (3) donucovací, (4) symbolickou. Ty se vzájemně prostupují zejména ve fenoménu státu, který ekonomickou mocí udržuje své mezinárodní postavení, politickou naopak koordinuje a reguluje vztahy jednotlivců do jím přijatelných vzorců jednání. Donucovací mocí v podobě fyzického násilí pak vyhrožuje svým vnitřním i vnějším protivníkům.

leží v učení francouzské filozofické školy 18. století, která jej zaměňovala s tzv. naukou o idejích. Pejorativní označení ideologie nabyla v okamžiku, kdy jej začali používat v Napoleonově období pro označení nepoměru mezi ideologickým smýšlením a skutečnou schopností realizace myšlenek. (Mannheim 1991: 121)

Koncept ideologie, jak již bylo dříve naznačeno, je především spjat s německými teoretiky Marxem a Engelsem, kteří jej vnímali jako souhrn vědeckých idejí, který slouží vládnoucí třídě k legitimizaci jejího dominantního postavení. Tyto ideje byly v souladu se zájmy vládnoucí třídy, která je současně používala k zakrytí útlaku a nespravedlnosti ve společnosti. (Harrington 2006: 69) Z tohoto učení vychází i maďarský sociolog Karl Mannheim, který chápe ideologii jako kolektivní nevědomí, jenž zatemňuje skutečný stav společnosti a napomáhá tak další stabilizaci systému. (Mannheim 1991: 90)

Filozof Althusser vnímá ideologii skrze teorii subjektu, jenž v ideologii zaujímá konkrétní místo. Jinak řečeno, analyzuje ideologii z hlediska procesu, při němž jedinci nacházejí vztah k sobě navzájem a zároveň tím podporují dominantní třídní vztahy. (Harrington 2006: 251) Ideologie tedy nabízí jedincům pomyslnou identitu, jejímž prostřednictvím jsou schopni nalézt své místo v rozsáhlé společenské síti. Tento proces stavění do pozice subjektů Althusser nazývá **interpelací**.

Z úvodní definice pojmu vyplývá, že ideologie slouží k normativnímu, konformnímu či „přirozenému“ výkladu světa. V případě, že dojde k odmítnutí převládajících norem a hodnot, nastává odklon od dominantní ideologie, jež je výsledkem konstruování významů konkrétní mocenskou skupinou. Tyto významy mohou být zakotveny tak hluboko ve společnosti, že její členové věří v jejich nezpochybnitelnou přirozenost. V dané společnosti může působit řada ideologií podávající různé verze výkladu reality, ty však postrádají přesvědčivou sílu a všeobecný souhlas, který náleží dominantní ideologii.

Mediální obsahy mají schopnost reprodukce dominantní ideologie, čímž se podílejí na vymáhání a udržování moci. Média publiku předkládají omezené názorové rámce, které odpovídají hodnotám působících politických a ekonomických sil a které vyvolávají obecný souhlas napříč všemi sociálními skupinami. Jedná se o Gramsciho koncept **hegemonie**, tedy dobrovolnou podporu stávajícího systému a mocenských struktur, jejichž zájmy nejsou prosazovány silou, ale pomocí symbolických systémů, přičemž jsou tyto zájmy předkládány jako zájmy celé společnosti. (Trampota 2006: 168)

3.5.1 Ideologie (Thompson)

Předkládaná práce vychází z teorie Johna B. Thompsona, který na principu klasických učitelů ideologie rozdělil koncept na dvě kategorie: neutrální a kritickou. V prvním případě není ideologie zobrazována pouze jako falešný či lživý fenomén, jenž je spojen výhradně se zájmy určité skupiny, nýbrž jde jen o jeden z mnoha aspektů života ve společnosti. Kritické pojetí ideologie ji představuje v čistě pejorativním významu jako nástroj k naplňování zájmů dominantní třídy. (Thompson 1990: 8)

Přístup k ideologii v médiích Thompson rozšířil o pojem **symbolické moci** mediálních sdělení. Symbolickou dimenzi chápe jako schopnost zasahovat do tvorby či vývoje událostí prostřednictvím médií. Symbolická moc vstupuje do kontextů každodenní reality a ovlivňuje tak určitou skupinu jedinců, ke které Thompson přiřazuje termín **sebepojetí**. Člověk se vzájemnou interakcí symbolické moci a sebepojetí stává kritickým subjektem, jenž aktivně interpretuje symbolický obsah na základě společenské podmíněnosti. Rovněž přenos sdělení je kritický, nicméně symbolický materiál není rozšiřován rovnoměrně a závisí na individuálních životních podmínkách. (Thompson 2004: 29)

Dominantní symbolické systémy autor chápe jako **ideologie**. Ty však neurčují veškeré chování a projevy jedince. Sebepojetí v tomto případě funguje jako aktivní utváření projekce, jež si každý jedinec konstruuje z jemu dostupných symbolických obsahů. Některý symbolický materiál také může být příliš vzdálen bezprostřednímu kontextu jedince, což následně vede k rozšiřování hranic symbolického myšlení.

Thompson poukazuje i na negativní účinek médií ve vztahu k vytváření sebepojetí, a to skrze ideologická sdělení, jež jsou mediálně vnucována. Dynamické a pragmatické pojetí ideologie se v rámci symbolické moci projevuje v upozaďování, obraně či legitimizaci zájmů dominantních tříd ve společnosti. Z toho plyne, že medializovaná symbolická sdělení mohou mít silnou ideologickou roli v okamžiku, kdy se stanou součástí idejí o sebepojetí. (Thompson 2004: 32)

3.5.1.1 Mechanismy ideologie

Thompson ve své práci nabízí rovněž nástroje k odkrytí strategií, jakými se mocenské skupiny pokoušejí prosadit svoji dominantní ideologii v médiích stejně jako ve společnosti. Tyto **mody operandi ideologie** definuje na základech strategie symbolické konstrukce ideologie, kterou dominantní aktéři využívají k utváření a posilování své mocenské pozice. Jednotlivé mody nesou název (1) legitimizace, (2) disimilace, (3) unifikace, (4)

fragmentace a (5) reifikace. (Thompson 1990: 60) Autor nicméně upozorňuje na fakt, že se nejedná o kompletní výčet modů. Rovněž se nemusí v každém textu vyskytovat současně, neboť mají tendenci se vzájemně prostupovat a posilňovat.

Legitimizace

Dominantní vztahy mohou být udržované jen v případě, že jsou zastoupeny jako legitimní a hodné podpory. Mezi strategie legitimizace patří:

a) racionalizace

Symbolické formy budují řetězec zdůvodnění, jenž slouží k ochraně či potvrzení společenských vztahů a institucí. Poskytují rovněž důvody k jejich podpoře.

b) univerzalizace

Zájmy skupiny jsou představovány jako zájmy celku, do něhož daná skupina patří.

c) narativizace

Sdělení jsou včleněna do pro společnost známých příběhů, čímž se vytváří obraz nepřerušené tradice. Použité narace vzbuzují ve společnosti pocit sounáležitosti a integrace do historie. (Thompson 1990: 61, 62)

Disimilace (popření)

Dominantní vztahy jsou udržovány skrze utajení, popření či odvrácení pozornosti od pochybností souvisejících s danou mocenskou strukturou. Mezi strategie disimilace patří:

a) přemístění

Pozitivní či negativní konotace aktérů či skutečností jsou přesunuty na jiné.

b) eufemizace

Popis aktérů, jevů či společenských vztahů je budován způsobem, aby získal výrazně pozitivní smysl nebo se jeho silně negativní dopad zmírnil. (Thompson 1990: 61, 62)

c) tropy

Figurativní použití jazyka či symbolických forem pomocí literárních nástrojů jako metafora (význam přenesený dle vnější podobnosti), metonymie (pojmenování přenesené dle logické spojitosti) a synekdocha (úmyslná záměna části za celek). (Reifová et al. 2004: 141)

Unifikace (sjednocení)

Utváření jednoty přikládající jedincům kolektivní identitu, a to bez ohledu na jejich rozdíly či zvláštnosti. Mezi strategie unifikace patří:

a) standardizace

Vytvoření standardního rámce, se kterým všichni souhlasí a současně do něj všichni spadají.

b) symbolizace jednoty

Konstruování společných symbolů jako kolektivních znaků identity, jež jsou rozšířeny napříč celou společností. (Thompson 1990: 64, 65)

Fragmentace (rozdělení)

Dominantní vztahy jsou udržovány nikoliv prostřednictvím sjednocování jedinců v kolektiv, ale naopak v oddělení těch jedinců, kteří ohrožují jednotu dominantní skupiny. Mezi strategie fragmentace patří:

a) diferenciace

Bránění mobilizaci opozice skrze zvýrazňování rozdílů jednotlivců a jejich vzájemného oddělení.

b) vyloučení jiného

Zkonstruování opozice jako nepřítele, kterému je nutno vzdorovat a bránit se seskupením dominantní třídy. (Thompson 1990: 65)

Reifikace (zvěcnění)

Přechodné či historicky podmíněné dominantní vztahy jsou prezentovány jako stálé, věčné, časově neomezené a přirozené. Mezi strategie reifikace patří:

a) naturalizace

Stav jako důsledek společenského nebo historického vývoje je představován jako přirozený či jako nevyhnutelný následek přirozeného vývoje.

b) eternalizace

Společensko-historický jev je zbaven dějinnosti a je prezentován jako věčný, opakující se, rigidní.

c) nominalizace a pasivizace

Mluvnické a větné nástroje, jež v prvním případě slouží ke kladení důrazu na původce děje (větný podmět) a v druhém pak k jeho upozaďování použitím trpného slovesného rodu. (Thompson 1990: 65, 67)

3.6 Diskurs

Napříč všemi akademickými obory je **diskurs** chápán jako zcela univerzální výraz, který často postrádá bližší konceptuální ukotvení či definici, prezentuje se tak jako součást všeobecného poznání. (Millsová 2004: 1) Pro provedení analýzy textu je nutné předem stanovit, jak pojmu diskurs rozumíme a v jakém smyslu s ním zacházíme. K tomuto budou sloužit následující řádky diplomové práce.

Koncept diskursu zavádí do společenských věd Michel Foucault, nicméně se vymezuje vůči snaze o přesné a stabilní ukotvení pojmu. Přijal přesně opačný přístup, tedy namísto redukce pojmu v úzkou definici jej rozšířil o další možné významy. Foucault považuje diskurs „za všeobecnou oblast všech tvrzení," někdy pak jej označuje za „regulovaný projev, který počítá s určitým množstvím tvrzení." (Millsová 2004: 6) Millsová na základě této práce Foucaulta nabízí tři roviny diskursu jako (1) všeobecné oblasti veškerých tvrzení,[23] (2) identifikovatelné skupiny tvrzení[24] a (3) regulované praktiky zodpovídající za skupinu tvrzení.[25] (Zábrodská 2009: 76)

Sunderlandová upozorňuje na fakt, že v rámci definování diskursu pracujeme na dvou odlišných rovinách. Rovina **interpretačního diskursu** pojímá koncept z perspektivy Foucaulta, která bude dále pro naši práci významná. Druhá rovina tzv. **deskriptivního diskursu** odkazuje k různým funkčním definicím, které používají školy kritické diskursivní analýzy. Jde o socio-kulturně uspořádaný „způsob mluvy, kterým jsou realizované určité funkce." (Zábrodská 2009: 81) Deskriptivní rovinou se budeme věnovat v analytické části diplomové práce.

Foucaultovo pojetí diskursu tvoří tři základní koncepty: moc, pravda, vědění. Koncept **moci** chápe jako otázku sociálních vztahů mezi subjekty, přičemž jeden subjekt dominuje nad jiným, čímž mu brání v naplňování jeho cílů a přání, omezuje tedy jeho svobodu. Převládající subjekt tak disponuje větší mocí. (Millsová 2004: 32) Mocenský účinek podle Foucaulta neleží v represích a zákazech, ale v produktivní síle fungující na úrovni vědění. Jinak řečeno, produktivní moc působí jako „síla, která konstituuje nové formy identit, tužeb a vědění." (Zábrodská 2009: 56)

Dalším konceptem Foucaultova diskursu je **pravda** jako produkt aktivní práce společnosti. Nejdůležitější jsou pro něj mechanizmy, které s institucionální pomocí zaručí dominanci jednoho diskursu nad ostatními. (Millsová 2004: 31) Poslední rovinou, jež přímo spojuje s diskursem, je **vědění**. To je podle Foucaulta výsledkem boje o moc, neboť moc a vědění se vzájemně podporují. (Zábrodská 2009: 35) Vztah mezi věděním a mocí je v jeho práci popsán jako moc/vědění. To, co je předmětem a obsahem konkrétní oblasti vědění, je dáno na základě rozložení moci uvnitř dominantní společnosti, která se pokouší ustavit vědění podle své vlastní perspektivy. (Foucault 1999: 74) Millsová (2004) však

[23] Diskursem jsou myšleny všechny výroky či texty, jež nesou význam a mají nějaké reálné účinky ve skutečném světě. Millsová pro něj používá pojmenování Diskurs vždy v jednotném čísle.
[24] V tomto případě je diskurs považován za soubor tvrzení, které působí jako regulované či do značné míry koherentní. Millsová upozorňuje, že v tomto případě lze mluvit o diskursech v množném čísle.
[25] Třetí pojetí vymezuje diskurs jako soubor předpokladů, hodnot či pravidel tvorby možných legitimních výroků.

upozorňuje na skutečnost, že veškeré poznání je determinováno působením sociálních, institucionálních a diskursivních tlaků.

Diskurs je nutné vnímat jako nestabilní, neustále se proměňující a vyvíjející, jenž pracuje na posílení vlastní pozice na úkor jiných, mocensky povolnějších diskursů. Foucault dává důraz na výzkum mechanizmů a praktik, jež vytvářejí diskurs jako takový. (Millsová 2004: 35)

V diplomové práci se pokusíme pracovat jak s deskriptivní, tak interpretační rovinou diskursu. První zmíněnou rovinu převezmeme od Jamese P. Geeho (2001), který mluví o diskursech jako o zásobárně predispozicí, které je nutno si osvojit ve svém chování, aby došlo k naplňování Diskursu – v našem případě zkoumaného mediálního textu. Interpretační rovinu diskursu budeme uplatňovat v rámci interpretace výsledků diskursivní analýzy, přičemž si vypůjčíme poslední dva body (regulované praktiky zodpovídající za skupinu tvrzení, identifikovatelné skupiny tvrzení) rozdělení diskursu podle Sáry Millsové.

3.6.1 Diskursivní analýza

V předkládané diplomové práci budeme vycházet z metodologie **kritické diskursivní analýzy**, neboť závěrem práce by mělo rovněž být propojení výsledků analýzy s širším socio-politickým a historickým kontextem. (Gee 2011: 11) Kritická diskursivní analýza nám poskytne rámec pro rozbor vztahů mezi formou a funkcí jazyka, které vedou k legitimizaci či podpoře mocenských poměrů, nebo jejich utajování. (Zábrodská 2009: 74)

Podle Geeho „jazyk získává významy pouze v sociální realitě a jejím prostřednictvím.“ (Gee 2011: 12) Proto se v práci budeme pokoušet nazírat na diskursy prezentované na stránkách deníků *Rudé právo*, *Mladá fronta* a *Práce*, které jsou součástí rozlehlých diskursů vzkvétajících ve společnosti, budeme tedy upírat pozornost na vzájemně se ovlivňující vztah mezi společenským diskursem a diskursem zobrazovaným v médiích. Předmětem analýzy bude rovněž ideologická funkce jazyka, jež je důležitá při vytváření a udržování strukturálních vztahů moci, dominance a kontroly. (Zábrodská 2009: 74)

Výběr kritické diskursivní analýzy byl také podpořen faktem, že práce poskytne analýzu nikoli textu jako lingvistické jednotky, ale jako nositele diskursů. Tento typ analýzy totiž chápe diskurs jako podobu společenského jednání, odhaluje cyklický vztah mezi diskursem a společností, neboť diskurs rámuje instituce a sociální struktury, které jej

současně zpětně ovlivňují. (Titscher 2000: 148) Důležitost socio-kulturního kontextu, v němž je diskurs vystaven, tedy nelze opomenout. (Zábrodská, 2009: 75)

Dalším zúžením kritické diskursivní analýzy bude námi zvolený **diskursivně-historický přístup**[26] Ruth Wodakové, v němž postulovaný historický aspekt zaujímá významnou pozici. Připomínáme, že námi analyzovaný diskurs probíhá na pozadí polských historických událostí z let 1980 a 1981. Wodaková rovněž silně upozorňuje na tvorbu diskursu a jeho mediální prezentace pod vlivem ideologie a moci, kontext ve formě historických fakt a okolností je však nejdůležitější. (Wodak, Meyer 2009: 65)

Diplomová práce přebírá však od Wodakové pouze metodologickou část diskursivně-historického přístupu, výzkumná metoda bude propůjčena z diskursivní analýzy Jamese P. Geeho, která nám pomůže prozkoumat mediální prezentace analyzovaného diskursu v již zmíněných denících. Historický kontext Wodakové přispěje k odhalení vlivu na výběr a užití symbolických prostředků uvnitř mediálních obsahů odpovídajících odlišným diskursům. Nesmíme totiž zapomenout, že jazykové nástroje a symbolické konstrukty ovlivněné historickým kontextem hrají významnou roli při mediální konstrukci sociální reality.

Gee svou metodu výzkumu nebuduje jako rigidní, přesný návod analýzy, doporučuje výzkumníkům přizpůsobit si její postup dle vlastních potřeb. (Gee 2011: 13) Autor tvrdí, že tvorbou jakéhokoli textu konstruujeme **sedm oblastí reality**, tedy sedm oblastí výzkumného zájmu, kterým je potřeba se věnovat a které se mohou ve svých účincích vzájemně prolínat. (Gee 2011: 17)

Prostřednictvím jazyka dochází k (1) **zvýznamňování**, vytváření důležitosti či upozaďování určitých událostí, jevů, aktérů, jejich vztahů. Ptáme se: *Slouží daný jazykový prostředek k vytváření důležitosti určité věci, či naopak k jejímu oslabení? Jakým způsobem k tomu došlo?* (Gee 2011: 17, 102) Skrze jazyk také můžeme rozpoznat, zdali se někdo zapojuje do určitého typu (2) **konání**, či k takovéto aktivitě nějakým způsobem vyzývá. Ptáme se: *Jaké druhy konání jsou v textu zahrnuty? Kdo se jich účastní?* (Gee 2011: 18, 102) Použitím jistých jazykových prostředků je dáváno najevo, kdo v textu v daném okamžiku přebírá jakou roli, s níž je spojena určitá (3) **identita**. Sekundární roli a

[26] Wodaková sama stanovuje základní prvky diskursivně-historického přístupu, které je pro lepší pochopení nutné přiblížit. **Diskurs** Wodaková chápe jako souhrn „simultánních a sekvenčně propojených jazykových projevů," které se projevují uvnitř sociálního pole jako symboly či texty, jež náleží specifickému sémiotickému typu (žánru). (Wodak, Meyer 2001: 66) **Žánr** Wodaková přebírá od Normana Faiclougha, který jej definuje jako konvenční, popř. schematicky fixní použití jazyka spojené s určitým typem sociální činnosti. (Wodak, Meyer 2001: 67) **Kontext** je vymezen jako sociální pole, v nichž působí „diskursivní události, které jsou spojené s oblastí našeho zkoumání." (Wodak, Meyer 2001: 72)

identitu nabývají také producenti a příjemci sdělení, tedy textu. Ptáme se: *Jaké identity jsou v textu autorem konstruovány?* (Gee 2011: 18, 102) Jazyk také přispívá ke konstrukci sociálních (4) **vztahů**, jež se používají k znázornění charakteru poměru, který existuje mezi producentem a příjemcem daného textu. Ptáme se: *Jaké druhy vztahů s publikem konstruuje autor textu? Jsou pozitivní, negativní?* (Gee 2001: 19, 102) Uvnitř textu lze často identifikovat mínění a preference autora, kterými šíří svou názorovou (5) **politiku**. Ta je zabudována v konkrétních autorových promluvách či výrocích. Ptáme se: *Jaký pohled vyjadřuje autor na danou situaci, jev? Je zmíněný pohled chápán jako správný, legitimní či normální?* (Gee 2011: 19, 102) Pomocí jazyka je možno konstruovat (6) **souvislosti** mezi určitými jevy, které jsou pak zobrazovány jako relevantní či naopak potlačovány jako nedůležité. Ptáme se: *Jak text utváří mezi událostmi souvislosti? Jsou pro dané sdělení významné?* (Gee 2011: 19, 102) Poslední oblastí výzkumu jsou (7) **znakové systémy** a jejich schopnost činit text významným, dominantním či naopak marginálním, nerelevantním. Ptáme se: *Jaké znakové systémy autor užívá a za jakým účelem?* (Gee 2011: 20, 102)

Gee (2011) ve své knize rovněž nabízí výzkumníkům čtyři nástroje, kterými budou schopni analyzovat výše zmíněných sedm oblastí konstrukce reality. Zejména jde o rozbor způsobů, jakým jsou konstruovány identity a konání a jak jsou odhaleny příjemci. Jedná se o (1) **sociální jazyky**,[27] (2) **diskursy**,[28] (3) **konverzace**[29] a (4) **intertextualitu**.[30]

3.7 Teorie totalitarismu

Vývoj zkoumání totalitarismu stojí především na normativních pozicích. Přítomnost nedemokratického myšlení můžeme historicky vysledovat až k otci uzavřené, tzv. totalitní společnosti Platónovi a jeho termínu **tyranis**. Od něj vychází také představa, že totalita je rysem imanentním lidské povaze. Tuto podstatu totality rovněž naplňují historické režimy, od starověké Sparty až po nacistické Německo a fašistickou Itálii. Nicméně soudobé nazírání na teorii totalitarismu zobrazuje totalitaristické režimy jako výraz moderní masové atomizované společnosti, které není vlastní jakákoli vnitřní třídní struktura, neboť jedině

[27] Použitím odlišných jazykových prostředků a stylů, jež vyjadřují různé příležitosti, umožňují rozlišovat jednotlivé identity, stejně jako ostatní oblasti sociální reality podle Geeho.
[28] Identity a konání jsou tvořeny také prostřednictvím mimojazykových projevů, které jsou s daným diskursem plně kompatibilní. Přičemž jedinci mohou přecházet z diskursu do diskursu podle vhodnosti okamžiku.
[29] Užitá slova přímo či nepřímo odkazují na různá témata, motivy, konverzace daného společenského prostředí. Ty mají vliv na způsob, jakým je jazyk tlumočen.
[30] Použitá slova přímo i nepřímo odkazují na jiné texty či typy textů.

tento způsob sociálního uspořádání poskytuje vůdčím elitám potřebnou technologickou základnu k úplnému ovládnutí společnosti.

S rozvojem politických věd po druhé světové válce přichází také konzistentnější výzkum nedemokratických systémů a ideologií. Moderní politologové dokonce zastávají názor, že – podobně jako demokracie – je i antidemokracie výhradním produktem 20. století. Dříve jsme mohli pozorovat pouze různé podoby absolutismu či forem diktatury a tyranie. (Gregor 2012: 23)

Výraz **totalita** má svůj původ v italštině a jeho rozšíření je přisuzováno zejména projevu Benita Mussoliniho ze dne 22. června 1925, jenž si z obchodní terminologie vypůjčil pojem totalitarista a použil jej ve smyslu valné hromady. Přesto Mussolini nemůže být považován za autora tohoto názvu, již v roce 1922 začali italští novináři termín používat jako projev odporu vůči fašismu spolu s kritikou komunismu. (Szymoniczek, Król 2011: 16) První pokusy o poskytnutí vědeckého základu pojmu totalitarismus se objevují na konci 30. let, kdy trockista Victor Serge zkoumá termín ve spojitosti se sovětskou politikou, zatímco filozof Raymond Aron přichází s analýzou totalitarismu ve zcela nelevicových pozicích. Jak již bylo řečeno, první systematický výzkum započal ale až po druhé světové válce, kdy vystupují se svými teoriemi političtí vědci Carl Friedrich, Zbigniew Brzezinski a Hannah Arendtová.

Jako první rozpracovává dichotomii totalitních a liberálních režimů profesor moderních dějin Jacob Talmon, jenž přikládá totalitní demokracii několik základních rysů. Talmon tvrdí, že všechno lidské počínání je jen součástí politiky, tedy že všechny oblasti života člověka jsou ovládány politickými idejemi. V jeho učení se tak výrazně projevuje teorie politického mesianismu a pojetí svobody jako prostředku k naplnění absolutního cíle. Totalita podle něj dále nabízí člověku možnost nastolení ideálního řádu, přičemž lidský sklon k totalitě mu umožní dosáhnout svobody skrze jeho pozitivní činy. Jak Talmon ve své knize *O původu totalitní demokracie* (1998) konstatuje, „jakmile se určitý režim považuje za systém, který zaručuje lidská práva a svobody, jsou příslušníci tohoto režimu zbaveni práva stěžovat si na to, že jsou zbavováni svých práv a svobod.“

Až v díle Raymonda Arona *Demokracie a totalitarismus* (1993) se však poprvé setkáváme s implicitním oddělením teorie totalitarismu a autoritarismu. Jeho práce nabízí vyčlenění tří typů systémů, které následně ilustruje na soudobých nedemokratických režimech. Prvním je autoritativně-konzervativní typ Salazarova Portugalska, jenž se nesnaží likvidovat autonomie jednotlivých sociálních útvarů v zemi a zavést tak všemocné postavení státu. Není zacílen proti ústavnosti – vůdci jsou stále podřízeni zákonům a

morálce –, pouze vylučuje prvek soutěživosti stran a parlamentní reprezentace. Druhým typem je nacionálně-socialistický režim fašistické Itálie, který otevřeně zavrhuje všechny demokratické a liberální ideje včetně praktik parlamentního fungování a stranické plurality. Na rozdíl od předchozího režimu se ale pokouší o totální politizaci společnosti, v níž existuje jedna státní strana. Posledním typem je komunistický režim, jenž a priori neodmítá liberální ideje, avšak chce jich dosáhnout prostřednictvím odstranění politické soutěže a zavedení beztřídní společnosti. Monopol strany s absolutní mocí je chápán jako prostředek ochrany zájmů proletariátu. U posledních dvou jmenovaných typů nedemokratických režimů lze tedy nalézt řadu společných vlastností technického, nikoli ideologického charakteru.

V polovině 50. let stanovili Carl Friedrich a Zbigniew Brzezinski ve své první stati s názvem *The Unique Character on Totalitarian Society* (1953) charakteristiky totalitarismu – oficiální ideologie, jediná masová strana, monopol na kontrolu ozbrojené moci a prostředků masové komunikace, systém fyzické a psychologické společenské kontroly pomocí teroristicky fungující policie –, čímž byly položeny pevné základy učení o nedemokratických režimech. O dva roky později přidali v knize *Totalitarian Dictatorship and Autocracy* (1966) ještě šestý znak totalitarismu, kterým je kontrola a řízení hospodářství. V roce 1969 pak Friedrich přepracoval původní teorii a nahradil monopolní dohled nad masovou komunikací a armádou kontrolou všech organizací bez rozdílu, přičemž také zrušil podmínku, že tato forma kontroly musí být prováděna přímo vládou, neboť její pravomoci může obsahovat jakákoli elita, jež ovládá režim. (Friedrich, Curtis, Barber 1969: 54)

Na principy Friedricha a Brzezinského navazuje dále ve výzkumu totalitarismu politolog Juan Linz, který v knize *Totalitarian and authoritarian regimes* (2000) shrnul tři hlavní rysy všech totalitních systémů. Prvním je přítomnost monistického centra moci, které však může zprostředkovat svou legitimitu jakékoli pluralistní instituci, jež je produktem shora, nikoliv výsledkem působení společenských sil. Za druhé, existence exkluzivní či autonomní ideologie je podmínkou. Ta přesahuje konkrétní politický program i meze legitimního politického jednání a funguje tak jako prostředek identifikace vládnoucí třídy. Posledním společným prvek všech totalitních režimů je stranou vyžadovaná potřeba jisté formy občanské participace, popřípadě politické mobilizace, pasivita či lhostejnost je nežádoucí.

Nejznámější kritiku pojetí totalitarismu poskytla politická teoretička Hannah Arendtová, jejíž publikace *Původ totalitarismu* (2013) zdůrazňuje roli ideologie a potřeby

moci uzurpovat všechny aspekty společenského života. Jinak řečeno, nezabývá se pouze kontrolou politické sféry, ale také ovládnutím soukromého života jedinců. Arendtová tvrdí, že dědictvím masového teroru a násilné ideologické převýchovy dochází ke vzniku „nového člověka“, jenž je pouze součástí masy a je zcela podvolen státu a straně. Jinak řečeno, postuluje v teorii moderní totality dvě klíčové podmínky. První je zbožštělý vůdce či jediná politická strana, přičemž oba v sobě nesou prvky ideologie i teroru. A současně s tím musí být splněna existence masové společnosti, která přeměnu a následné ovládnutí člověka umožňuje. Závislost totalitních režimů na přítomnosti masy Arendtová zdůrazňuje také prostřednictvím prvků občanské nejistoty či vykořeněnosti, která je v totalitarismu nahrazena novými iluzemi a hodnotami, které jsou následně prosazovány a vynucovány násilím. Nositelem ideálů a hodnot už nadále není elita a inteligence národa, ale diktátor s absolutní mocí. Také vymezování se vůči nepřátelům není pro totalitní formy režimu dostačující, potřebují konstruovat celou nezpochybnitelnou realitu.

4 ANALYTICKÁ ČÁST PRÁCE

4.1 Návrh výzkumu

4.1.1 Téma výzkumu

Mediální reprezentace odborového hnutí Solidarność a Polské lidové republiky ve vybraných českých denících (*Rudém právu*, *Mladé frontě* a *Práci*) v letech 1980 a 1981.

Základní výzkumná otázka

Jakým způsobem byl utvářen mediální obraz odborového hnutí Solidarność a Polské lidové republiky na stránkách českých deníků *Rudé právo*, *Mladá fronta* a *Práce* od srpna 1980 do prosince 1981?

4.1.2 Cíl výzkumu

Předkládaná práce se pokouší odhalit mediální obraz polského odborového hnutí Solidarność a Polské lidové republiky obecně, který byl postupně konstruován na stránkách dobového denního tisku *Rudé právo*, *Mladá fronta* a *Práce*. Hlavním úkolem analýzy je identifikace základních rysů, které budeme schopni v mediálním obrazu pozorovat. Teoretické rámce výzkumu nám rovněž pomohou nalézt způsoby, jakými byly soudobé mocenské vztahy uvedenými médii zprostředkovány. Tyto mocenské vztahy a odkrývání jejich souvislostí, zakořeněné v diskursu tištěných médií, budou také obsahem naší práce.

Celková analýza mediálního obrazu polského odborového hnutí Solidarność a Polské lidové republiky poskytne hlubší pohled na samotné aktéry dané události včetně jejich charakteristik, jakými jsou sociální role a vzorce chování. K splnění tohoto kroku využijeme prostředků kvalitativní analýzy, přesněji kritické diskursivní analýzy, kterou dále použijeme k analýze vybraného vzorku textů tří již zmíněných listů. Vzorek bude tvořen čistě publicistickými útvary, které nám ze své samotné podstaty nabídnou otevřená vyjádření názorů jejich autorů a s tím spojeného celého periodika.

Důležitou roli bude mít i období vzniku zkoumaného mediálního obrazu, neboť bylo ovlivňováno existencí silné ideologie politického vedení, poznamenaného normalizací a následnou stagnací československé společnosti počátku 80. let 20. století. Práce se tedy sekundárně pokusí poodhalit jednotlivé ideologické prostředky a strategie, jež byly aplikovány při konstruování symbolického světa zkoumaných dobových listů. Předpokladem analýzy je skutečnost, že se daná ideologie nutně promítne do zkoumaného

vzorku mediálních textů. Nástroje pro splnění tohoto úkolu nám poskytnou ideologické mody operandi podle Johna B. Thompsona.

4.1.3 Výzkumné otázky

Základní výzkumnou otázku, kterou jsme definovali v podkapitole *Téma výzkumu*, je nutno pro úplné zodpovězení doplnit o řadu parciálních, vedlejších otázek, jež nám pomohou k snadnější formulaci závěru předkládané analýzy.

Vedlejší výzkumné otázky:

1) Jakými charakteristikami se vyznačuje mediální obraz odborového hnutí Solidarność a Polské lidové republiky v listech *Rudé právo*, *Mladá fronta* a *Práce* v období od srpna 1980 do prosince 1981?

a. Jaké charakteristiky (vlastnosti, role, vzorce chování) dominují mediálnímu obrazu hnutí Solidarność ve sledovaném období?

b. Jaké charakteristiky (vlastnosti, role, vzorce chování) dominují mediálnímu obrazu Polské lidové republiky ve sledovaném období?

c. Jaké role jsou přisuzovány Západu a katolické církvi jako součásti mediálního obrazu hnutí Solidarność?

d. Jaké vztahy jsou v denících konstruovány mezi ČSSR a Polskou lidovou republikou?

e. Jaké souvislosti jsou v denících utvářeny mezi hnutím Solidarność a českými a slovenskými disidenty?

2) Jaké charakteristiky (vlastnosti, role, vzorce chování) jsou připisovány jednotlivým aktérům v období působení hnutí Solidarność mezi lety 1980 a 1981?

a. Jaký mediální obraz aktérů je v jednotlivých denících utvářen ve spojení s hnutím Solidarność?

b. Jaký mediální obraz aktérů je v listech utvářen ve spojení s Polskou lidovou republikou?

c. Jaký mediální obraz aktérů je v listech utvářen ve spojení se Západem a katolickou církví jako součásti mediálního obrazu hnutí Solidarność?

d. Jakými charakteristikami se vyznačuje mediální obraz polského komunisty?

e. Jaký mediální obraz je konstruován v souvislosti s polskou národní identitou?

f. Je možné v jednotlivých denících odhalit mechanismus mediální stereotypizace skupin aktérů?

3) Jaké diskursivní modely jsou konstruovány v kontextu s polským odborovým hnutím Solidarność a Polskou lidovou republikou v období mezi srpnem 1980 a prosincem 1981?

a. Které z těchto modelů jsou zkoumanými tituly zvýznamňovány?
b. Které z výše uvedených modelů tituly naopak marginalizují, potlačují či upozaďují?

4.1.4 Postup analýzy a jeho odůvodnění

Jak již bylo napsáno, úkolem práce je identifikovat mediální obraz polského odborového hnutí Solidarność, jenž byl v soudobém tisku výsledkem fungujícího mediálního diskursu. Ten zcela reflektoval dobově situovaná stanoviska k danému tématu, stejně jako názory a systémy vidění světa. Využitím metody diskursivní analýzy, zaměřené na analýzu sociálního jazyka, nám bude umožněno určit charakter dobových diskursů a „Konverzací".[31] Budeme předpokládat, že „Konverzace" prováděné soudobou společností si pak ponesou znaky konfliktnosti a polarizace odpovídající odlišnosti stanovisek a názorů. (Gee 2005: 22) Rovněž v textu očekáváme přenášení určitých ideologických významů včetně informací o soustavě soudobých mocenských vztahů.

4.1.4.1 Sledované období a jeho odůvodnění

Práce poskytne víceméně ucelený mediální obraz polského odborového hnutí Solidarność ve třech dobových periodicích v období mezi 15. srpnem 1980 a 31. prosincem 1981. Výchozím bodem určení počáteční hranice sledované etapy je začátek masivní vlny stávek, kterou odstartovala blokáda Loděnice V. I. Lenina v Gdaňsku. O pár dní později byl ustaven mezipodnikový stávkový výbor, který spolu se stávkujícími vládě předložil jednadvacet postulátů odborářského i politického charakteru.

K požadavkům na vznik nezávislých svobodných odborů, přijetí pracovních reforem a zaručení občanských práv se v následujících dnech přidávala další polská města jako Štětin a Vratislav. Tyto události pak měly za následek, že posledního srpna 1980 byla v Polské lidové republice podepsána dohoda stávkujících s vládními orgány vedoucí ke vzniku Nezávislých samosprávných odborů Solidarność. (Kovács 2010: 97)

Vliv odborového hnutí Solidarność a její činnosti na mediální produkci československého tisku lze očekávat hned od počátku jejího vzniku až po její násilné ukončení vyhlášením výjimečného stavu polským generálem Wojciechem Jaruzelským v noci na 13. prosince 1981. (Křen 2005: 482) Tato datum jako koncový bod analýzy však

[31] Více v podkapitole *Diskursivní analýza.*

není dostačující, neboť existuje předpoklad, že publicistická tvorba tří zkoumaných listů bude dané události reflektovat a rovněž hodnotit ještě i v následujících dnech po vyhlášení stanného práva. Předpokladem pro posunutí hranice sledovaného období je i vznik celosvětového podpůrného hnutí Solidarita se Solidaritou, které mělo své kořeny také v Československu, jako reakce na události spojené s výjimečným stavem a postavení odborového hnutí Solidarność mimo zákon. (Blažek 2003: 245)

Hraniční datum sledovaného období jsme tedy posunuli až k 31. prosinci 1981, s ohledem na zpoždění možné reflexe vládnoucích mocenských vztahů a ideologie na stránkách analyzovaných deníků. Domníváme se však, že tento dostatečný časový úsek nebude názorovými texty přeplněn, neboť periodika budou publikovat namísto politických témat, náměty společenské z důvodu blížícího se svátečního období.

4.1.4.2 Vedlejší otázky a jejich odůvodnění

1) Jakými charakteristikami se vyznačuje mediální obraz odborového hnutí Solidarność a Polské lidové republiky v listech *Rudé právo*, *Mladá fronta* a *Práce* v období od srpna 1980 do prosince 1981?

Charakteristiky připisované polskému odborovému hnutí Solidarność, jeho pozitivní, neutrální či negativní ráz nám pomůže odhalit mediální prezentaci a obraz hnutí Solidarność v dobovém tisku. Nástrojem, který k této analýze budeme používat, je Geeho metoda sedmi oblastí konstrukce reality (2005), zejména pak kategorie zvýznamňování, utváření aktivit a identit, které jsou v daných zkoumaných textech diskursivně konstruované. Pokusíme se tak vymezit vlastnosti, vzorce chování a sociální role, jimiž se vyznačuje zkoumaný mediální obraz hnutí Solidarność. Gee rovněž doporučuje použít jako sekundární jazykový prostředek studia diskursu také metaforickou rovinu gramatiky, která slouží k pochopení způsobu utváření identit skrze jazykový princip who's-doing-what, jenž přímo propojuje osobu a typem činnosti či jednáním. (Gee 2005: 41)

S pomocí těchto nástrojů se budeme snažit odpovědět na stanovené podotázky:

a. Jaké charakteristiky (vlastnosti, role, vzorce chování) dominují mediálnímu obrazu hnutí Solidarność ve sledovaném období?
b. Jaké charakteristiky (vlastnosti, role, vzorce chování) dominují mediálnímu obrazu Polské lidové republiky ve sledovaném období?
c. Jaké role jsou přisuzovány Západu a katolické církvi jako součásti mediálního obrazu hnutí Solidarność?
d. Jaké vztahy jsou v denících konstruovány mezi ČSSR a Polskou lidovou republikou?

e. Jaké souvislosti jsou v denících utvářeny mezi hnutím Solidarność a českými a slovenskými disidenty?

2) Jaké charakteristiky (vlastnosti, role, vzorce chování) jsou připisovány jednotlivým aktérům v období působení hnutí Solidarność mezi lety 1980 a 1981?

V rámci této vedlejší otázky se zaměřujeme na charakteristiky jednotlivých aktérů hnutí Solidarność, které jim byly ve zkoumaných titulech připisovány. Rovněž lze po prostudování historické literatury očekávat, že se budou v jednolitých periodicích konstruovat ne úplně shodné skupiny aktérů včetně rozdílných popisů jejich základních rysů chování či jednání. Domníváme se také, že budou v analyzovaných denících jednotlivé skupiny aktérů událostí v souvislosti s hnutím Solidarność stavěny do vzájemného konfliktu, minimálně lze předpokládat zápas politické ideologie zastánců socialistického režimu Polské lidové republiky a opozice. Ne všechny skupiny aktérů však musí být zastoupeny, podstata diskursu může některé z nich záměrně ignorovat či naopak zvýznamňovat.

V této části se pak budeme snažit odpovědět na následující parciální otázky:

a. Jaký mediální obraz aktérů je v jednotlivých denících utvářen ve spojení s hnutím Solidarność?
b. Jaký mediální obraz aktérů je v listech utvářen ve spojení s Polskou lidovou republikou?
c. Jaký mediální obraz aktérů je v listech utvářen ve spojení se Západem a katolickou církví jako součásti mediálního obrazu hnutí Solidarność?
d. Jakými charakteristikami se vyznačuje mediální obraz polského komunisty?
e. Jaký mediální obraz je konstruován v souvislosti s polskou národní identitou?
f. Je možné v jednotlivých denících odhalit mechanismus mediální stereotypizace skupin aktérů?

3) Jaké diskursivní modely jsou konstruovány v kontextu s polským odborovým hnutím Solidarność a Polskou lidovou republikou v období mezi srpnem 1980 a prosincem 1981?

Závěrem práce by mělo být předložení souboru diskursivních modelů, které v sobě budou zahrnovat vlastnosti, sociální role, vzorce chování aj., jež byly ve zkoumaném časovém období připisovány odborovému hnutí Solidarność a Polské lidové republice obecně. (Gee 2005: 73) K tomu, abychom odhalili, jaký diskursivní model prezentace hnutí Solidarność byl v listech *Rudé právo*, *Mladá fronta* a *Práce* užit, bude nutné vycházet z nástrojů mody

operandi ideologie podle Thompsona (1990). Ty nám pomohou odhalit strategie zastánců jednotlivých diskursivních modelů, tedy jejich konstrukci dominantní ideologie.

Vedle těchto diskursivních modelů budeme moci odpovědět na následující otázky, které nám rovněž usnadní samotnou identifikaci v textech užitého diskursivního pole jako zastřešujícího diskursu všech nalezených diskursů.

a. Které z těchto modelů jsou zkoumanými tituly zvýznamňovány?
b. Které z výše uvedených modelů tituly naopak marginalizují, potlačují či upozaďují?

4.1.5 Metoda výzkumu

Cílů výzkumu bude dosaženo pomocí kvalitativní metody, respektive kritické diskursivní analýzy. Na úvod je však nutné stanovit, jak budeme s pojmem diskurs v této práci nakládat. Tento termín chápeme jako projev „historicky specifických výpovědních formací," stejně jako „materiální nástroje produkce, jež regulovaným způsobem vytvářejí sociální jevy." (Nünning 2006: 153) V práci se budeme rovněž opírat o analýzu Michela Foucaulta, která předpokládá existenci specializovaných oblastí vědění v rámci moderní společnosti, jež měly za následek vznik svébytných, víceméně uzavřených speciálních diskursů. Součástí těchto rozrůzněných okruhů vědění je tedy institucionalizovaná řeč, specifický diskurs, který dosahuje pouze na jazykovou stránku obsáhlejšího diskursivního jednání. (Fairclough 2010: 64)

Metodu diskursivní analýzy si propůjčíme od Jamese P. Geeho, jehož sedm oblastí konstrukce reality – vytváření důležitosti, děje, identit, vzájemných vztahů, názorů, souvislostí a významnosti znakových systémů – nám poskytne dostatečný analytický rámec. Gee (2005) v rámci diskursivní analýzy rovněž rozlišuje čtyři roviny – lingvistickou, textovou, grafickou a ideologickou –, jež nám pomohou v textu určit diskursivní modely a konstruované významy, stejně jako jimi odráženou ideologii. Jak už bylo výše uvedeno, Thompsonovy modi operandi ideologie – legitimizace, disimilace, unifikace, fragmentace a reifikace – použijeme v textu k odhalení způsobů symbolického konstruování dominantní ideologie, tedy v našem případě budování mediálního obrazu polského odborového hnutí Solidarność v námi vybraných listech. (Thompson 1990: 62)

Nastíněná diskursivní analýza má zcela syntetizující povahu. Jinak řečeno, v závěru práce očekáváme představení základních jazykových, obsahových vzorců v rámci konstrukce diskursů ve vybraných mediálních textech. Ty pak budou dále tvořit diskursivní model, charakteristický pro soudobou mediální produkci. Pro účely diplomové práce

budeme vybírat pouze relevantní materiál týkající se zkoumaných diskursivních oblastí, cílem by měl být souhrn reprezentativních výsledků a jejich interpretací.

4.1.6 Výzkumný vzorek

4.1.6.1 Definice populace

Zdrojem dat diskursivní analýzy, jež se zaměřuje na mediální prezentaci diskursu polského odborového hnutí Solidarność, jsou tři celostátní deníky – *Rudé právo*, *Mladá fronta* a *Práce* –, které vycházely jako oficiální listy ústředních státních orgánů v námi sledovaném období let 1980 a 1981.

Deník *Rudé právo*

Počátek deníku se datuje k 21. září 1920[32] a jeho vznik je vnímán jako reakce na rozkol československých sociálních demokratů s komunisty.[33] Deník pod vedením šéfredaktora Bohumíra Šmerala zaujal své postavení hlavního tiskového orgánu strany KSČ již v květnu 1921, přičemž jeho vydavatelem byla fyzická osoba, jejíž často bezvýznamné jméno se nejednou měnilo. Titul v období první republiky podléhal přísným cenzurním zásahům, stejně jako opakujícím se zákazům prodeje a distribuce. Náklady *Rudého práva* tak nebyly vysoké. (Bednařík et al. 2011: 169) Jeho nižší obliba byla způsobena slabou čtivostí, převahou silné ideologie a stranické propagandy. Typickým rysem *Rudého práva* byla přítomnost řady avantgardních básníků a spisovatelů, kteří však byli v období masivní bolševizace v roce 1929 vyloučeni. Následné intelektuální oslabení titulu tak bylo výsledkem rozsáhlých čistek. (Končelík et al. 2010: 51)

Po několika letech ilegality bylo 6. května 1945 na ulicích šířeno první číslo obnoveného deníku *Rudé právo*, jehož šéfredaktorem se nakrátko stal Vladimír Koucký. (Bednařík et al. 2011: 223) Již o dva roky později deník dosahoval průměrného denního nákladu okolo půl miliónu výtisků. (Bednařík et al. 2011: 233) Po vydání zákona *O postavení redaktorů a o Svazech novinářů* došlo na konci února 1948 k odstranění celé řady neposlušných novinářů a redakce *Rudého práva* prošla velkou kádrovou obměnou. Do čela deníku se postavil Vojtěch Dolejší. (Bednařík et al. 2011: 252)

Vliv politických změn bylo možné pozorovat také na struktuře médií. Nuceným sloučením Československé strany sociálně demokratické s KSČ došlo rovněž na konci června 1948 k zániku jednoho z nejstarších českých politických deníků *Právo lidu* a

[32] Toto datum bylo později komunisty označováno jako Den tisku, rozhlasu a televize. (Dolejší 1960: 7)

[33] Antonín Němec, tehdejší majitel socialistického periodika *Právo lidu*, bránil publikaci textů šmeralovské levice.

potažmo i celého sociálnědemokratického tisku. To bylo přičleněno k *Rudému právu*, vedenému šéfredaktorem Vilémem Novým, které tak disponovalo nejvyšším nákladem v zemi a hrálo významnou roli v ideologické agitaci a určování mediální agendy v Československu. (Dolejší 1960: 6)

Deník se těšil výlučnému postavení mezi ostatními periodiky a v 80. letech na mediálním trhu vůbec s denním nákladem přes jeden milión výtisků. (Bednařík et al. 2011: 339) Vychází to i z jeho samotného označení, neboť se nazýval ústředním orgánem Komunistické strany Československa. (Franěk 1960: 13) Nastupující normalizační režim si vynutil i loajalitu pracovníků titulu skrze v *Rudém právu* uveřejněný manifest *Slovo do vlastních řad* dvojice autorů Jana Fojtíka a Jiřího Stana ze dne 17. května 1969, který podepsalo na desítky novinářů a vedoucích pracovníků, čímž vyjádřili svou podporu Husákovu novému vedení KSČ. Složení redakce bylo podřízeno výhradnímu prověření, vylučování a personálním změnám, deník si tím zajišťoval mimořádnou důvěru vlády a strany. (Bednařík et al. 2011: 329)

Na konci 70. let se s nebývalým úsilím rozvíjí také samizdatová periodika, na která zejména po vzniku Charty 77 výrazně reagují všechny normalizační tituly v čele s *Rudým právem*, jež zahájilo intenzivní propagandistickou kampaň proti opozici. Nejprve dne 7. ledna 1977 vyšel na stránkách *Rudého práva* prosocialisticky zaměřený text *Čí je to zájem*, o pět dní později pak článek *Ztroskotanci a samozvanci*, kterým titul zahájil svou štvavou mediální kampaň proti všem účastníkům Charty a opozice. (Končelík et al. 2010: 220)

Rudé právo jako ústřední tiskový orgán ÚV KSČ vycházelo ve světovém formátu, přičemž jeho cena byla jednotná bez ohledu na počet vytištěných stran. V polovině 50. let stály noviny ve všední den třicet haléřů, v neděli pak o dvacet haléřů více. Plošná inzerce vymizela a byla nahrazena drobnými oznámeními, která pokrývala nejvýše jednu čtvrtinu strany. (Bednařík et al. 2011: 259) V průběhu 80. let kleslo množství přímého prodeje a cena výtisku ve všední den narostla na padesát haléřů, nedělní vydání bylo zrušeno. (Bednařík et al. 2011: 339) Nejrozsáhlejší vydání vycházelo vždy v sobotu, vyskytovala se v něm řada významných rubrik i sloupek na aktuální téma. Sobotní výtisk titulu s sebou přinášel také přílohu *Haló sobota* s rozsahem šestnácti stran, která obsahovala kulturní rubriku a televizní program.

Deník *Mladá fronta*

Idea vydávání novin pro mladou generaci vznikla v souvislosti s existencí ilegálního Hnutí mládeže během druhé světové války s cílem boje mladých spisovatelů za zájmy nové generace. V květnu 1945 se zrodil deník *Mladá fronta*, vycházející ve stejnojmenném

vydavatelství, jenž odpovídal na potřeby levicových studentů a jehož redaktoři si udržovali stranickou neutralitu. Do čela listu se postavil šéfredaktor Jaromír Hořec a s jeho pomocí obliba titulu pomalu rostla, počáteční denní náklad se pohyboval okolo osmdesáti tisíc výtisků. (Bednařík et al. 2011: 233)

Od počátku 50. let deník spadal pod správu Československého svazu mládeže a byl rovněž jeden z mála titulů minulého režimu, který si při neustálém nedostatku novinového papíru mohl dovolit zvětšit jak týdenní rozsah z dvaceti osmi stran na třicet čtyři, ale také postupně navyšovat tištěný náklad. (Bednařík et al. 2011: 260)

Dubčekovy reformy odstartovaly požadavky společnosti na reformování režimu při zachování primárních socialistických východisek v podobě „socialismu s lidskou tváří". Na tyto proměny reagovala také Vaculíkova výzva *Dva tisíce slov*, která byla dne 27. června 1968 uveřejněna mimo jiné i na stránkách *Mladé fronty* s kritikou poúnorových událostí komunistického Československa. (Bednařík et al. 2011: 286) Od 70. let byl deník výrazněji začleněn do stranické struktury komunistické strany a nabyl významu oficiálního orgánu a účelového zařízení Ústředního výboru Socialistického svazu mládeže. (Halada 2007: 212) Stejně jako *Rudé právo*, také list *Mladá fronta* vykonával funkci ideologické manipulace a ovlivňování, přičemž si na svých stránkách dovolil čtenářům přinášet „pozitivně konstruktivní kritiku", jež se pohybovala v hranicích režimní kontroly.

Deník *Práce*

Se vznikem monopolní odborové organizace Revoluční odborové hnutí (ROH) a jejím ziskem výsadního postavení v zemi po roce 1945 se rovněž zrodila myšlenka na existenci vlastního vydavatelství a současně s tím i periodika, které by šířilo zájmy této masové organizace. V roce 1948 tak ROH začalo vydávat jeden z nejčtenějších listů s názvem *Práce*, do jehož čela se postavil šéfredaktor Jiří Síla. (Končelík et al. 2010: 146) Zakrátko poté list dosahoval denního prodaného nákladu ve výši dvě stě padesáti tisíc výtisků, tedy třetího nejvyššího nákladu v Československu, hned po *Rudém právu* a *Zemědělských novinách*. (Skovajsa 2010: 56) Na rozdíl od těchto listů však deník *Práce* vycházel ve středoevropském formátu[34] a následoval tak celou řadu českých titulů včetně *Mladé fronty*.

Od 50. let vydávalo stejnojmenné vydavatelství kromě deníku *Práce* také dalších dvacet pět odborářsky zaměřených titulů, které odpovídaly jednotlivým svazům ROH. (Bednařík et al. 2011: 259) Stejně jako *Mladá fronta* čelil i deník *Práce* výrazným

[34] Technický pokrok v produkci tištěných médií umožnil vydávání novin v tzv. středoevropském formátu, nejčastěji v rozměru 45x30 cm. (Končelík et al. 2010: 38)

personálním změnám a restrukturalizaci po roce 1968, když na svých stranách uveřejnil Vaculíkovu výzvu.

Tab. 1.1 Prodaný náklad deníků mezi lety 1968 a 1972

Název deníku	**1968**	**1969**	**1970**	**1971**	**1972**
Rudé právo	1 020 000	950 000	863 700	833 560	800 650
Práce	391 500	310 500	310 100	309 255	309 300
Mladá fronta	312 000	312 000	283 500	249 731	239 300

Zdroj: Bednařík et al. 2011, s. 328

4.1.6.2 Identifikace množiny vzorku

Do této množiny zahrnujeme všechny mediální obsahy deníků *Rudé právo*, *Mladá fronta* a *Práce*, které vyšly v období mezi 15. srpnem 1980 a 31. prosincem 1981, tedy v období od vzplanutí stávkové vlny v Polské lidové republice po zánik odborového hnutí Solidarność vyhlášením výjimečného stavu.

V tomto časovém rozpětí vyšlo 425 čísel *Rudého práva*, 421 čísel *Mladé fronty* a stejné množství čísel listu *Práce*. Počet článků týkajících se událostí kolem polského hnutí Solidarność, publikovaných na stránkách jednotlivých novin, variuje v závislosti na aktuální politické situaci, která se v Polsku v průběhu času významně proměňovala,[35] a je rovněž podmíněná stávající vládní ideologií a její mediální agendou v oficiálním tisku, která musela na tyto události reagovat.

Do množiny vzorku zahrneme všechny autorské publicistické články – názorové komentáře – vydané v příslušném časovém rozmezí. Zpravodajské texty nebudou součástí výzkumu z důvodu nesnadného odkrytí dobového diskursu a ideologického pozadí, neboť v nich názor pisatele, potažmo celého listu, není explicitně vyjádřen. Po prvotní pilotáži je možné rozdělit publicistický obsah, pokrývající diskurs hnutí Solidarność a PLR, v analyzovaných periodicích do dvou skupin: (1) původní redakční příspěvky a (2) nepůvodní příspěvky převzaté ze zahraničních periodik. Z důvodu stanovování mediálních diskursů českých deníků, druhá kategorie bude z analýzy předem vyloučena.

[35] Viz kapitola *Společensko-historický kontext*

4.1.6.3 Výběr vzorku

Pro ustavení pevného vzorku zkoumaných textů je nutné provést další redukci počtu názorových komentářů, a to zaměřením se pouze na ty, jež se zabývají polským odborovým hnutím Solidarność – její činností, představiteli či stávkovou pohotovostí – přímo, anebo nepřímo skrze utváření mediálního obrazu politické situace v Polské lidové republice ovlivněné působením hnutí Solidarność. Pro optimalizaci vzorku a identifikaci zkoumaných textů bude použita kvalitativní výběrová technika, při níž se zaměříme výhradně na shodnost určitých znaků. Jinak řečeno, budeme v názorových komentářích sledovat výskyt následujících klíčových slov: Solidarita, polské odbory, polští odboráři, polská odborová hnutí, polské stávky, kontrarevoluce, antikomunistické síly, výjimečný stav, NSZZ, KOR, Wałęsa, Kuroń, PLR. Analýze budou tedy podrobeny jen ty názorové komentáře, které se budou alespoň z poloviny věnovat stanovenému tématu.

Po zohlednění všech výše uvedených měřítek bude analyzováno celkem třicet textů jako součást výzkumného korpusu, z nichž všechny tři deníky budou zastoupeny počtem deseti článků.

Tab. 1.2 Početní zastoupení titulů ve výsledném vzorku

Název deníku	**Kvantitativní výběr** (počet vydání 1980-1981)	**Kvalitativní výběr** (počet identifikovaných textů)
Rudé právo	425	13
Práce	421	15
Mladá fronta	421	15
Celkem	***1267***	***43***

4.2 Analýza

4.2.1 Vytváření důležitosti (Building Significance)

V úvodní kapitole naší analýzy se pokusíme odpovědět na otázku, jakým způsobem konstruovaly zkoumané tituly důležitost týkající se polských událostí v námi sledovaném období. Rovněž se pokusíme v textu nastínit, pro koho z aktérů byly zobrazované události důležité, zda pro Poláky, pro „tábor míru a socialismu“ nebo pro celý svět. Předpokládáme, že na základě analýzy textu ideologie sama stanovovala míru důležitosti od

nejnaléhavějších výpovědí až po méně podstatná tvrzení, přičemž se nabízí následující plány důležitosti, které nám poskytnou přehlednější osu výzkumu: 1. ohrožení světového míru; 2. ohrožení rovnováhy sil v Evropě; 3. ohrožení socialistické struktury; 4. ohrožení bezpečnosti Polska; 5. ohrožení ekonomiky.

Všechny deníky – *Rudé právo*, *Práce*, *Mladá fronta* – pracují při konstruování důležitosti se strategií **standardizace** (Thompson 1990: 64), když vykreslují události v Polské lidové republice z období mezi srpnem 1980 a prosincem 1981 jako *„složitou polskou situaci“*,[36] která vede k neblahým důsledkům v rámci celosvětového míru. Pohled čtenáře na problematiku stávek a fungování hnutí Solidarność je tak normován v kontextu *„arény politického boje“*,[37] který probíhá mezi západními kapitalistickými zeměmi a socialistickými zeměmi východního bloku. Tato politika konfrontace uvnitř země je tedy přeneseně zobrazována *Mladou frontou* jako *„projev celosvětového boje mezi silami socialismu a pokroku a imperialistickými, antisocialistickými silami“*.[38]

Jak je možné vidět, s touto taktikou utváření důležitosti značně souvisí výrazná role Západu, které se budeme rozsáhleji věnovat v následujících kapitolách. Nicméně i zde lze nalézt řadu negativních konotací ohledně vlivu západních zemí na události v Polsku, kterou tituly nazývají *„koncepcí tiché kontrarevoluce“*.[39] Ohrožení světového míru je komentátory posíleno použitím **metafory** (Thompson 1990: 63) scénáře, kterým „imperialistická centra“ provádí svou *„režii událostí v Polsku“*.[40] Utváří se tak dojem divadelní hry, kterou vedou „nejreakčnější síly světa“ v čele s polským hnutím Solidarność. To se shoduje s dobovou rétorikou, která konstruuje diskursivní model „loutkového divadla“, v němž Západu odpovídá model „loutkovodičů“ a lidovému Polsku zase model bezbranných „loutek“. Ze strany deníků se tak jedná nejen o pokus delegitimizovat nezávislé odborové hnutí jako jakési loutky, kterým příznivci v zámoří poskytují morální i finanční podporu, ale rovněž o posílení důležitosti jednání nezávislého hnutí a jeho důsledků na celosvětové uspořádání.

Z výše uvedeného vyplývá, že při vytváření důležitosti ohrožení míru komentátoři často využívají vztah mezi aktéry binární opozice „my“ a „oni“, zosobněného rolemi Západu a Polské lidové republiky. Můžeme zde sledovat užití charakteristické strategie **eternalizace** (Thompson 1990: 66), která chápe zapojení Západu do vnitřních záležitostí

---

[36] Viz. Komentujeme: Oč jde komu v Polsku? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 287, s. 7.
[37] Viz. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5.
[38] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[39] Viz. Komu chybí úcta k faktům. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 15, s. 2.
[40] Viz. Kde zůstaly zájmy pracujících?. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 28, s. 2.

Polska jako věčně se opakující *„nezakryté vměšování“*[41] a s tím spojenou *„recidivu »studené války«“*.[42] Nepřímo se tak čtenáři podsouvá diskursivní model „pokračující studené války“.[43] Avšak „podvratná“ propaganda kapitalistických zemí nabývá v analyzovaných textech i jiných podob. Například na stránkách *Mladé fronty* je **metaforicky** (Thompson 1990: 63) nazývána *„psychologickou válkou“*,[44] pro niž je typický nikoli zájem o polský lid, ale šance na rozklad socialismu na východě Evropy a na celkovou změnu poměru sil ve světě.

Ideologickému uzavření důležitosti v komentářích jednotlivých deníků napomáhá také použití titulků jako *„Nebezpečí trvá“*,[45] s nímž jasně souvisí nejen postoj vůči Solidarnośći, jako narušitelky světového míru, ale i hybatelky rovnováhy sil v Evropě. Lze říci, že jednání nezávislého hnutí Solidarność má na stránkách analyzovaných listů široký dosah. To dokazuje tvrzení autorů *Rudého práva*, které popisuje *„anarchii a ofenzívu těchto antisocialistických sil“*[46] jako prvek ohrožení evropské společnosti a následného *„společenského rozkladu“*.[47] Jinak řečeno, deníky se snaží utvářet představu Solidarnośći jako *„reakční podvratné organizace“*,[48] jejímž koncepčním základem není nic jiného než vést rozkladnou taktiku zevnitř země, která bude mít za následek vychýlení rovnováhy sil na kontinentě.

S předchozím odstavcem přímo souvisí budování důležitosti v třetím plánu, který jsme pro účely práce nazvali ohrožením socialistické struktury. Námi analyzované deníky pro tyto účely vyprávějí **příběh** (Thompson 1990: 62) o Solidarnośći, jejíž hlavní náplní činnosti je snaha o vyvolání a stupňování společenského napětí, destabilizace a nastolení dvojvládí v zemi.[49] Jinak řečeno, jde o příběh rozrušování stability a jednoty socialistických zemí v Evropě, které vyplynou jako přímý důsledek jednání Solidarnośći a její *„války proti lidovému Polsku“*.[50] Autoři dále upozorňují na fakt, že antisocialistické působení jasně politického charakteru proniká prakticky do všech sfér společenského

---

[41] Viz. Nezakryté vměšování USA. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 197, s. 5.
[42] Viz. Nezakryté vměšování USA. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 197, s. 5.
[43] Pojmem druhá studená válka někteří historici označují období návratu politického a vojenského napětí mezi Sovětským svazem a zejména Spojenými státy od konce 70. let do poloviny 80. let 20. století. Obecně je však za období studené války – politických, vojenských a ekonomických sporů mezi Sovětským svazem a jeho satelity a západními spojenci – považuje rozpětí let 1947 a 1991. (Krieger 2001: 326)
[44] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[45] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[46] Viz. Odpověď na rozvrat. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 296, s. 2.
[47] Viz. Skoncovat s anarchií a napětím. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 269, s. 2.
[48] Viz. Komentujeme: Čas velké zkoušky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 295, s. 7.
[49] Srov. s výňatkem z textu: *„Už to vypadalo, že v Polsku vznikne druhý stát.“* Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (1. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 142, s. 5.
[50] Viz. Komentujeme: Oč jim jde? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 210, s. 7.

života, působí chaos a anarchii v zemi, ale zároveň přesahuje hranice Polska. *„Podvratná destruktivní činnost“*[51] hnutí Solidarność v první řadě slouží k podkopávání socialismu a *„zasévání semen nedůvěry mezi socialistické společenství“*.[52]

Obdobně jako výše uvedenou **metaforu** (Thompson 1990: 63) používají komentátoři všech deníků k vykreslení úsilí Západu o podkopání a následnou likvidaci socialistického zřízení také mnohé výrazy poplatné komunistické rétorice. Jsou jimi především termíny jako *„eroze socialismu“*,[53] *„imperialistická reakce“*[54] či *„demontáž socialismu“*,[55] které do značné míry posilují úzus o Západu v podobě iniciátora vnitřního rozkladu socialistické struktury s patrným důrazem na sovětské satelity. Komentátoři tímto českým čtenářům jasně brání v nazírání na kontrarevoluci v Polsku ve smyslu západní pomoci. Průvodním jevem této konstrukce důležitosti je rovněž zvýznamňování spojeneckých svazků a závazků Polské lidové republiky se socialistickým společenstvím, které autoři komentářů nazývají *„úhelným kamenem suverenity a nezávislosti Polska“*.[56] Objevuje se zde tedy silný diskursivní model „tábora míru a socialismu“. Zdůrazněn je zejména prostřednictvím znepokojení sovětských komunistů i sovětského lidu obecně nad osudy socialistického Polska. Zájem Sovětského svazu o události v Polsku je pak komentátory **racionalizován** (Thompson 1990: 61) jako pochopitelný a odůvodněný, neboť s sebou nese vysvětlení potřeby „semknutí všech sil věrných socialismu“ a jejich následný nástup v zájmu ochrany socialistické struktury Polska. Celé toto jednání je podle *Mladé fronty* zosobněním *„bratrské ochrany zemí socialistické společnosti“*.[57]

Ohrožení bezpečnosti Polska analyzované texty pojímají ze dvou odlišných úhlů pohledu. Jedním je ohrožení bezpečnosti polské vlády a druhým pak bezpečí samotného polského obyvatelstva. V prvním případě je program hnutí Solidarnośći jasně definován jako touha po převzetí moci a svržení lidové vlády. Deníky se všechny shodují v použití strategie **naturalizace** (Thompson 1990: 66) při vykreslení období stávek, jejichž hlavním cílem je *„zhroucení základních principů státního a společenského pořádku“*[58] a ohrožení budoucnosti Polska. Toto je dále chápáno jako přirozený výsledek politické krize a celého opozičního snažení. Jinak řečeno, nezávislé odborové hnutí *„rozkládá systém k oslabení*

---

[51] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[52] Viz. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5.
[53] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[54] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[55] Viz. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5.
[56] Viz. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5.
[57] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[58] Viz. Komentujeme: Čas velké zkoušky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 295, s. 7.

moci".[59] Tato destrukce vládní nomenklatury podle komentátorů probíhá nejen prostřednictvím požadavků politické povahy, ale rovněž otevřeným nástupem proti stranickým strukturám a socialistickým základům státu.[60] K lepšímu vykreslení důležitosti negativní role stávek a fungování Solidarnośći autoři *Mladé fronty* používají také barvitou **metaforu** (Thompson 1990: 63), která označuje způsob uchopení moci v zemi jako *„navlékání oprátky neodůvodněných sebevražedných stávek"*.[61] Doplňme, že Thompsonova naturalizační strategie činí jednání aktéra binární opozice „oni" naprosto přirozeným, jež je výsledkem přeměny odborového hnutí v politickou organizaci. Toto *„rozdmýchávání nedorozumění až do konfliktní situace"*[62] podle autorů textů vytváří v zemi atmosféru plnou chaosu a anarchie a má za následek obracení nespokojenosti polského lidu proti vládě. Jednání antisocialistických sil proti polské vládě tedy nabývá řadu negativních konotací, nejsilněji působící však je v *Rudém právu* zmíněné vyhrožování vládnoucí straně rozpoutáním *„občanské války"*.[63]

Prvek války stejně jako destruktivní rysy násilí a teroru[64] jsou nejčastěji uváděné metody kontrarevolučního nátlaku, jehož Solidarność využívá ve svém boji proti polskému establishmentu, a to *„za každou cenu"*.[65] Zvýznamnění ohrožení bezpečí samotného polského obyvatelstva prostřednictvím *„stávkového šílenství"*[66] nalezneme zejména na stránkách *Rudého práva*, které se pokouší o snazší přiblížení tématu českému publiku. Identifikace čtenářstva s obyvatelstvem sousedního Polska pak nabízí komentátorům širší pole působnosti při utváření názorů, které můžeme sledovat v kapitole *Vytváření názorů*. Deník *Práce* dokonce upozorňuje, že obcházení platných polských zákonů, nátlakové akce, stávky, ultimáta, vydírání a násilná destruktivní činnost jsou všechno aktivity, jež dávají v sázku bezpečnost Poláků a jsou tedy výhradně *„v rozporu se zdravým rozumem"*.[67]

V úvodu jsme zmínili pět plánů, kterými je v denících *Rudé právo*, *Práce* a *Mladá fronta* konstruována důležitost. Tím posledním je ohrožení ekonomiky Polska. Zde je

---

[59] Viz. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5.
[60] Srov. s výňatkem z textu: *„Síly nejrůznějšími manévry zakrývají své skutečné úmysly, spekulují s falešnými hesly a sliby, pokračují ve své protikladné činnosti, snaží se zneužít pracující masy pro kontrarevoluční akce a cíle, vynakládají nemalé úsilí, aby vnesly rozkol do řad PSDS a vyvolaly ideový rozklad a ideologické odzbrojení strany. Počítají s rozbitím jednoty lidu."* Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[61] Viz. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5.
[62] Viz. Polsko: dohoda nebo konfrontace?. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 265, s. 3.
[63] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[64] Srov. s výňatkem z textu: *„Organizace má urychleně přistoupit k budování vlastních »úderných oddílů« vyzbrojených obušky a helmami, jimiž již disponují místní pobočky »Solidarity« v některých oblastech Polska."* Viz. Komentujeme: Program kontrarevoluce. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 291, s. 7.
[65] Viz. Komentujeme: Program kontrarevoluce. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 291, s. 7.
[66] Viz. Poznámky: Výzva Sejmu nebyla vyslyšena. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 270, s. 7.
[67] Viz. Kde zůstaly zájmy pracujících?. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 28, s. 2.

původcem kritického stavu polského hospodářství – zvyšující se inflace, stupňující se mzdové požadavky, zhoršená platební bilance Polska – zřetelně jmenována Solidarność spolu se všemi antisocialistickými silami v zemi. Při analýze textů je patrné, že při budování této kategorie důležitosti byla použita výhradně strategie **přemístění** (Thompson 1990: 62), a to tak aby jakékoli negativní konotace vládních kroků byly přesunuty vždy na nezávislé odborové hnutí. Zejména v komentářích listu *Práce* jsme vystaveni výčtu nepříznivých hospodářských jevů. Ty způsobují, že polská ekonomická situace není jen *„nanejvýš vážná“*,[68] jak je tomu v případě *Rudého práva*, ale rovnou vede ke *„krachu hospodářství“*.[69] Tento list Revolučního odborového hnutí ostře útočí na Solidarność, jejíž aktivita podle něj nepřinesla žádné očekávané změny či zlepšení, naopak jen *„rozvrátila ekonomiku v Polsku“*[70] a přivedla polské hospodářství na pokraj ekonomické katastrofy. Výmluvnou je i **metafora** (Thompson 1990: 63) *„polské ekonomiky na kolenou“*,[71] jež je dále v deníku zdůvodněna řadou faktů týkajících se národohospodářských ztrát – zavedení potravinových lístků, nedostatek spotřebního zboží, snížená těžba uhlí.[72]

Obdobně silně pracuje s hrozbou ekonomického zhroucení také titul *Mladá fronta*. Ten při konstrukci důležitosti však používá strategii **diferenciace** (Thompson 1990: 65), aby poukázal na dvojí přístup k hospodaření země, který zastávají vládní establishment a hnutí Solidarność. V prvním případě se odkazuje na socialistickou strukturu země, která přivedla Polsko *„k ekonomickému rozvoji z patnáctého místa v Evropě, které zaujímalo před druhou světovou válkou, na desáté místo na světě“*.[73] Tento blahobyt je pak v druhém případě ničen jednáním Nezávislých samosprávných odborů a jejich spojenců. Špatný hospodářský stav země a následná krize jsou dávány za vinu jednak dlouhodobým stávkám odborového hnutí, které nedávají zemi možnost *„zotavit se z ekonomického šoku“*,[74] jednak také zadluženosti Polska u kapitalistických zemí.[75] *Mladá fronta* používá pro druhého jmenovaného původce výmluvnou **metaforu** (Thompson 1990: 63) *„finančních*

---

[68] Viz. Poznámky: Výzva Sejmu nebyla vyslyšena. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 270, s. 7.
[69] Viz. Zrozeny z nátlaku. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 115, s. 2.
[70] Viz. Pozadí nekalé hry. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 220, s. 2.
[71] Viz. Skoncovat s anarchií a napětím. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 269, s. 2.
[72] Srov. s výňatkem z textu: *„Jak vyplývá z oficiálních údajů, ztráty, které polskému hospodářství vznikly vinou stávek jen za minulý měsíc, jsou ohromné. Jde o hodnotu zboží určeného pro domácí trh a pro export ve výši desítek miliard zlotých. Na jedné straně »Solidarita« žádá nápravu v otázkách zásobování, na druhé sama neustále odvádí pracující od práce.“* Viz. Skoncovat s anarchií a napětím. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 269, s. 2.
[73] Viz. Přání a skutečnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 151, s. 3.
[74] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[75] Srov. s výňatkem z textu: *„Bankéři a finančníci důsledně počítají úvěry a úroky, které musí Polsko platit 15 věřitelským zemím a 460 soukromým bankám. Wall Street přitom vystupuje v úloze finančního policajta a vyžaduje tvrdší podmínky splátek, i když Polsko dluží USA mnohem méně, než jiným velkým zemím a bankám Západu.“* Viz. Nezakryté vměšování USA. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 197, s. 5.

železˮ,[76] neboť jak její autoři zdůrazňují, jakákoli forma hospodářské pomoci je podvázána politickými podmínkami.

Nesmíme však opomenout zmínit, že také *Rudé právo* počítá prostřednictvím své argumentace s možností vyhrocení kritického stavu hospodářství a nebrání se dokonce spekulacím s *„hrozbou vyhladovění země“*[77] v případě, že polská vláda neustoupí. *Rudé právo* chce tímto upozornit na skutečnost, že *„hlavním smyslem ekonomické hry, kterou předáci »Solidarity« rozehráli“*,[78] je nepropásnout jedinou příležitost jak přivést polské hospodářství ke zhroucení a dohnat zemi na pokraj hospodářského bankrotu. Na závěr je nutné dodat, že ani jeden z analyzovaných deníků čtenářům nepředkládá jakýkoli náznak činnosti, kterou by polská vláda sama usilovala o vyřešení ekonomických problémů země. Důležitost ohrožení hospodářství v Polsku je tak konstruováno na dvou protichůdných diskursivních modelech: na diskursivním modelu „ekonomického rozkvětu“ před Solidarnośći a diskursivním modelu „ekonomického úpadku“ po Solidarnośći.

Všechny výše zmíněné plány, kterými je ve zkoumaných komentářích konstruována důležitost, však nejsou úplné bez nastínění významu výjimečného stavu a prosincových událostí roku 1981. Na ně je zaměřena pozornost z terapeutických důvodů, neboť mají sloužit jako prostředek k vyléčení Polska z negativního vlivu stávek a fungování Solidarnośći, které působily jako destrukční prvek z hlediska bezpečnosti a ekonomiky. Výjimečný stav je tak považován za *„nezbytný a naléhavý akt obrany“*,[79] který neodkladně reaguje na samotný vnitropolitický vývoj. Autoři komentářů povýšili tento stav nejvyšší nutnosti v boji proti *„politické slepotě, zbabělosti, ale i zločinu vůči národu a státu“*[80] na program národní obrody. Proces normalizace je tak v článcích důsledně **racionalizován** (Thompson 1990: 61) jako projev *„nastolování nezbytného pořádku a klidu v zemi, jako postup konsolidace a obnovy polské společnosti“*.[81] Výjimečný stav tedy v textech hraje roli okolnostmi vynuceného vládního rozhodnutí, které má zabránit *„úpadku země, zachránit národ a socialismus a obnovit právní řád“*[82] v Polské lidové republice.

---

[76] Viz. Nezakryté vměšování USA. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 197, s. 5.
[77] Viz. Komentujeme: Čas velké zkoušky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 295, s. 7.
[78] Viz. Kde zůstaly zájmy pracujících?. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 28, s. 2.
[79] Viz. Komentujeme: Čas velké zkoušky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 295, s. 7.
[80] Viz. Komentujeme: Přátelé a nepřátelé Polska. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 299, s. 7.
[81] Viz. Komentujeme: Zlostné slzy porážky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 303, s. 7.
[82] Viz. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5.

4.2.2 Vytváření děje (Building Activities)

Všechny námi analyzované deníky utváří děj výrazněji v návaznosti na binární kategorii „oni“. Přestože jednání aktérů vládního aparátu není úmyslně zcela upozaďováno, ilustrované aktivity Solidarnośći a jiných opozičních struktur formulují u čtenáře jasnější představy, jejich interpretace se tak zdá obsahově uzavřenější. Nejdůležitějším nástrojem při naplňování tohoto cíle je použití strategie **přemístění** (Thompson 1990: 62), která přesouvá negativní konotace zobrazovaných skutečností na protivládní síly.

V případě kategorie „my“ komentátoři utvářejí obraz vládních institucí a stranických orgánů, které *„směle a čestně hájí marxisticko-leninská stanoviska“*[83] v otázce zachování socialistického charakteru lidového Polska. Nicméně patrný je také pokus o **eufemizaci** (Thompson 1990: 62) jednání komunistického aparátu, který jako důkaz dobré vůle a úsilí o společenskou obnovu Polska *„souhlasil s ustavením opozičního hnutí Solidarność, ačkoli ho k tomu Ústava PLR nezavazovala“*.[84] Přesto komunistický establishment není naivní a uvědomuje si nebezpečí, které tímto režimu hrozí.

V další rovině budování děje se tedy objevuje prvek odporu proti antisocialistickým silám, to jest oprávněný boj proti „třídnímu nepříteli“. K tomu v komentářích slouží strategie **racionalizace** (Thompson 1990: 62), s jejíž pomocí tak autoři konstruují děj na základě logiky socialistického právního pořádku a společenské sounáležitosti, když poukazují na fakt, že polská vláda *„vyzývá lid k pocitu vlastenecké odpovědnosti“*.[85] Opětovně se tak odkazuje na již dříve zmíněný diskursivní model „Poláka-vlastence“. Čtenář přesto musí mít na paměti, že zde platí jistá hranice vládní velkorysosti, neboť komunistický establishment *„není ochoten trpět další ohrožování procesu socialistické obrody“*.[86] Racionální odůvodnění vládních aktivit se na stránkách deníků nabízí rovněž v případě ukončení stávkové vlny přijetím výjimečného stavu, kdy vedení státu *„bylo za takové situace nuceno učinit mimořádně těžký, avšak nevyhnutelný krok“*.[87] To jest, polským mocenským strukturám se po dějové stránce nenabízelo jiné východisko k vyvedení země z krize a nastavení směru normalizace hospodářství, proto nemůže být pochyb o jeho legitimnosti.

Rudé právo se však odlišuje od zbývajících dvou deníků tím, že při utváření aktivit binární kategorie „my“ klade větší důraz na ideologickou **legitimizaci** (Thompson 1990:

---

[83] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[84] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (1. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 142, s. 5.
[85] Viz. Polsko: dohoda nebo konfrontace?. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 265, s. 3.
[86] Viz. Komu chybí úcta k faktům. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 15, s. 2.
[87] Viz. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5.

61) vládního postupu, a to cestou „dědictví“ socialismu. Komunistický establishment Polska totiž nedělá nic jiného, než že *„hájí výsledky národně osvobozeneckého zápasu“*[88] v zemi. Utváří se tak v rámci zkoumaného vzorku představa[89] o Polsku, které není ve svém zápase osamoceno, protože *„obrana socialismu je věcí nás všech“*.[90]

Polská veřejnost, zastupující skupinu „my“, vystupuje při utváření děje spíše jako pasivní aktér, který doplácí na kontrarevoluční činnost hnutí Solidarność a kterého již *„omrzel kolotoč stávek“*.[91] Zde můžeme vidět schopnost *Mladé fronty* neobratně manipulovat s realitou, která by de facto odpovídala spíše komunistické rétorice popření či zamlčení. Jinak řečeno, *Mladá fronta* použitím slovesa „omrzel“ neochotně přiznává, že existovala doba, kdy polští lidé – i když spíše pasivně – podporovali stávkové akce Solidarnośći.

Nejčastějším projevem aktivity veřejnosti je pak skutečnost, že *„sype kritiku na »Solidaritu«“*[92] a nepřeje si nic jiného, než aby v celé zemi panoval klid. Jinak řečeno, na stránkách všech analyzovaných deníků kolektivní identita pasivní polské společnosti sama nijak nesvádí boj s kontrarevolucí. Je kladen větší důraz na vládní vedení, které *„odhalí skutečné cíle hnutí »Solidarita«“*[93] a zaktivizuje tak přístup Poláků proti antisocialistickým snahám prostřednictvím zdůraznění *„důvěry ve vlastní síly a možnosti samostatného řešení problémů“*.[94]

Odlišně se v komentářích *Mladé fronty* jeví jednání studentů a mládeže, kteří se *„objevili v centru bouřlivých událostí“*.[95] Použití strategie **symbolizace jednoty** (Thompson 1990: 64) se projevuje v postoji mladých lidí, když komentátoři čtenářům nabízejí pohled na polskou mládež, která *„svádí boj za ozdravení hospodářského a společenského života v zemi na principech socialismu“*.[96] Polské mládeži jsou tedy připisovány větší zásluhy v boji proti činnosti Solidarnośći, než je tomu tak obecně u identity polské veřejnosti. Obdobně zachází list Práce s prostředkem **narativizace** (Thompson 1990: 62), když utváří příběh o pracující dělnické třídě a jejích historických a

---

[88] Viz. Komentujeme: Přátelé a nepřátelé Polska. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 299, s. 7.
[89] Srov. s výňatkem z textu: *„Vždyť bez obětí statisíců sovětských vojáků, kteří položili životy za uchování nezávislosti, svobody a státnosti Polska, za znovuzískání jeho historických hranic, bez nezištné, všestranné poválečné pomoci a podpory SSSR by nebylo dnešního moderního, kulturně a sociálně rozvinutého lidového Polska.“* Viz. Komentujeme: Čas velké zkoušky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 295, s. 7.
[90] Viz. Komentujeme: Čas velké zkoušky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 295, s. 7.
[91] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[92] Viz. Polsko: stávkové pistole. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 223, s. 3.
[93] Viz. Ohněm a mečem k moci. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 305, s. 5.
[94] Viz. Přání a skutečnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 151, s. 3.
[95] Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.
[96] Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.

životních zkušenostech. Ta je s to *„prohlédnout tuto velkou špinavou hru s jejich osudy“* a nakonec *„předloží konečný účet lidem, kteří těžce poškodili zájmy a vymoženosti pracujících a socialismu“*.[97]

V úvodu kapitoly jsme se zmínili, že kategorii „oni“ je v rámci konstrukce děje věnována větší pozornost. Primární strategií budování děje v analyzovaných textech se stává **narativizace** (Thompson 1990: 62), která nabízí možnost budování černobílého světa, jenž ideologicky odpovídá potřebám komunistické propagandy. V prvním konstrukčním plánu k tomu deníky používají slovesa spojená s ofenzivní aktivitou, což do značné míry neodpovídá tradiční režimní taktice použití spíše obranných aktivit. Temný příběh Solidarnośći se tak skrývá obzvláště v jejím programovém zaměření, kde *„drze vyžaduje“*[98] nejen přijetí vlastních požadavků, ale také *„vyhlašuje započetí příprav k závěrečnému útoku na pozice lidové moci“*[99] a její následné svržení. Odborové hnutí v komentářích tedy vystupuje naprosto otevřeně jako „protisovětský element“, který se pokouší posílit své pozice a rozvrátit státní moc, aby ji pak mohl převzít. Základem příběhu o Solidarnośći se tak stává pokus o vyvolání a stupňování společenského napětí, destabilizace a nastolení dvojvládí v zemi.[100] Souvislost s tímto příběhem pak má v kapitole o konstrukci identit nastíněná **metafora** (Thompson 1990: 63) sabotérů, za jejichž *„odborářskou fasádou se nejen rodí, ale všemi dosažitelnými prostředky realizuje rozvratnická činnost“*.[101]

Vybrané komentáře rovněž pracují se strategií **nominalizace** (Thompson 1990: 66) vedení hnutí Solidarność, když poukazují na jeho vůdce jako na původce chaosu v zemi. Autoři upozorňují na fakt, že *„hlavním smyslem hry, kterou předáci »Solidarity« rozehráli“*,[102] je nepropásnout jedinou příležitost jak přivést polské hospodářství ke zhroucení a dohnat zemi na pokraj hospodářského bankrotu. Současně však narušují jakékoli snahy polské vlády o vyřešení ekonomických problémů. Tento prostředek Thompsonovy konstrukce reality také slouží k vykreslení způsobu, jakým Solidarność *„rozkládá systém k oslabení moci“*,[103] a to nejenom tím, že *„pronikla do státních a*

---

[97] Viz. Pozadí nekalé hry. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 220, s. 2.
[98] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[99] Viz. Komentujeme: Program kontrarevoluce. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 291, s. 7.
[100] Srov. s výňatkem z textu: *„Už to vypadalo, že v Polsku vznikne druhý stát.“* Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (1. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 142, s. 5.
[101] Viz. Zájmy pracujících zůstaly stranou. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 202, s. 2.
[102] Viz. Kde zůstaly zájmy pracujících?. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 28, s. 2.
[103] Viz. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5.

politických orgánů a organizací"[104] a její složky *„kontrolují Sejm a vládu"*,[105] ale rovněž otevřeným nástupem proti stranickým strukturám a socialistickým základům státu.[106]

Toto postupné pronikání do všech sfér společenského života Polska je pak jen racionálním potvrzením[107] výše nastíněného příběhu o Solidarnośći, která si *„od prvních dnů existence klestila cestu k moci"*.[108] Zároveň s tím je viditelná i strategie **přemístění** (Thompson 1990: 62), jež je úspěšně použita při konstrukci děje na straně binární opozice „oni" v každém zkoumaném titulu. V druhém konstrukčním plánu tedy pozorujeme slovesa spojená s diskursivním modelem „rozbíjení, ničení a rozkladu". Jinak řečeno, funkcionáři hnutí Solidarność jsou tvůrci všech negativních jevů v zemi, když *„rozbili pomocí sociální demagogie"*[109] jednotu odborového hnutí a svými aktivitami *„rozdmýchávají nedorozumění až do konfliktní situace"*.[110]

V textech se rovněž pracuje se strategií **diferenciace** (Thompson 1990: 65), dochází totiž k zvýrazňování rozdílu mezi jednáním Solidarnośći a vládním establishmentem. Hlavní taktikou komentátorů při vykreslování odlišností se stává prostředek násilí a psychologického nátlaku. Jinak řečeno, v třetím konstrukčním plánu deníky používají slovesa spojená s diskursivním modelem „nevraživosti". Například podle *Mladé fronty* Solidarność hrozí *„fyzickou likvidací"*[111] všem stoupencům režimu, tedy těch, co *„se staví proti politice demontáže v PLR"*.[112] Rovněž je prezentována nejednota chování funkcionářů uvnitř kontrarevolučního hnutí, která je tak v silné opozici proti ucelené struktuře vládní nomenklatury. Jak autoři zmiňují, Solidarnośći *„zmítají hádky, rozpory, vzájemné intriky"*.[113]

List *Práce* tuto strategii uplatňuje také při snaze o navýšení rozdílů mezi skutečnou odborovou organizací a jednáním hnutí Solidarność. Těmto protisocialistickým silám, jež se podle autorů *Práce* řídí taktikou násilného svržení moci, nejde o blaho polských

---

[104] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[105] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[106] Srov. s výňatkem z textu: *„Síly nejrůznějšími manévry zakrývají své skutečné úmysly, spekulují s falešnými hesly a sliby, pokračují ve své protikladné činnosti, snaží se zneužít pracující masy pro kontrarevoluční akce a cíle, vynakládají nemalé úsilí, aby vnesly rozkol do řad PSDS a vyvolaly ideový rozklad a ideologické odzbrojení strany. Počítají s rozbitím jednoty lidu."* Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[107] Srov. s výňatkem z textu: *„Dokumenty dokazují, že (Solidarność – pozn. autorky) hodlala používat nejen prostředky politického a ekonomického nátlaku a vydírání, ale byli připraveni proklestit si cestu ohněm a mečem."* Viz. Ohněm a mečem k moci. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 305, s. 5.
[108] Viz. Ohněm a mečem k moci. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 305, s. 5.
[109] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[110] Viz. Polsko: dohoda nebo konfrontace?. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 265, s. 3.
[111] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[112] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[113] Viz. Komentujeme: Program kontrarevoluce. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 291, s. 7.

pracujících, ale o získání politické moci a destrukci socialismu.[114] Na rozdíl od tradičních odborů *„chtějí ze sebe setřást odpovědnost za krach hospodářství, postavit program záchrany je mimo jejich záměry“*.[115] Tedy na rozdíl od polských komunistických odborů se Nezávislé samosprávné odbory Solidarność opětovně projevují jako násilný živel, který *„se nejlépe cítí v konfliktní atmosféře“*.[116]

V obdobném duchu pokračuje deník i při konstrukci děje týkající se identity zahraničí, která je v komunistické rétorice ztotožňována se Západem. Konstrukční plán děje tohoto aktéra je pak utvářen pomocí sloves spojených výhradně s diskursivním modelem „rozvratu/neklidu“. Jak jsme upozornili v předchozí kapitole, v textu je naznačen přímý vztah mezi představiteli Solidarnośći a západními politickými elitami, s nimiž *„prokonzultovali koncepci“*[117] a *„žádali jejich posvěcení“*.[118] Samotný titulek *„Oč jim jde?“*[119] se v komentáři ptá na základní taktiku přístupu Západu k situaci v Polsku. Pomocí kapitalistických sdělovacích prostředků[120], podle deníků zcela poplatných Washingtonu a jeho americkému výkladu polské situace jako elementu **synekdochy** (Thompson 1990: 63), jsou vyjadřovány zájmy Západu na šíření lží, spekulací a dezinformací k rozpoutání *„nového kola psychologické války“*.[121] Probíhající mediální kampaň v zahraničí chápe zejména *Rudé právo* jako pokus o diskreditaci reálného socialismu.

Diskursivní model „vměšování“ do polských záležitostí je v analyzovaných denících rovněž typickým znakem Západu, který hraje roli rezervoáru rad a doporučení pro všechny protisocialistické živly v Polsku, stejně tak jako nabízí nástroje pro rozvracení morálních a politických sil polského národa. Paralelně s tím také komentátoři budují **příběh** (Thompson 1990: 62) kapitalistických zemí štědře podporujících polské dělníky prostřednictvím finančních prostředků a morální podpory, čímž Západ *„soustavně živí podryvnou protipolskou kampaň“*.[122]

Všechny texty jsou dále z hlediska konstrukce aktivit Západu totožné v otázce **naturalizace** (Thompson 1990: 66) a následného celospolečenského přijetí vzájemně

---

[114] Srov. s výňatkem z textu: *„Uchylují se ke lžím a klamání, k manipulaci s masami, ostentativně se vyhýbají odpovědi na všechny palčivé otázky, láká je opojení a hazard z nezastřeně politického a kontrarevolučního boje.“* Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (2. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 143, s. 5.
[115] Viz. Zrozeny z nátlaku. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 115, s. 2.
[116] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (1. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 142, s. 5.
[117] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[118] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[119] Viz. Komentujeme: Oč jim jde? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 210, s. 7.
[120] Srov. s výňatkem z textu: *„Je skutečně velmi poučné sledovat to, co v těchto dnech píší o Polsku v buržoazním tisku a jak úhlavní nepřátelé Polska rafinovaně upravili svou taktiku.“* Viz Komentujeme: Oč jim jde? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 210, s. 7.
[121] Viz. Komentujeme: Oč jim jde? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 210, s. 7.
[122] Viz. Komu chybí úcta k faktům. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 15, s. 2.

nevraživého vztahu, jenž obecně panuje mezi socialistickým společenstvím v Evropě a Západem. Na základě analýzy komentářů je to právě Západ, jenž *„bezostyšně obviňuje Sovětský svaz z domnělého vměšování do vnitřních záležitostí socialistického Polska“*.[123] Tento postoj není pak následně nijak zpochybňován, je vnímán jako zcela přirozený a nevyhnutelný. *Mladá fronta* rovněž připomíná, že „imperialistické země“ vedou rozsáhlou organizaci špionáže a sabotáže, aby tak systematicky poškozovaly autoritu socialistického zřízení a *„zasévaly semena nedůvěry mezi socialistické země“*.[124] Zde můžeme nalézt typický příklad označení kategorie „oni“ prostřednictvím slovesa „zasévat“. To samo odkazuje na heslo „kdo seje vítr, sklízí bouři,“ jenž po dlouhá léta představovalo základ komunistické rétoriky a deníky jej hojně využívaly jako výraz varování lidu před jakýmikoli projevy opozičního snažení.

Je nutné dodat, že deníky neopomněly ani delegitimizaci aktivit Západu oslabujících socialistické společenství. Čtenářům tak nabídly historický exkurz do dějin českých zemí a poukázaly na fakt, že se západní země *„nepoučily z nezdaru, který utrpěly jejich plány v roce 1968 v Československu“*.[125] V jednom z textů byla politika Západu dokonce představena *„v hrubém rozporu“*[126] se Závěrečným aktem[127] helsinské konference, tedy v přímém konfliktu s uznávanými normami mezinárodního života. Tímto komentátoři současně apelují na čtenářovu racionalitu.

4.2.3 Vytváření identit (Building Identities)

Komentáře všech tří zkoumaných deníků při konstruování identit zásadně pracují s taktikou **diferenciace** (Thompson 1990: 65), přičemž zdůrazňují rozdíly mezi jednotlivými aktéry událostí využitím binární opozice „my“ versus „oni“. Tento opoziční vztah je také viditelný ve všech následujících zkonstruovaných oblastech reality. Nicméně toto základní rozčlenění není dostačující. Při vytváření identit a jejich vzájemných vztahů můžeme vnímat také vertikální rámec dělení těchto dvou kategorií, neboť ty pracují jak na úrovni moci, tak na úrovni podřízených mas. Lze tedy na obou opozičních stranách identifikovat alespoň dvě podskupiny aktérů včetně jejich příběhů.

---

[123] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (2. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 143, s. 5.
[124] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[125] Viz. Komentujeme: Oč jde komu v Polsku? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 287, s. 7.
[126] Viz. Komentujeme: Hrubé vměšování. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 76, s. 7.
[127] *Závěrečný akt KBSE* je název výsledného dokumentu jednání helsinské Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, podepsaného pětatřiceti státy světa dne 1. srpna 1975. Závěrečný akt měl fungovat jako prostředek redukce napětí studené války a diplomatické výhry SSSR, upevňující jeho územní a politické zisky z druhé světové války, výměnou za sliby v oblasti dodržování lidských práv. (Durman 1998: 83)

Všechny deníky ve svých komentářích určily za hlavního vnitřního aktéra binární opozice „my“ lidovou moc socialistického Polska spolu s jejími ústavními orgány, která je v komunistické rétorice **standardně** (Thompson 1990: 64) nazývána *„státním aparátem“*,[128] vyznačujícím se vedoucí úlohou ve společnosti. Zde pak podle komentátorů leží *„skutečný výkon moci“*[129] a kumulují se zde všechny vlastenecké *„zdravé síly“*[130] Polska, které jsou chápány jako trvalý, zcela přirozený a dominantní znak socialistického řízení. Pro komunistický establishment je typické hledání východisek z krizového stavu země, čímž se jasně vymezuje proti akcím nezávislých odborů Solidarność.

List *Práce* prostřednictvím strategie **unifikace** (Thompson 1990: 64) rozšiřuje hranice této elitní identity „my“ navíc o odbory, které považuje za *„prostředek kolektivní obrany zájmů pracujících proti zaměstnavatelům“*,[131] čímž deník jasně odkazuje na svůj původ v Revolučním odborovém hnutí. Opět však jde o snahu komentátorů vyhnout se jakémukoli ztotožnění s jednáním opozičního hnutí Solidarność.

Je nutné dodat, že námi zmíněný elitní aktér nevystupuje v textech *Mladé fronty* jako dominantní prvek zastupující kategorii „my“, tak jak je tomu u zbývajících dvou titulů. V tomto případě je jím spíše *„lidové Polsko“*,[132] které pomocí **synekdochy** (Thompson 1990: 63) zastupuje *„všechny poctivě smýšlející Poláky, skutečné komunisty“*,[133] které lze jednoznačně označit za přátele socialistického Polska. Jinak řečeno, morální a politická síla národa tedy podle *Mladé fronty* neleží jenom v řadách PSDS a jiných masových politických organizací, ale v rukou čestných a pevných komunistů, *„bojovníků za věc socialismu“*.[134]

Přejděme tedy k podskupině „my“ na úrovni mas, se kterou pracuje nejen *Mladá fronta*, ale také v menší míře i *Rudé právo* a *Práce*. Diskursivní model „Poláka-vlastence“, ztotožněného s řadovým komunistou, v tomto případě konstruuje identitu polské veřejnosti, která se s komunistickým establishmentem dělí o *„spoluodpovědnost za zemi“*[135] a která si upevňuje svou pozici v této binární kategorii tím, že za žádných okolností nemá *„společnou cestu s těmi, pro něž je socialismus terčem na strefování“*.[136] Jinak řečeno, prostřednictvím nesouhlasu a varování se utváří zdání, že se polská veřejnost

[128] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[129] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[130] Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.
[131] Viz. Zrozeny z nátlaku. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 115, s. 2.
[132] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[133] Viz. Polsko: staronová metoda. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 151, s. 3.
[134] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[135] Viz. Kde zůstaly zájmy pracujících?. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 28, s. 2.
[136] Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.

silně vymezuje[137] vůči jednání členů Solidarnośći, když proti nim *„zvedá žalobné prsty“*.[138]

Nicméně tato zdánlivá **jednota** (Thompson 1990: 63) je dále v textech *Práce* a zejména *Mladé fronty* narušována, a to pomocí vzájemného prolínání aktérů polské veřejnosti a studentstva s opozičními strukturami. V komentářích *Práce* jsou například členové dělnické třídy často zaměňováni za *„členskou masu »Solidarity«“*,[139] jinak řečeno objevuje se zde diskursivní model „svedeného dělnictva“. Aby tento fakt nenarušoval konstrukci identity „my“, používá se ostrá distinkce mezi vedením hnutí a řadovými členy. S těmi vůdci Solidarnośći manipulují, za jejich zády intrikují. Vztah mezi vedením Solidarnośći a kolektivem pracujících pak nazývají **metaforou** (Thompson 1990: 63) *„herců a statistů“*.[140]

Na podobnou distinkci uvnitř identity „my“ narazíme také na stránkách deníku *Mladá fronta*, a to u významného aktéra studentstva a mládeže organizovaného ve studentských hnutích. Avšak na rozdíl od výše zmíněných pracujících, kteří se vyznačují alespoň jistou mírou integrity, je v případě mládeže připomínána jejich ideologická nepevnost a náchylnost podléhat provokační a politické „demagogii“ antisocialistických sil v Polsku. Čtenářům je tedy nabídnut diskursivní model „zmatené mládeže“. Prvek vnitřní **diferenciace** (Thompson 1990: 65) pak dále poukazuje na nejednotnost a rozdrobenost polského studentského hnutí, v němž se formují zcela odlišné kruhy.[141] Studující tak často tvoří *„základní kontingent stávkujících“*,[142] násilně zavlečených hnutím Solidarność do *„nečisté hry“*.[143] K tomuto účelu komentátoři *Mladé fronty*, obdobně jako *Práce*, používají **metaforu** (Thompson 1990: 63) *„loutek“*,[144] kterou jsme již nastínili v kapitole *Vytváření důležitosti* a která přeneseně odpovídá této hraniční identitě.

To nás přivádí k určení základní kategorie identity „oni“, kterou autoři textů označují Solidarnośći, synonymně zaměňovanou za *„Wałęsovy odbory“*,[145] kterým

---

[137] Srov. s výňatkem z textu: *„Lidé, kteří chtějí pracovat, se musí bránit před fyzickým napadením (Solidarnośći – pozn. autorky). Jsme snad jedinou zemí v Evropě a snad i na světě, kde zákony nestojí na straně občana, který chce svou prací znásobovat bohatství země.“* Viz. Polsko: stávkové pistole. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 223, s. 3.
[138] Viz. Komentujeme: Čas velké zkoušky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 295, s. 7.
[139] Viz. Skoncovat s anarchií a napětím. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 269, s. 2.
[140] Viz. Kde zůstaly zájmy pracujících?. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 28, s. 2.
[141] Srov. s výňatkem z textu: *„V poslední době byl vytvořen Svaz demokratické mládeže, Svaz vesnické mládeže, nezávislé sdružení studentů, Komunistický svaz studentů, Nezávislý svaz studentů…“* Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.
[142] Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.
[143] Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.
[144] Viz. Ohněm a mečem k moci. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 305, s. 5.
[145] Viz. Poznámky: Cena za rozvracení. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 70, s. 7.

přisuzují řadu jednotících symbolů. Z vertikálního hlediska je nejdůležitějším článkem řetězce považována napříč všemi deníky kategorie moci. Jsou jimi všichni předáci a funkcionáři odborového hnutí, tedy *„vůdcové polských protisocialistických živlů“*.[146] Tento diskursivní model „vnitřního nepřítele“ je v textech **sjednocen** (Thompson 1990: 64) řadou negativních charakteristik, mezi něž patří hlavně transformace společenského a svržení státního zřízení v Polsku, stejně jako obcházení platných polských zákonů, rozpoutávání nátlakových akcí a stávek, vydírání a jiné násilné destruktivní činnosti. Současně jsou jim přiřknuty také neúměrné politické ambice, neboť samotná Solidarność je chápána jako hnutí, které daleko překračuje rámec obyčejné odborové organizace. Její program je *„labyrintem pseudorevoluční filozofie“*,[147] v jehož základech se skrývají ideje podkopání existujícího státního zřízení. Jinak řečeno, nezávislé odbory jsou ztotožňovány s antisocialistickými silami v Polsku a jejich vedení s ideologickým rozkladem komunistické strany.

Specifikem *Rudého práva* je konstruování identity Solidarnośći na silném ideologickém základě, a to použitím strategie **vyloučení** (Thompson 1990: 65). Vedení tohoto hnutí komentátoři nazývají *„zločineckými gangy“*,[148] které vedou podvratnou činnost s cílem politické konfrontace a následné destrukce uvnitř polské společnosti. Jejich *„stávkové šílenství“*[149] a anarchie jsou pak prostředky k totálnímu rozvratu země. V jednom analyzovaném textu *Rudého práva* autor navíc pro funkcionáře hnutí používá barvitou **metaforu** (Thompson 1990: 63) *„králů černého trhu“*,[150] od kterých lze očekávat militantní reakční činnost a ilegální aktivity proti státu a straně. Jinak řečeno, vyloučení zde funguje jako účinný prvek delegitimizace Solidarnośći, když jeho vedení staví do rolí zločinců, ekonomických kriminálníků a šílenců,[151] s nimiž nelze za žádných okolností vyjednávat a proto je nutné je ze společnosti odstranit. *Rudé právo* tedy ukazuje čtenáři Solidarność ve světle *„kontrarevolučního nebezpečí“*[152] pro celou Polskou lidovou republiku.

---

[146] Viz. Komu chybí úcta k faktům. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 15, s. 2.
[147] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[148] Viz. Komentujeme: Čas velké zkoušky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 295, s. 7.
[149] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[150] Viz. Komentujeme: Čas velké zkoušky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 295, s. 7.
[151] Foucaultovy *Dějiny šílenství v době osvícenství* (1994) jako první přišly s myšlenkou, že šílenství je v čase se měnící fenomén. Také poukázaly na lidskou potřebu oddělovat takzvaně šílené od zbytku společnosti. Michel Foucault ve svém díle dokládá, že lidé věznění či násilně léčení nejsou pouze psychicky nesvéprávné osoby, ale také osoby soudobě politicky, nábožensky či ekonomicky nepohodlné.
[152] Viz. Komentujeme: Hrubé vměšování. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 76, s. 7.

Na rozdíl od *Rudého práva*, deníky *Práce* a *Mladá fronta* pracují také se strategií **fragmentace** (Thompson 1990: 65) uvnitř kategorie „oni“. Komentátoři listu *Práce* například vydělují masové členy z jednání *„extrémistické části »Solidarity«“*,[153] rozuměj z jejího vedení ovládajícího myšlení mnohých pracujících.[154] *Mladá fronta* zase nazývá tyto extrémistické články *„špičkami »Solidarity«“*[155] či *„ideovými vůdci“*,[156] kteří mají dlouholetou kontrarevoluční praxi. Autoři článků se tak snaží načrtnout jasnou hranici mezi masou odborářů a *„poručníky ze »Solidarity«“*,[157] jejichž úkolem je především uchvácení moci do svých rukou a následné vytvoření nového společenského uspořádání, a to vše pod záštitou nezávislé odborové organizace.

Na základě vynechání této Thompsonovy ideologie se *Rudé právo* jistým způsobem vzdává mýtu o svedeném dělníkovi, protože ve svých komentářích nepřipouští existenci masové či lidové základny, o kterou se polská Solidarność fakticky opírala. Tato skutečnost je obtížně interpretovatelná, neboť běžná komunistická ideologie připisuje lidu jako celku vždy pozitivní charakteristiky, chápe jej jako bytostně dobrý, který může být ze své cesty sveden pouze nekalými úmysly. Zde tento předpoklad chybí. Nabízí se tudíž otázka, proč hnutí Solidarność nenachází podle *Rudého práva* podporu od lidu? Kdo tedy podle deníku tvoří její masový základ?

Na stánkách *Mladé fronty* se čtenář může setkat ještě s jedním významným aktérem, jenž leží na ose binární opozice „oni“. Je jím Nezávislý svaz studentů, který je **standardizován** (Thompson 1990: 64) komentátory *Mladé fronty* jako ilegální odborová struktura tvořící radikální faktor hnutí Solidarność. Tato rozsáhlá mládežnická fronta[158] je pak jimi následně delegitimizována jako *„organizace, která byla doslova jen tak upečena“*[159] a jejíž základnu tvoří převážně *„licoměrníci a dezorientovaní lidé“*.[160]

Všechny tři analyzované tituly jen minimálně ve vybraných příspěvcích pracují s aktérem církve, který v komunistické ideologii zastává pozici „oni“. Identita církve byla zmíněna pouze v jediném textu každého deníku, kde prostřednictvím strategie **vyloučení**

---

[153] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (1. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 142, s. 5.
[154] Srov. s výňatkem z textu: *„»Solidarita« je organizací s vyhraněným mocenským a politickým zaměřením, která si jen vytvářela odborovou fasádu, aby dezorientovala a zneužívala pracující při prosazování svých kontrarevolučních cílů.“* Viz. Pozadí nekalé hry. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 220, s. 2.
[155] Viz. Ohněm a mečem k moci. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 305, s. 5.
[156] Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.
[157] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[158] Srov. s výňatkem z textu: *„Nezávislý svaz studentů sdružuje 70 až 80 tisíc studentů, tj. 15 až 20 procent celkového počtu studujících na vysokých školách.“* Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.
[159] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[160] Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.

(Thompson 1990: 64) nabyla pejorativního označení *„katolická hierarchie“*.[161] Jinak řečeno, dochází tedy k vědomému oddělení polských věřících, kteří zde zastávají pozici veřejnosti a tedy i binární pozice „my“, od *„představitelů katolického episkopátu“*.[162] Dalo by se tedy říci, že těm je komentátory přisouzena role takzvaných „generálů bez vojska“. V textu *Mladé fronty* můžeme rovněž vidět **naturalizaci** (Thompson 1990: 66) existence náboženské společnosti v rámci komunistické nomenklatury, kde je jí přisouzeno místo spojence režimu, který s ní již *„dávno nalezl společný jazyk a platformu spolupráce“*.[163] To jest, katolická církev se podle *Mladé fronty* sžila s režimem a uzavřela spojenectví v podobě přírodní symbiózy.

Posledním majoritním aktérem, který v textech vystupuje a posiluje binární opozici „my“ versus „oni“, je identita kapitalistického zahraničí, jež hraje roli *„režie (Solidarnośći – pozn. autorky) za hranicemi Polska“*.[164] Pomocí strategie **standardizace** (Thompson 1990: 64) se nám nabízí ucelený pohled na charakter těchto kruhů - *„vládnoucích kruhů Západu“*,[165] *„imperialistických kruhů na Západě“*,[166] *„revanšistických kruhů“*[167] – a jejich západní „buržoazní propagandy“, které na stránkách deníku utváří jednotný diskursivní model „vnějšího nepřítele“. V komentářích se vyskytuje také **metafora** (Thompson 1990: 63) *„kmotrů Západu“*,[168] tedy představa aktérů mezinárodního antikomunismu jako vůdců mafie či hlav obdobné zločinecké organizace. Tyto *„centrály imperialistické diverze“*[169] podle komentátorů využívají různé speciální služby, aby rozvracely struktury lidového Polska.

Vztahy mezi dvěma základními aktéry – komunistickým establishmentem a hnutím Solidarność – autoři nazývají v komentářích *„bojem o moc“*,[170] jehož ústředním motivem je plíživý postup kontrarevoluce a vyvolání napětí v zemi. Pro konstrukci tohoto vztahu mezi binárními opozicemi „my“ versus „oni“ je pak nejdůležitější použití strategie **diferenciace** (Thompson 1990: 65), která je uplatněna dvěma způsoby, jež se od sebe výrazně liší. První a pro analýzu důležitější je pohled kategorie „my“ na vztah ke skupině „oni“, pro něhož je typické užití strategie **naturalizace** (Thompson 1990: 66). Ta nám

---

[161] Viz. Komentujeme: Oč jim jde? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 210, s. 7.
[162] Viz. Zrozeny z nátlaku. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 115, s. 2.
[163] Viz. Přání a skutečnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 151, s. 3.
[164] Viz. Kde zůstaly zájmy pracujících?. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 28, s. 2.
[165] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[166] Viz. Komu chybí úcta k faktům. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 15, s. 2.
[167] Viz. Cynismus Solidarity. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 73, s. 2.
[168] Viz. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5.
[169] Viz. Komentujeme: Oč jde komu v Polsku? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 287, s. 7.
[170] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.

umožňuje vnímat události v Polsku jako standardní *„projev celosvětového boje mezi silami socialismu a pokroku a imperialistickými, antisocialistickými silami“*.[171] Toto měření sil je ze strany vládnoucí moci následně pojímáno čistě jako *„ilegální činnost proti státu a jeho orgánům“*,[172] která povede k úplnému rozkladu stávajícího státního a společenského pořádku jako přirozenému výsledku opozičního snažení. Obdobně autoři komentářů neopomíjejí zmínit ani velkorysá gesta a ústupky komunistické vlády Polska vůči *„kontrarevolučním živlům“*,[173] přičemž se opírají o ústavní kroky Sejmu a **eufemisticky** (Thompson 1990: 62) zdůrazňují, že mezi dvěma hlavními aktéry *„naděje na dohodu začínají slábnout“*.[174]

Prostřednictvím tohoto ústředního vydělení můžeme jasně vnímat snahy o posílení všech protichůdných charakteristik. Zatímco poctivá práce a obnova národohospodářských ztrát včetně nastolení klidu a pořádku je centrem politiky vládní moci, opozičnímu odborovému hnutí jsou přiřknuty atributy cynismu a pokrytectví spolu s dalšími negativními rysy jako *„klamání, lži, zastírání pravých cílů a úmyslů, odmítání a hanobení všeho pozitivního bez konstruktivního programu“*.[175] Je zřejmé, že zdůrazněním vzájemných rozdílů mezi těmito aktéry se zkoumané deníky snaží upozornit na nevyhnutelný výsledek vývoje.

Komentáře rovněž pracují s neměnnou **univerzalizací** (Thompson 1990: 61) vztahu mezi vedením Solidarnośći a polskou veřejností. Předáci kontrarevolučního hnutí jsou v textech ironizováni jako *„novodobí spasitelé a přátelé polského lidu“*,[176] kteří však jednají podle ofenzivního hesla *„kdo nestávkuje, není opravdovým Polákem“*.[177] Polští pracující si naopak uvědomují hospodářskou situaci země a svou odpovědnost vůči společnosti, proto *„vyjadřují nelibost“*[178] nad jednáním Solidarnośći a jsou z něj řádně *„podrážděni a unaveni“*.[179] Tato identita Poláků nabízí tedy možnost načrtnout si další dva diskursivní modely. První části odstavce odpovídá diskursivní model „stávkujícího Poláka“, naproti tomu druhá část nabízí jeho přesnou opozici, tedy diskursivní model „pracujícího Poláka“.

---

[171] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[172] Viz. Komentujeme: Program kontrarevoluce. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 291, s. 7.
[173] Viz. Komentujeme: Hrubé vměšování. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 76, s. 7.
[174] Viz. Poznámky: Výzva Sejmu nebyla vyslyšena. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 270, s. 7.
[175] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (2. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 143, s. 5.
[176] Viz. Pozadí nekalé hry. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 220, s. 2.
[177] Viz. Skoncovat s anarchií a napětím. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 269, s. 2.
[178] Viz. Komentujeme: Program kontrarevoluce. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 291, s. 7.
[179] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (1. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 142, s. 5.

Jak již bylo výše zmíněno, listy také dbají na zprostředkování pohledu kategorie „oni“ na vztah ke skupině „my“, který je čtenářům přeneseně zprostředkován formou **eufemizace** (Thompson 1990: 62), když jsou aktéři postupně sílící kontrarevoluce ironicky znázorněni jako *„pěšáci“*[180] postupující vpřed. Jejich úkolem je *„naučit moc koexistovat s opozicí“*,[181] vést rozhovory a jednat o budoucnosti polského národa. Zvláštním případem je pak v *Mladé frontě* znázorněný odmítavý vztah nezávislého mládežnického hnutí vůči Socialistickému svazu polských studentů, neboť jejich neschopnost spolupráce je logicky odůvodněna prostřednictvím odlišnosti cílů, metod činnosti a úkolů, které jsou součástí jejich stanov.

Na závěr texty zdůrazňují rozdílné vztahy týkající se Západu. Nepřátelský vztah kapitalistického Západu k socialistickému Polsku deníky označují **metaforou** (Thompson 1990: 63) *„trnu v oku“*,[182] naopak pro jeho vztah k Solidarnośći volí slova *„nejvřelejších sympatií“*[183] a solidarity. Komentáře dále viní Západ z *„pomlouvačné a štvavé antikomunistické kampaně“*,[184] při níž „velkoburžoazní státy“ a jejich mediální propaganda využívají rafinovanou taktiku lží, spekulací a dezinformací. Jinak řečeno, vztah Západu ke kategorii „my“ – zde zastoupené Polskem a socialistickými zeměmi – je konstruován pomocí strategie **eternalizace** (Thompson 1990: 66) jako rozkladná činnost, zaměřená na postoupnou *„erozi socialismu“*[185] nejen v Polské lidové republice, ale také v celé východní Evropě. Toto zavilé nepřátelství vůči socialismu, vedené za účelem změny poměru sil ve světě, je tedy chápáno jako věčné, opakující se; je zcela zbavené dějinnosti. Naopak vztah Západu ke kategorii „oni“ je utvářen ve formě **příběhu** (Thompson 1990: 62) *„vysoké hazardní hry na účet polského lidu“*.[186] V textech je dále vylíčena finanční a jiná podpora antisocialistických sil v Polsku, kterou například autoři *Mladé fronty* ironicky prezentují jako *„dojemnou péči“*.[187] „Soucit“ Západu se Solidarnośći a naděje na její úspěch jsou tedy ilustrovány spíše jako *„dvojsmyslná a falešná pomoc kapitalistických zemí“*.[188]

4.2.4 Vytváření vztahů (Building Relationships)

V této kapitole se pokusíme analyzovat vnější vztahy, tedy vztahy mezi autorem textu a jeho čtenáři, konstruované na stránkách deníků *Rudé právo*, *Práce* a *Mladá fronta*.

[180] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[181] Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.
[182] Viz. Komentujeme: Oč jim jde? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 210, s. 7.
[183] Viz. Poznámky: Cena za rozvracení. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 70, s. 7.
[184] Viz. Komentujeme: Oč jim jde? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 210, s. 7.
[185] Viz. Komentujeme: Hrubé vměšování. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 76, s. 7.
[186] Viz. Komentujeme: Zlostné slzy porážky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 303, s. 7.
[187] Viz. Nezakryté vměšování USA. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 197, s. 5.
[188] Viz. Nezakryté vměšování USA. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 197, s. 5.

Odhalíme tak, jakým způsobem komentátoři oslovují čtenáře a jak s ním následně zacházejí. Počítají autoři článků publikum do své vlastní skupiny „já“, do které můžeme zahrnout všechny uvědomělé komunisty, nebo je naopak řadí do skupiny „vy“, v níž vystupují slušní občané a členové socialistické společnosti? Jsou čtenáři považováni v listech spíše za součást procesu utváření mínění, nebo za „beránky“, jímž je mínění pouze předkládáno? Objevují se v textech čtenáři, kteří patří mezi tzv. černé ovce, jež ve společnosti „zlobí“? Pokud ano, jak se s nimi zachází – čeká je terapie odměnou, či vyloučení?

Rudé právo otevřeně vystoupilo se svým vlastním stanoviskem ke krizovým polským událostem mezi lety 1980 a 1981, když se vyjádřilo, že mu to *„nemůže být lhostejné“*.[189] Proto se redakce deníku podle komentátora netají informacemi o složité situaci sousední země a vyjadřuje tak *„životní zájem na nalezení východisek“*[190] z krize. Čtenáře rovněž ujišťuje, že přístup československého tisku je zcela opačný od „buržoazní propagandy“, která nedělá nic jiného, než že *„klame v politice nezkušené lidi“*.[191] Obdobný přístup můžeme vnímat také v dalších dvou analyzovaných titulech, a to prostřednictvím nepřímého konstruování vnějších vztahů mezi čtenářem a publikem.

Jak již bylo výše naznačeno, v komentářích můžeme vnímat také pokus o **diferenciaci** (Thompson 1990: 65) uvnitř námi vymezené kategorie „my“, a to na dvě další podskupiny, které si pro následující odstavce nazveme „já“ a „vy“. Do první kategorie můžeme podle deníků vměstnat všechny *„zdravé síly společnosti“*,[192] které podle *Mladé fronty „směle a čestně hájí marxisticko-leninská stanoviska“*,[193] zejména v otázkách nesporné sounáležitosti socialistického společenství. Komentátoři si sami přisuzují roli *„poctivě smýšlejících, skutečných komunistů“*,[194] kteří otevřeně vystupují jako přátelé socialistického Polska. Jinak řečeno, síla skupiny „já“ tkví nejen v řadách vládnoucí strany a komunistického establishmentu, ale také v rukou čestných a pevných komunistů, *„bojovníků za věc socialismu“*.[195]

Po diskursivním modelu „uvědomělého publika“, který se s touto skupinou identifikuje, všechny analyzované deníky vyžadují, aby *„mobilizovalo síly“*[196] a usilovalo o upevnění socialistického právního pořádku, zabezpečení klidu a normální pracovní

[189] Viz. Komentujeme: Oč jde komu v Polsku? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 287, s. 7.
[190] Viz. Komentujeme: Oč jde komu v Polsku? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 287, s. 7.
[191] Viz. Zájmy pracujících zůstaly stranou. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 202, s. 2.
[192] Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.
[193] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[194] Viz. Polsko: staronová metoda. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 151, s. 3.
[195] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[196] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.

činnosti nejen v Československu, ale i v sousedním Polsku. List *Mladá fronta* dokonce *„vyzývá lid k pocitu odpovědnosti“*[197] za špatnou situaci za našimi hranicemi a snaží se aktivizovat jeho přístup proti antisocialistickým snahám v Polsku, přičemž zdůrazňuje jejich *„důvěru ve vlastní síly a možnost sousedského řešení problémů“*.[198]

Druhá nastíněná kategorie „vy“, kterou se konstruují vztahy autorů textů k publiku, je mnohem širší a zahrnuje v sobě část *„veřejnosti, všechny rozumné lidi, poctivé vlastence“*,[199] jež pomocí strategie **synekdochy** (Thompson 1990: 63) zastupují celek československé společnosti. Podle komentátorů listu *Práce* se jedná o *„široké masy dělnické třídy a pracující inteligence“*,[200] *Mladá fronta* je zase nazývá *„důležitým článkem: zdravou dělnickou částí“*.[201] Můžeme tedy říci, že jde o čtenáře, kteří nevyvíjejí jakoukoli větší aktivitu ve prospěch vládnoucí ideologie, ale ve své pasivitě s ní do značné míry souhlasí. To jest, platí zde pravidlo: Mlčení znamená souhlas.[202]

Tento diskursivní model „chápavého publika“ se vyznačuje nesouhlasem s politikou polských antikomunistických sil spolu s *„oprávněným rozhořčením“*[203] nad situací u východních sousedů. Komentátoři rovněž poukazují na historické a životní zkušenosti dělnické třídy a pracujících, kteří jsou s to *„prohlédnout tuto velkou špinavou hru s osudy“*[204] obyvatelstva napříč celým socialistickým společenstvím. Nesmíme opomenout ani význam mládežnických hnutí, jež zdůrazňují především texty *Mladé fronty*. Ty jsou také prezentovány jako *„vyjádření mladých nadějí“*,[205] které v sobě vykazují zdravou míru zhodnocení vzniklé stávkové situace v Polsku.

Pro úplné pochopení, jakým způsobem byly v analyzovaných denících konstruovány vnější vztahy, je nutné představit ještě jednu proměnnou vztahového trojúhelníku, který doposud tvoří jen autoři a čtenáři. Tím je význam diskursivního modelu „bratrské lásky“ a spojeneckého svazku se Sovětským svazem. Zde hraje nejdůležitější úlohu strategie **legitimizace** (Thompson 1990: 61), neboť jak komentátoři zdůrazňují: *„není téměř jediné oblasti lidské činnosti, v níž by se nerozvíjela naše spolupráce s PLR“*.[206] Zejména *Rudé právo* přistupuje k Polsku jako k *„sousedské spřátelené a*

---

[197] Viz. Polsko: dohoda nebo konfrontace?. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 265, s. 3.
[198] Viz. Přání a skutečnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 151, s. 3.
[199] Viz. Komentujeme: Zlostné slzy porážky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 303, s. 7.
[200] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (1. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 142, s. 5.
[201] Viz. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5.
[202] Původ hesla vychází ze středověké právní zásady: „Qui tacet, consentire videtur“, což je do češtiny překládáno jako: „Kde mlčí, zdá se, že souhlasí.“ (Čermák, Čermáková 2005: 452)
[203] Viz. Skoncovat s anarchií a napětím. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 269, s. 2.
[204] Viz. Skoncovat s anarchií a napětím. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 269, s. 2.
[205] Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.
[206] Viz. Komentujeme: Oč jde komu v Polsku? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 287, s. 7.

spojenecké zemi“.[207] Tento fakt, pak z čtenářů deníku v očích autorů činí *„znepokojené přátele“*,[208] kteří *„sledují vývoj v bratrské zemi s obavami“*[209] a *„podporují konsolidaci hospodářského a společenského života“*.[210] Rovněž list *Mladá fronta* přistoupila k osudu Polska velice pragmaticky a vyjádřil potřebu semknutí všech sil věrných socialismu a jejich následný nástup v zájmu ochrany socialistické struktury. Celé toto jednání je v textech považováno za projev *„bratrské ochrany zemí socialistické společnosti“*.[211]

4.2.5 Vytváření názorů (Building Politics)

V rámci textů dochází k budování názorů zejména vázaných na identitu Solidarnośći a binární opozici „oni“, kterou se prostřednictvím principu **racionalizace** (Thompson 1990: 61) snaží jednotlivé tituly delegitimizovat. Hned v úvodu výběrového souboru jsme schopni identifikovat pevné názory na politiku stávek, kterou můžeme volně parafrázovat jako politickou konfrontaci s charakterem otevřené sabotáže. Pro lepší názornost *Rudé právo* například přejímá mínění nejvyššího polského politického vedení, že se jedná o *„stávkový totalismus“*,[212] přičemž jsou zapojována i způsobová příslovce (př. citelně, drze, rozhodně), jež mají dominantní názory posilovat. Autoři komentářů neopomíjejí používat ani jazykových prostředků, kterými logicky zdůvodňují a utvrzují své stanovisko, čímž chrání a podporují dominantní vztahy. Ve svých argumentacích tak odkazují na *„mluvu faktů a dokumentů“*,[213] která jasně a stroze odhaluje a potvrzuje nekalé praktiky Solidarnośći.[214]

Podobně jako autoři *Rudého práva*, i v denících *Práce* je použito mnoho jazykových prostředků, jež napomáhají utvrzovat vládní stanoviska a chránit dominantní vztahy. Slovní spojení – *„je ještě zřejmější“*,[215] *„je však logické“*[216] či *„to je zjevná a zvlášť bolestivá skutečnost“*[217] – jasně vymezují hranice kontextu, v jakém mají konzumenti textu dovoleno se pohybovat. Komentátoři rovněž nabádají k podrobnějšímu

---

[207] Viz. Komentujeme: Přátelé a nepřátelé Polska. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 299, s. 7.
[208] Viz. Komentujeme: Oč jde komu v Polsku? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 287, s. 7.
[209] Viz. Komentujeme: Oč jde komu v Polsku? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 287, s. 7.
[210] Viz. Komentujeme: Přátelé a nepřátelé Polska. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 299, s. 7.
[211] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[212] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[213] Viz. Komentujeme: Zlostné slzy porážky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 303, s. 7.
[214] Srov. s výňatkem z textu: *„Doklady, které se nyní dostávají na denní světlo, usvědčují předáky této údajně odborové organizace ze snahy svrhnout i za cenu občanské války vládu lidového Polska, roztrhat spojenecké závazky PLR, revidovat výsledky druhé světové války.“* Viz. Komentujeme: Přátelé a nepřátelé Polska. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 299, s. 7.
[215] Viz. Kde zůstaly zájmy pracujících?. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 28, s. 2.
[216] Viz. Zrozeny z nátlaku. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 115, s. 2.
[217] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (1. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 142, s. 5.

studiu faktů,[218] neboť *„jak ukazují některé dokumenty“*,[219] proti těmto názorům není možné nic rozumného namítat. List *Mladá fronta* pracuje také s příklady – *„je to zvlášť názorně vidět na příkladu“*,[220] *„nebude zbytečné dodat“*[221] –, čímž také zvýznamňuje realitu – *„jak se to zdůrazňovalo“*[222] – a následně tvaruje jednotné veřejné mínění. Z výše uvedeného lze usoudit, že všechny analyzované tituly si při budování názorů výrazně potrpí na fakta, neboť jak tvrdí *„nelze v takové míře vydávat přání za skutečnost“*.[223]

Dalším prostředkem, kterým se v článcích utváří názor, je použití příznakových výrazů, a to hlavně v souvislosti s jednáním Solidarnośći. Komentátoři zpochybňují politiku tohoto odborového hnutí užitím výrazů jako *„prý“*, *„zřejmě“* a *„bohužel“*,[224] které v publiku mají vyvolat pochybnosti o správnosti konání Solidarnośći a jejích představitelů. Důležitým nástrojem pro vytváření názorů, který jsme byli schopni v textech identifikovat, je rovněž prvek persuase. Ta se zde vyskytuje formou výčtu, když autoři vyjmenovávají jednotlivé typy stávek, čímž posilují názor, že Solidarność disponuje více než jedním prostředkem nátlaku. V komentářích pak můžeme objevit epanastrofu *„podnikne kroky, kroky proti všem“*[225] i anaforu, a to hned na dvou místech: *„čekají na víc, čekají s nadějí“*[226] a trojího opakování záporu *„nepřijme-li, nesplní-li a nepodřídí-li se“*.[227] Toto nadbytečné, ale pro posilování ideologie nezbytné opakování je součástí strategie **nominalizace** (Thompson 1990: 66).

Budování názorů je rovněž posíleno taktikou **přemístění** (Thompson 1990: 62), která se v případě *Rudého práva* objevuje zejména při utváření názoru na špatnou hospodářskou situaci v Polsku. Negativní konotace této skutečnosti jsou výhradně přesouvány na Solidarność, jejíž chování – *„odvádění pracujících od práce“*[228] a *„sabotáže zásobování“*[229] – je příčinou ekonomické krize. Pro lepší představu autoři

---

[218] Srov. s výňatkem z textu: *„Vždyť podle sdělení vlády PLR důsledky absence v závodech o posledních dvou sobotách vyprovokované »Solidaritou« stály lidové Polsko osm miliard zlotých.“* 2 či *„Máme se za takové hospodářské situace, kterou každý vidí a dobře zná, ještě navzájem přesvědčovat o tom, že další společenský konflikt vede bezprostředně ke katastrofě.“* Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (1. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 142, s. 5.
[219] Viz. Pozadí nekalé hry. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 220, s. 2.
[220] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[221] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[222] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[223] Viz. Přání a skutečnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 151, s. 3.
[224] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[225] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[226] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[227] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[228] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[229] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.

rovněž uvádějí, že *„ztráty, jaké vznikly vlnou stávek jen v měsíci říjnu, jsou ohromné“*.[230] Naopak *Práce* využívá tento postup při konstrukci názorů ohledně Západu a jiných pravicově zaměřených sil. Jinak řečeno, negativní význam polských stávek je přenášen na odborovou politiku kapitalismu. Je zdůrazňován *„cynický a urážlivý přístup, když srovnáme tuto »dojemnou péči« s brutalitou, s níž se tyto »sloupy demokracie« vypořádávají s oprávněnými požadavky vlastních pracujících“*.[231] Čtenáři nemůže uniknout ani silný ironický podtón, který se skrývá v hojném užití francouzských uvozovek. Rovněž se pracuje s řadou barvitých **metafor** (Thompson 1990: 63), které označují pomoc Západu polským nezávislým odborům jako *„zlatý déšť dolarů, franků, liber, šterlinků aj.“*.[232]

Objevuje se též prvek **standardizace** (Thompson 1990: 64), jenž v návaznosti na kategorii „oni“ vyvolává dojem Solidarnośći jako organizace bez jasně vymezené struktury, pro niž je charakteristický cynismus a *„farizejství“*.[233] Jednání nezávislého odborového hnutí je vždy komentátory podáváno jako *„rozpor mezi zdáním a skutečností“*,[234] jako maska, kterou je pro blaho společnosti nutno strhnout. Posiluje se tak zdání lživé, fakty nepodložené Solidarnośći, jejíž *„činy hovoří samy za sebe“*.[235] Nadto se i funkcionáři pokoušejí přesvědčit pracující masy lidového Polska, *„aniž by se seznámili s fakty“*,[236] a jejich klamavá hesla *„nezůstávají bez následků“*.[237] Komentátoři *Mladé fronty* proto vůdcům odborového hnutí sarkasticky radí: *„chcete-li lhát, musíte lépe vědět“*.[238]

Rudé právo s pomocí této strategie také konstruuje pevné názory, nicméně jejich zacílení je odlišné, neboť se zaměřuje výhradně celosvětově. Jde totiž o jednání a činnost Západu, které jsou sjednoceny a následně standardizovány prostřednictvím ostré komunistické rétoriky. Podle komentářů listu se „imperialistické kruhy“ Západu nepřátelsky staví do opozice vůči zájmům socialistických zemí, jejich *„třídní cíle jsou*

---

[230] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[231] Viz. Zájmy pracujících zůstaly stranou. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 202, s. 2.
[232] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (2. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 143, s. 5.
[233] Viz. Cynismus Solidarity. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 73, s. 2.
[234] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (2. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 143, s. 5.
[235] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[236] Viz. Polsko: staronová metoda. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 151, s. 3.
[237] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[238] Viz. Přání a skutečnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 151, s. 3.

průhledné" a jejich *„pokrytectví bezmezné"*.[239] Jinak řečeno, základem politiky Západu je na stránkách tohoto deníku tzv. vývoz kontrarevoluce.[240]

S výše uvedeným do značné míry souvisí i použití prostředků **narativizace** (Thompson 1990: 62), a to zejména okolo příběhu antikomunismu a antikomunistů. Zejména komentátoři *Práce* a *Mladé fronty* upozorňují na skutečnost, že aktéři nezávislého odborového hnutí *„neobjevili žádný nový svět"* a současně i *„jejich argumentace je tak stará, jako je starý antikomunismus"*.[241] Zbavení výjimečnosti, přetvoření snah Solidarnośći v jakýsi věčně se opakující cyklus sváru mezi pravicí a levicí činí z jejích velkých ambicí jen planý pokus o historickou změnu. To jest opětovná delegitimizace protisocialistických sil.

4.2.6 Vytváření souvislostí (Building Connections)

Při odkrývání způsobu konstruování souvislostí je důležité si v úvodu analýzy položit otázku, na jaké authorities podle Geeho se v daných textech odkazuje? Ta nám dále pomůže vytvořit si jakousi červenou linku, pomocí níž budeme nalézat vzájemné spojitosti mezi jednotlivými událostmi a jejich prezentací v analyzovaných článcích. Dodejme, že v denících *Rudé právo*, *Práce* a *Mladá fronta* se pracuje se třemi základními spojovacími prvky, na kterých je v komentářích vybudována souvislost. Jsou jimi: 1. odkazy na historii, 2. odkazy na umění, 3. odkazy na ústní lidovou slovesnost.

Novodobé dějiny Polska hrají významnou roli napříč všemi zkoumanými tituly, nicméně je nutné upozornit na fakt, že hlubší historické exkurzi a formování polského národa se autoři vůbec nevěnují. Vytváří se tak u čtenáře dojem, že až s nástupem komunistické správy a vedení se započaly slavné dějiny polského státu, které s sebou nesou skutečný význam. Soudobé polské události jsou konfrontovány se zářivou historií vzniku a rozvoje komunistické společnosti v Polské lidové republice. Autoři komentářů si k tomuto účelu vypůjčují prostředků **narativizace** (Thompson 1990: 62), když čtenářům nabízejí příběh stého výročí založení první revoluční strany Proletariát,[242] která dala základ

---

[239] Viz. Komentujeme: Oč jim jde? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 210, s. 7.

[240] Srov. s výňatkem z textu: *„Vždyť z Polska chtěly vytvořit nástupiště proniknutí do všech socialistických států, zničení socialismu v Polsku považovaly za první krok."* Viz. Komentujeme: Přátelé a nepřátelé Polska. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 299, s. 7.

[241] Viz. Pozadí nekalé hry. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 220, s. 2.

[242] Oficiální název strany zní Mezinárodní sociálně-revoluční strana Proletariát, která představuje první polskou dělnickou stranu opírající se o myšlenky marxismu. Její působnost se datuje mezi lety 1882 a 1886, po níž carská vláda rozhodla o jejím ukončení. (Koberdowa 1981: 34)

pro vznik soudobé třímiliónové komunistické základny v Polsku.[243] Komentátoři se tak pokoušejí formovat mínění publika o povaze socialistické struktury v zemi, která má bohatou historii, neboť *„se nezavádí dnes, ale lid si ji zvolil před sedmatřiceti lety“*.[244]

Stejnou Thompsonovu strategii používají autoři při konstrukci souvislostí s dějinami Československa, kdy odkazují zejména na krizové události z roku 1968. V tomto případě však dějinami vybavují binární kategorii „oni“ v podobě Západu, který vyšel ze zápasu o budoucnost českých zemí jako poražený. Jinak řečeno, utváří se příběh kapitalistických zemí, které *„se nepoučily z nezdaru, který utrpěly jejich plány v roce 1968 v Československu“*[245] a pokoušejí se o opětovný rozklad socialistického společenství prostřednictvím podpory polských stávek a fungování Solidarnośći. Význam této porážky je nezpochybnitelný také podle listu *Práce*, který staví historii do role soudce všech budoucích událostí, neboť to ona *„nejednou potvrdila a znovu dnes to dokumentuje, že jakékoli oslabování jednoty socialistického společenství se vždy obrací proti (Západu – pozn. autorky)“*.[246]

S tímto souvisí také příběh Polska jako *„důležitého článku socialistického společenství“*,[247] které se podle *Rudého práva* zrodilo jako výsledek dlouhé historie vzájemného polsko-sovětského spojenectví. To je dále titulem zvýznamňováno jako základ politické státnosti Polské lidové republiky a garant nedotknutelnosti jejích hranic, jinak *„by nebylo dnešního moderního kulturně a sociálně rozvinutého lidového Polska“*.[248] Zde nastíněný vztah Polska k Sovětskému svazu a jeho satelitům je dále pomocí **legitimizace** (Thompson 1990: 6) opředen aurou dějinnosti, je pojímán jako hrdina, jenž *„hájí výsledky národně osvobozeneckého zápasu, vítězné bitvy s fašismem.“*[249] Naprosté vítězství socialismu na východě Evropy po druhé světové válce je v komentářích *Práce* dokonce zobrazováno jako důvod samotné existence polského národa, kterého *„němečtí fašisté předurčili k vyhubení“*.[250] Musíme dodat, že německý fašismus – rozuměj nacismus – je zmiňován téměř v polovině zkoumaných textů deníku *Práce*, přičemž jeho úkolem je nejen

---

[243] Srov. s výňatkem z textu: *„V příštím roce polští komunisté, jichž jsou dnes tři milióny, oslaví sté výročí založení první revoluční strany Proletariát. S polskými revolucionáři-komunisty byl těsně spojen V. I. Lenin.“* Viz. Přání a skutečnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 151, s. 3.
[244] Viz. Přání a skutečnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 151, s. 3.
[245] Viz. Komentujeme: Oč jde komu v Polsku? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 287, s. 7.
[246] Viz. Zájmy pracujících zůstaly stranou. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 202, s. 2.
[247] Viz. Komentujeme: Oč jim jde? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 210, s. 7.
[248] Viz. Komentujeme: Čas velké zkoušky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 295, s. 7.
[249] Viz. Komentujeme: Přátelé a nepřátelé Polska. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 299, s. 7.
[250] Viz. Komu chybí úcta k faktům. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 15, s. 2.

podat odstrašující příklad útoků na Polsko,[251] ale rovněž slouží jako jistý prvek **naturalizace** (Thompson 1990: 66) vývoje socialismu ve východní Evropě.[252]

Zatímco historické odkazy byly přítomny hojně ve všech analyzovaných denících, další spojovací prvek, jenž slouží ke konstrukci souvislostí, se na stránkách *Rudého práva* vyskytuje jen výjimečně. Početné odkazy na umění lze tedy nalézt pouze v komentářích *Práce* a *Mladé fronty*. Ta například pracuje s přeneseným významem bludiště a tvrdí, že se stoupenci kontrarevoluce sami zaplétají *„v labyrintu pseudorevoluční filozofie“*.[253] Ve starořecké mytologii byl úkolem Mínoova labyrintu, postaveného na ostrově Knóssos, zadržet strašlivého tvora, kterého představoval napůl člověk a napůl býk. Z pověsti rovněž víme, že toto bludiště bylo postaveno tak důmyslným způsobem, kterému stěží unikl i jeho samotný tvůrce Daidalos. (Doob 1992: 36) Komentátor jistě využil čtenářovu znalost této báje a posunul tak význam kontrarevoluční ideologie a programu hnutí Solidarność. Ten se v textu jeví jako bludiště, na jehož okraji se objevují myšlenky odborářů, ale v jeho středu se skrývají ideje podkopání existujícího státního zřízení. Nezávislé odborové hnutí je tak představeno jako organizace, která není tím, čím se na první pohled jeví.

Tento jednotící charakterový rys hnutí Solidarność je opětovně rozšířen pomocí strategie **standardizace** (Thompson 1990: 64) o následující odkaz, kterým je *„farizejství“*.[254] Farizeové představovali jeden z původních proudů judaismu, který sahal hluboko do historie. Nicméně list *Práce* pracuje spíše s jeho obrazným významem, který se poprvé objevuje v *Novém zákoně*, kde jsou farizeové obviňováni z pokrytectví a dvoutvářnosti. (Much 2011: 24) Obdobně také *Mladá fronta* ve svých komentářích přisuzuje členům Solidarnośći pokryteckou povahu, když je nazývá *„licoměrníky a dezorientovanými lidmi“*.[255]

Oba dva zmíněné tituly rovněž pracují s odkazy na dvě divadelní tragédie Williama Shakespeara. V prvním případě se jedná o všeobecně známý monolog prince Hamleta z třetího dějství stejnojmenné hry, v níž hlaví hrdina přemýšlí o smrti, sebevraždě a bezpráví a uvědomuje si, že dát přednost životu není vždy ta správná volba. Promluva „Být nebo

---

[251] Srov. s výňatkem z textu: *„Válečná mašinérie nacistické třetí říše se vrhla plnou silou právě na Polsko a zahájila tak druhou světovou válku. Milióny polských občanů přišly o život, většina měst byla zničena, ekonomický potenciál země byl téměř úplně ochromen. Polsko bylo smazáno nacistickými pohlaváry z mapy Evropy.“* Viz. Cynismus Solidarity. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 73, s. 2.

[252] Srov. s výňatkem z textu: *„Nechtějí slyšet o velkých obětech, které přinesl Sovětský svaz při osvobozování Polska. Zapomněli, že v rodině socialistických zemí za krátkou historickou dobu socialismus vrátil miliónům lidskou důstojnost.“* Viz. Pozadí nekalé hry. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 220, s. 2.

[253] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.

[254] Viz. Cynismus Solidarity. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 73, s. 2.

[255] Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.

nebýt – to je otázka“ slouží ve hře k znázornění pochybností, které v sobě Hamlet ukrývá nad svou mstou za otcovu smrt. Stejným způsobem využívá deník *Mladá fronta* ve svém titulku variaci na toto zaváhání, když označí Polsko za zemi, kterou čeká *„dohoda nebo konfrontace?“*.[256] Přičemž otevřeně přiznává prostřednictvím **metafory** (Thompson 1990: 63), že se jedná o obdobu *„hamletovské otázky současného Polska“*,[257] jež za stávajících okolností nemá jednoznačného řešení.

Druhým odkazem je Shakespearova hra *Othello*, na níž tentokrát nepřímo upozorňuje list *Práce*, když označí pomoc Západu polským nezávislým odborům za *„úsměv darovaný mouřenínovi“*.[258] Přeneseně vnímáme mouřenína jako osobu, kterou její rodový původ odsouvá do podřízené role otroka či sluhy. Rovněž i Shakespearův Othello, původem Maur, představuje člověka, jenž je i přes své mnohé přednosti a klady kvůli svému černošskému zjevu vždy odsouzen k službě Benátské republice. Darování úsměvu tedy vyjadřuje krásné gesto, nicméně na stavu mouřenína nic nemění. Deník *Práce* vnímá toto přirovnání jako paralelu vůči snahám Západu na pomoc Polsku.

Poslední literární referencí, kterou se v analyzovaných textech *Mladé fronty* konstruovaly souvislosti je titulek *„Ohněm a mečem“*.[259] Ten nepřímo odkazuje na stejnojmennou knihu polského autora Henryka Sienkiewicze, jenž spolu s dalšími dvěma romány tvoří volnou trilogii polských dějin. Děj příběhu ze 17. století se odehrává na pozadí ukrajinsko-kozáckého povstání, v jehož čele stál kozácký vůdce Bohdan Chmeľnyćkyj, proti polskému státu. Sienkiewiczův román byl poprvé vydán na konci 19. století jako pokus o morální pobídku Poláků, jejichž stát již byl přes sto let rozdělen a fakticky neexistoval. Můžeme se jen domnívat, zda titulek *Mladé fronty* fungoval jako jistá forma varování před dopadem krvavých povstání. Nicméně předpokládáme, že jeho použití bylo víceméně náhodné a odpovídalo **metafoře** (Thompson 1990: 63) postupného pronikání hnutí Solidarność do všech sfér společenského života Poláků. Solidarność je tedy prezentována jako organizace, která si násilnou cestou *„od prvních dnů existence klestila cestu k moci“*.[260]

Jak již bylo řečeno výše, *Rudé právo* odkazovalo na umění ve svých textech jen velmi zřídka. Byli jsme schopni identifikovat pouze jediné užití literární reference, a to

[256] Viz. Polsko: dohoda nebo konfrontace?. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 265, s. 3.
[257] Viz. Polsko: dohoda nebo konfrontace?. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 265, s. 3.
[258] Viz. Komu chybí úcta k faktům. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 15, s. 2.
[259] Viz. Ohněm a mečem k moci. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 305, s. 5.
[260] Viz. Ohněm a mečem k moci. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 305, s. 5.

v případě podobenství *„pappenheimských“*,[261] které bylo přisouzeno příznivcům hnutí Solidarność. Jedná se o označení, které poprvé spatřilo světlo světa v tragedii *Valdštejnova smrt* Friedricha Schillera, v němž jedna z postav pronese větu: „Tak ve vás poznávám své pappenheimské.“ (Schiller 1999: 79) Touto výpovědí autor mínil lichotku vojákům, která měla odlákat jejich pozornost od následné zrady. V češtině se ustálil zvyk používat označení pappenheimských v čistě pejorativním významu, nejčastěji pak jako formu ztráty iluzí a nabytí znalosti o tom, co skutečného se v lidech skrývá, čeho jsou schopni. Podobně i komentátor *Mladé fronty* je přesvědčen o tom, že lze od členů Solidarnośći očekávat pouze militantní reakční činnost a ilegální aktivity proti státu a straně.

Z ústní lidové slovesnosti si analyzované texty vypůjčují jen minimum odkazů, přesto dostatečně silných na to, aby sváděly k jistým souvislostem týkajících se výhradně binární kategorie „oni“. *Rudé právo* například prezentuje počínání Západu spolu s jednáním odborového hnutí Solidarność za *„úder pod pás“*.[262] Ten je často idiomaticky používán jako vyjádření nekalých, špinavých praktik, které nejsou v souladu s obecně přijímanými pravidly. Stejným způsobem funguje také ironicky vyznívající řečnická otázka: *„že by šlo o pověstná zadní vrátka?“*,[263] kterou klade list *Práce* na adresu Západu. Čtenář tak nabývá dojmu, že Západ běžně obchází mezinárodně akceptovaná pravidla, hraje nečestně a na rozdíl od socialistického společenství necítí pocit odpovědnosti vůči polskému národu.

Na závěr ještě dodejme, že list *Práce* v jednom komentáři použil variaci na heslo: „Kdo nejde s námi, jde proti nám“, jež se často vyskytovalo v rétorice československého prezidenta Klementa Gottwalda a které později převzala a následně aplikovala komunistická politika první poloviny 50. let. Zmíněný deník však pracuje s jeho ještě agresivnější obdobou, kterou ztotožňuje s jednáním funkcionářů hnutí Solidarność. Ti podle komentátora totiž postupují podle ofenzivního hesla *„kdo nestávkuje, není opravdovým Polákem“*.[264] Objevuje se zde tedy asociace mezi Polákem a rebelem, jejímž prostřednictvím lze následně číst předkládaný národní stereotyp. Jinak řečeno, pracuje se v národním kontextu s archetypem Poláka – rebela, jenž je historicky pevně ukotven v kultuře v podobě ustálených principů a hodnot společnosti a jenž je opakovaně zobrazován na stránkách analyzovaného tisku jako ploché zkreslení mediální reprezentace identity Poláků.

---

[261] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[262] Viz. Komentujeme: Zlostné slzy porážky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 303, s. 7.
[263] Viz. Zrozeny z nátlaku. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 115, s. 2.
[264] Viz. Skoncovat s anarchií a napětím. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 269, s. 2.

4.2.7 Vytváření významnosti znakových systémů (Building Significance for Sign Systems)

Mezi základní způsoby, kterými se utváří významnost znakových systémů je použití interpunkce či grafické úpravy sdělení. Autor se užitím těchto znaků snaží v textu upozornit na nositele významu, tedy jde o jakousi formu akcentace důležitosti.

Rudé právo a *Mladá fronta* v komentářích obecně nepracovaly s přílišnou grafickou sazbou, naproti tomu list *Práce* upozorňuje na nositele významu prostřednictvím ztučnění jako jedné z forem utváření významnosti znakových systémů. Ztučnění v tomto případě zdůrazňuje části textu, nejčastěji celé odstavce, jež mají upoutat čtenářovu pozornost již při prvním nahlédnutí do novin. Grafický prvek ztučnění komentátoři používají především tam, kde je nutné vytknout negativní vlastnosti hnutí Solidarność,[265] jeho vedení[266] či jeho spojenců na Západě.[267] Další formy grafické sazby – kurzíva, odpal, verzálky aj. – nebyly v žádném analyzovaném textu nalezeny.

S interpunkčními znaménky autoři textů rozhodně nešetří, vyskytují se v denících téměř všechny typy, a to v hojném množství. Prvním použitým znakem je vykřičník, jenž se nevyskytuje ve zkoumaných komentářích často, přesto dokážeme říci, že jím autoři zdůrazňují sdělení či poukazují na jeho nesmyslnost. To má za následek posilování ideologicky dominantní pravdy, jako je tomu v případě *„jasněji se to opravdu říct nedá!“*.[268] Další způsob užití vykřičníku je v případě snižování významnosti odborového hnutí Solidarność, které můžeme sledovat například v úryvcích *„(Solidarność – pozn. autorky) drze vyžaduje, aby stávkujícím byla za prostávkované dny zaplacena plná mzda ze státní pokladny!“*[269] nebo *„přejí si vydávat na komunistické vládě nezávislé (!) noviny a knihy.“*[270]

---

[265] Srov. s výňatkem z textu: *„Především se potvrdilo to, co se od počátku rýsovalo: že jde o organizaci, která má velmi málo společného s odborovou činností a jejíž charakter je určován lidmi s antisocialistickým zaměřením. Nejde jí o pomoc při řešení nahromaděných problémů, ale má své mocenské cíle. Za její odborovou fasádou se nejen rodí, ale všemi dosažitelnými prostředky i realizuje rozvrtaná činnost.“* Viz. Zájmy pracujících zůstaly stranou. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 202, s. 2.

[266] Srov. s výňatkem z textu: *„Organizátoři stávek se orientují na destrukci, neboť napětí je jediný stav, v němž se umějí pohybovat. Nikdy neřídili ani tu nejmenší továrnu, ale tvrdí, že znají všechno o řízení, ekonomice a světovém obchodu. Úporně se vyhýbají namáhavé každodenní odborové práci, zato však chrlí stále nové koncepce, jaké dosud žádný odborový svaz v dějinách nezařadil do svého programu.“* Viz. Skoncovat s anarchií a napětím. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 269, s. 2.

[267] Srov. s výňatkem z textu: *„Málokdo tak často mentorsky zvedá prst a varuje před vměšováním do vnitřních záležitostí Polska, jako to dělá buržoazní propaganda, tisk, rozhlas a další sdělovací prostředky. A souběžně tytéž prostředky ochotně poskytují prostor hlasům, které vystupují s takovými recepty pro Polsko, pro něž je výraz »vměšování« dokonce slabý.“* Viz. Komu chybí úcta k faktům. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 15, s. 2.

[268] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (2. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 143, s. 5.

[269] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.

[270] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (2. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 143, s. 5.

Další interpunkční znaménko použité v komentářích je otazník, který má nejčastěji za úkol upozornit čtenáře na skutečnost, že předcházející sdělení není pravdivé; snaží se tedy nabídnout vlastní vysvětlení otázkou *„Jaký byl skutečný záměr?“*,[271] na kterou v následujícím odstavci autor odpovídá. Otazník rovněž funguje jako prvek ironie. Pokládání řečnických otázek, na něž autoři dále nereagují, poukazuje na absurdní chování opozice. Jednání Solidarnośći a Západu je tak zpochybňováno otázkami: *„že by k tomu vedly obavy o osud Polska?“*,[272] *„že by šlo o pověstná zadní vrátka?“*[273] či *„je snad možný ještě cyničtější krok než tento?“*,[274] jejichž význam nabývá řadu negativních konotací. Pro všechny tři listy je rovněž typická práce s otazníky přímo v titulcích – *„Oč jim jde?“*,[275] *„Kde zůstaly zájmy pracujících?“*,[276] *„Co je »Solidarita«?“*[277] –, kterými se nejen snaží upoutat pozornost čtenáře, ale také posílit význam konkrétního sdělení článku. *Mladá fronta* se dokonce v jednom ze svých titulků ptá, zda události v zemi nabývají formu *„dohody nebo konfrontace?,“*[278] což v komentáři dále označí **metaforou** (Thompson 1990: 63) *„hamletovské otázky současného Polska“*.[279] Specifikem deníku *Práce* pak je prvek opětovného kladení řady otázek, jež zhusta tvoří celé odstavce,[280] na něž je v zápětí odpovídáno nepřímo či velice nekonkrétně v podobě výroku *„rozhodně nic takového“*.[281]

Interpunkčním znakem, který se v textech vyskytuje nejpočetněji, jsou uvozovky. Jak bylo typické pro soudobé deníky, komentátoři používali tzv. obrácených francouzských uvozovek k vyjádření ironie, nadsázky či opačného významu, a to zejména v souvislosti s jednáním Solidarnośći.[282] V článcích tak můžeme najít vyjádření, že Solidarność se prezentuje jako *»pečovatel o blaho polského národa «*,[283] přičemž její jednání jako činy *»pro sociální spravedlnost a mír«*[284] pak vedou k *»neblahým*

---

[271] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[272] Viz. Komentujeme: Oč jde komu v Polsku? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 287, s. 7.
[273] Viz. Zrozeny z nátlaku. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 115, s. 2.
[274] Viz. Cynismus Solidarity. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 73, s. 2.
[275] Viz. Komentujeme: Oč jim jde? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 210, s. 7.
[276] Viz. Komu chybí úcta k faktům. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 15, s. 2.
[277] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (1. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 142, s. 5.
[278] Viz. Polsko: dohoda nebo konfrontace?. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 265, s. 3.
[279] Viz. Polsko: dohoda nebo konfrontace?. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 265, s. 3.
[280] Srov. s výňatkem z textu: *„Jaký je tedy praktický výsledek už dosti dlouhé činnosti »Solidarity«? Začali snad polští pracující lépe pracovat a žít? Zvýšila se produktivita práce? Zlepšila se organizace výroby? Pokročilo Polsko v úsilí o nalezení východiska z velmi vážné krize?“* Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (1. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 142, s. 5.
[281] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (1. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 142, s. 5.
[282] V deníku Práce je Solidarność představena jako *»intelektuální elita«*, *»mesiášové«* polského lidu či *»demagogové všech odstínů«*.
[283] Viz. Komentujeme: Čas velké zkoušky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 295, s. 7.
[284] Viz. Poznámky: Cena za rozvracení. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 70, s. 7.

důsledkům«.[285] V tomto případě se jedná o strategii **diferenciace** (Thompson 1990: 65), čímž se zviditelňují rozdíly mezi dvěma základními aktéry – *»strukturou moci«*[286] jako komunistickým establishmentem a *»druhou stranou«*,[287] tedy kontrarevolučními silami. Pokud se jedná o aktéry odborového hnutí Solidarność, můžeme v *Mladé frontě* také identifikovat pokusy o jejich **vyloučení** (Thompson 1990: 65), když je autoři označují uvozovkami jako *»své«* lidi, kteří s sebou přinášejí jistou *»reputaci«*.[288] Obdobným způsobem se s uvozovkami pracuje v případě aktéra Západu, který se vydává za *»obránce«*[289] či *»přítele polského lidu«*[290] a jehož vystupování proti socialismu je chápáno jako *»úder pod pás«*.[291] Politika kapitalistických zemí je listy ironizována jako chabý pokus o *»budování mostů«*,[292] který má pomoci *»podrobeným národům drženým v zajetí«*[293] k vyšší míře *»svobody«*.[294]

Avšak i samotný název *»Solidarita«* je ve všech analyzovaných textech nositelem francouzských uvozovek, čímž se odkazuje k ideologické strategii **nominalizace** (Thompson 1990: 66). Solidarność je tak zdůrazňována jako původce určitého děje, stejně jako je považována za svébytný výraz, jenž sebou nese jistý ideologický význam. Na závěr je nutné dodat, že uvozovek se používá v rámci komentářů *Rudého práva*, *Práce* a *Mladé fronty* také k označení přímé řeči, přičemž i její volba posouvá významy sdělení ve prospěch vládní ideologie.

Další interpunkční znaménka, která formálně – nikoliv interpretačně – plní stejnou funkci, jsou pomlčka a závorka. Obě rozdělují sdělení, čímž osamostatňují výpověď za účelem kladení důrazu s často ideologickým významem. Například negativní konotace spojené se Solidarností jsou pomlčkami *„– jak dokazuje její činnost a také programové teze –“*[295] posíleny; sdělení *„– nový mecenáš »Solidarity« –“*[296] zase ideologicky posouvá kontext zahraničí. Nicméně pomlčky sehrávají i zcela odlišnou úlohu, když napomáhají strategii **fragmentace** (Thompson 1990: 65). Aby nedocházelo k záměně významu, komentátoři do sdělení vkládají pomlčky, čímž dávají jasně najevo, koho svým výrokem

---

[285] Viz. Komentujeme: Oč jde komu v Polsku? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 287, s. 7.
[286] Viz. Komu chybí úcta k faktům. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 15, s. 2.
[287] Viz. Komentujeme: Přátelé a nepřátelé Polska. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 299, s. 7.
[288] Viz. Polsko: stávkové pistole. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 223, s. 3.
[289] Viz. Cynismus Solidarity. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 73, s. 2.
[290] Viz. Komentujeme: Oč jim jde? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 210, s. 7.
[291] Viz. Komentujeme: Zlostné slzy porážky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 303, s. 7.
[292] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[293] Viz. Přání a skutečnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 151, s. 3.
[294] Viz. Polsko: dohoda nebo konfrontace?. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 265, s. 3.
[295] Viz. Zrozeny z nátlaku. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 115, s. 2.
[296] Viz. Poznámky: Cena za rozvracení. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 70, s. 7.

myslí a koho z něj naopak vylučují. Příkladem buď sdělení: *„»Solidarita« – či přesněji řečeno její extrémistické vedení“*.[297]

Nejsilnější rozdíl mezi pomlčkami a závorkami pak nalezneme při interpretaci názorů. Zatímco závorky vkládají do vět názory autorů a **racionalizují** (Thompson 1990: 61) je, například *„změny (je jasné jaké)“*[298] či *„(což přirozeně nemůže řešit žádný problém)“*,[299] tak pomlčky napomáhají k dovysvětlení ve společnosti obecně přijímaného stanoviska a jeho utvrzení, čímž se brání jakémukoli zpochybnění. Je tomu tak například v tvrzeních, že *„v Polsku se v posledních letech nevedl boj s ideologickým protivníkem – jak uvnitř země, tak v zahraničí“*[300] nebo že *„cíl (Západu – pozn. autorky) byl vždycky stejný – oslabit – a když se to podařilo – podkopat světový socialismus“*.[301]

Dvojtečka zastává v textech deníků nejčastěji funkci uvádění přímé řeči nebo funguje jako prvek výčtu.[302] Nicméně jejím mnohem důležitějším úkolem je oddělení upřesňující informace od předcházející větné konstrukce, tak aby byl čtenářům poskytnut lepší náhled na danou problematiku a současně i větší prostor pro jejich vlastní interpretaci ideologického pozadí daného sdělení. Autoři dvojtečku využívají, když chtějí například vysvětlit důvody *„nynější dramatické situace, která má dvě hlavní příčiny: jednak oprávněné rozhořčení společnosti (...), ale hlavně negativní činy (...)“*.[303] Je nutné dodat, že každá dvojtečka umístěná v analyzovaných článcích *Mladé fronty* je vždy použita v kontextu se Solidarnośći a **naturalizuje** (Thompson 1990: 66) její předčasně ukončenou existenci prostřednictvím politického vítězství *„jednoho důležitého článku: zdravé dělnické části“*[304] společnosti.

Poslední interpunkční znaménko, které lze v komentářích Rudého práva nalézt, je výpustka či trojtečka. Ta nejenom slouží k vypuštění slov v textu, ale také nahrazuje zkratky atd. či aj. jako je tomu ve výčtu *„proroctví o nevyhnutelnosti konfrontace, občanské války, krveprolití...“*.[305] V následujících příkladech – *„jakou daň Polsko*

---

[297] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (2. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 143, s. 5.
[298] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[299] Viz. Nezakryté vměšování USA. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 197, s. 5.
[300] Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.
[301] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[302] Výčtem je například v Rudém právu zesílen prvek násilí a stávkového teroru spojený s chováním Solidarnośći, neboť ta si stanovila *„cíl: svrhnout vládu, převzít moc a změnit společenské struktury Polska, likvidovat socialismus“* včetně takových metod *„kontrarevolučního náporu: udeřit na vojvodské státní orgány, štvát, provokovat, zkompromitovat“*.
[303] Viz. Skoncovat s anarchií a napětím. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 269, s. 2.
[304] Viz. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5.
[305] Viz. Komentujeme: Zlostné slzy porážky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 303, s. 7.

zaplatí… "[306] a *„naskýtá se otázka, za jakých prostředků…* "[307] – však hraje zcela jinou roli. Poskytuje prostor k odmlčení pro možnost aposiopese. Čtenáři je tak nabídnuta příležitost domyslet si nedokončenou myšlenku tak, aby odpovídala autorovu jasně formulovanému názoru. Jinak řečeno, jde o jakýsi náznak ideologické hry s míněním publika.

[306] Viz. Komentujeme: Program kontrarevoluce. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 291, s. 7.
[307] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (2. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 143, s. 5.

5 ZÁVĚR

V diplomové práci jsme se zabývali mediálním obrazem Solidarnośći a Polské lidové republiky. Cílem bylo čtenáři představit, jak se o odborovém hnutí a polském státě hovoří v soudobém tisku včetně odhalení forem jejich mediální reprezentace. Abychom tento úkol naplnili, zvolili jsme si metodu diskursivní analýzy, která sloužila především k identifikaci charakteristik, vztahů a vzorců chování uvnitř mediálních obrazů Solidarnośći a PLR, stejně jako k rozpoznání ideologických modů operandi účastnících se jejich konstrukce. Jak již bylo výše naznačeno, stanovené období výzkumu bylo velice úzké a zahrnovalo časovou osu pouze od srpna 1980 do prosince 1981, což nám neposkytlo dostatečný prostor pro výzkum proměny diskursivní praxe a jejích strategií v čase. Proto v práci nerozdělujeme analyzované období na časové úseky, chápeme jej tedy jako jeden celistvý útvar.

Naším výzkumným materiálem se staly české deníky *Rudé právo*, *Práce* a *Mladá fronta*, které bez výjimky patřily do mediální struktury Národní fronty. Přesto zde můžeme očekávat odlišné praktiky a strategie výstavby mediálních obrazů hnutí Solidarność a samotné PLR, které budou odpovídat původu jednotlivých titulů. Předloženou populaci listů jsme dále ohraničili stanovením výzkumného období; analyzované texty jsme zúžili pouze na autorské publicistické články (názorové komentáře). K redukci vzorku jsme zvolili kvalitativní výběrovou techniku pracující na základě shodnosti klíčových slov.

Základní výzkumná otázka – Jakým způsobem byl utvářen mediální obraz odborového hnutí Solidarność a Polské lidové republiky na stránkách českých deníků *Rudé právo*, *Mladá fronta* a *Práce* od srpna 1980 do prosince 1981? – je poměrně široká a byla následně rozdělena do tří vedlejších otázek, které se věnují vždy určitým aspektům mediálního obrazu Solidarnośći a PLR.

1) <u>Jakými charakteristikami se vyznačuje mediální obraz odborového hnutí Solidarność a Polské lidové republiky v listech *Rudé právo*, *Mladá fronta* a *Práce* v období od srpna 1980 do prosince 1981?</u>

Souhrnnou otázku týkající se rolí, charakteristik a vzorců chování spojených s mediálním obrazem odborové organizace Solidarność a PLR jsme byli kvůli její komplexnosti nuceni rozdělit do následující řady podotázek, na které se v dalších odstavcích pokusíme odpovědět.

a. Jaké charakteristiky (vlastnosti, role, vzorce chování) dominují mediálnímu obrazu hnutí Solidarność ve sledovaném období?

Na základě analýzy můžeme říci, že všechny zkoumané tituly se shodují ve způsobu zobrazování mediálního obrazu hnutí Solidarność, který by se dal jednoduše shrnout pojmem *„nebezpečí“*.[308] Toto slovo zastřešuje všechny identifikované vlastnosti, role či vzorce chování a reprezentuje tak výchozí charakteristický znak odborové organizace na stránkách deníků. Solidarność je původcem anarchie v zemi, stejně jako *„války proti lidovému Polsku“*.[309] Se silným motivem války – *„občanské války“*[310] – ve vybraných komentářích pak nejčastěji pracuje *Rudé právo* a posiluje tak v čtenářích pocit ohrožení a strachu. S pocitem nebezpečí přímo souvisí také charakteristický rys násilí, který rovněž hraje důležitou roli při konstruování mediálního obrazu Solidarnośći. V komentářích je hnutí vykresleno jako útočná organizace, hrozící *„fyzickou likvidací“*[311] všem stoupencům komunistického režimu. Hlavním vzorcem chování hnutí je pak *„navlékání oprátky neodůvodněných sebevražedných stávek“*.[312] Koncept likvidace, odstranění a **metafora** (Thompson 1990: 63) sebevražd se v textech opakují a vyvolávají v čtenáři pocity strachu a hrůzy z dlouhodobého působení Solidarnośći ve společnosti.

Nebezpečí *„reakční podvratné organizace“*[313] Solidarność spočívá primárně v útocích proti polskému státu a společnosti a v její destrukční činnosti. Jejím záměrem je podle deníků rozložit vládnoucí systém a oslabit moc, tak aby došlo k naprostému *„zhroucení základních principů státního a společenského pořádku“*.[314] Toto opět ohrožuje nejen politický establishment, ale samotné polské obyvatelstvo (pracuje se s *„hrozbou vyhladovění země“*[315]), které tak má silné důvody k obavám o svou bezpečnost. Komentátoři používají abstraktní pojmy *„společenského rozkladu“*[316] a *„závěrečného útoku na pozice lidové moci“*[317], čímž ještě účinněji upevňují mediální obraz Solidarnośći jako budoucí metly polského státu.

Posledním motivem, který naopak zlehčuje význam a postavení Solidarnośći je přirovnání jejích snah k *„nečisté hře“*,[318] kterou od prvních dnů své existence hraje

---

[308] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[309] Viz. Komentujeme: Oč jim jde? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 210, s. 7.
[310] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[311] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[312] Viz. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5.
[313] Viz. Komentujeme: Čas velké zkoušky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 295, s. 7.
[314] Viz. Komentujeme: Čas velké zkoušky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 295, s. 7.
[315] Viz. Komentujeme: Čas velké zkoušky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 295, s. 7.
[316] Viz. Skoncovat s anarchií a napětím. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 269, s. 2.
[317] Viz. Komentujeme: Program kontrarevoluce. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 291, s. 7.
[318] Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.

s polským vedením pod záminkou *„odborářské fasády“*.[319] Představu hry doplňují také v komentářích zmíněná *„pravidla sociální demagogie“*[320], která platí nikde jinde než v *„labyrintu pseudorevoluční filozofie“*,[321] v němž se nezávislé odborové hnutí obratně pohybuje. Hlavním cílem hry je pak podle komentátorů *„rozdmýchávání událostí až do konfliktní situace“*.[322] Opět je zde připomenut prvek nebezpečí.

Na závěr je nutné dodat, že mediální obraz Solidarnośći je posilován také prostřednictvím znakových systémů, přesněji řečeno francouzských uvozovek. Tituly tímto nezakrytě připouštějí užití ideologické strategie **nominalizace** (Thompson 1990: 66). Solidarność je chápána jako původce určitého děje, stejně jako reprezentuje svébytný výraz, jenž s sebou nese jistý ideologický význam.

b. Jaké charakteristiky (vlastnosti, role, vzorce chování) dominují mediálnímu obrazu Polské lidové republiky ve sledovaném období?

Mediální obraz Polské lidové republiky není na rozdíl od Solidarnośći nejednotný a neexistuje pro něj jeden všezahrnující pojem. Zdůrazňována je především charakteristika zrodu a následného vývoje lidového státu, která je profilována až s nástupem komunistické správy a vedení země. V rámci analýzy jsme v kapitole *Vytváření souvislostí* narazili na základní vlastnost Polské lidové republiky, a tou jsou především dějinné odkazy na stoletý původ komunistické strany. Ten má za úkol formovat mínění publika o povaze socialistické struktury v zemi, která má bohatou historii, neboť *„se nezavádí dnes, ale lid si ji zvolil před sedmatřiceti lety“*.[323] Historické reference také slouží jako prostředek srovnání, když upozorňuje na velké rozdíly mezi soudobou špatnou ekonomickou situací v Polsku – tzv. *„finančních želez“*[324], které nemilosrdně svírají polskou ekonomiku – a zlatou érou hospodářství před vznikem hnutí Solidarność, kdy ekonomice v Polsku patřilo *„desáté místo na světě“*.[325]

Dalo by se tvrdit, že tímto končí hranice mediálního obrazu Polské lidové republiky. Nicméně mediální reprezentace je na stránkách *Rudého práva*, *Mladé fronty* a *Práce* navíc obohacena ještě o přítomnost působení odborového hnutí Solidarność. Jinak řečeno, mediální obraz PLR nabyl zcela nových charakteristik až se vznikem nezávislé

[319] Viz. Zájmy pracujících zůstaly stranou. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 202, s. 2.
[320] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[321] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[322] Viz. Polsko: dohoda nebo konfrontace?. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 265, s. 3.
[323] Viz. Přání a skutečnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 151, s. 3.
[324] Viz. Nezakryté vměšování USA. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 197, s. 5.
[325] Viz. Přání a skutečnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 151, s. 3.

organizace. Polsko se tak stalo *„arénou politického boje“*,[326] což nepřímo dokazuje, že monopol lidové moci byl přítomností dalšího silného aktéra – Solidarnośći – narušen a polský establishment přišel o své rozhodující mocenské postavení. Rovněž **metafora** (Thompson 1990: 63) arény poukazuje nejen na očividný význam zápasiště, ale přesouvá smysl do roviny scénického představení a divadla. Komentátoři tak opětovně poukazují na prvek hry, který jsme v případě mediálního obrazu Solidarnośći identifikovali již výše.

c. Jaké role jsou přisuzovány Západu a katolické církvi jako součásti mediálního obrazu hnutí Solidarność?

Z předkládané analýzy můžeme jasně odlišit dva rozdílné přístupy ke konstrukci mediálního obrazu Západu a katolické církve. Zatímco role Západu je výhradně vztažena k působení polského nezávislého odborového hnutí a zdá se být pevnou součástí jeho mediální reprezentace, katolická církev stojí svébytně mimo mediální obraz Solidarnośći a nabývá tak vlastních mediálních charakteristik.

Obraz Západu se v komentářích jednotlivých titulů od sebe výrazně neliší, vždy je zachycován jako obdoba *„projevu celosvětového boje mezi silami socialismu a pokroku a imperialistickými, antisocialistickými silami“*.[327] Tuto víceméně generalizovanou **standardizaci** (Thompson 1990: 64) je možno chápat jako hlavní charakteristický rys všech „kontrarevolučních sil“, které operují za hranicemi Polské lidové republiky. K tomu, abychom plně pochopili mediální obraz konstruovaný na stránkách deníků, je však nutné mít vždy na paměti obšírné metody deligitimizace, kterými *Rudé právo*, *Práce* a *Mladá fronta* ovlivňovaly mínění publika. Jsou jimi především odkazy na historické neúspěchy západních mocností při předchozích pokusech o *„erozi socialismu“*,[328] stejně jako upozornění na nedodržování mezinárodně uznávaných dohod. List *Rudé právo* dokonce varuje před politikou Západu, která je *„v hrubém rozporu“*[329] se Závěrečným aktem helsinské konference, tedy v přímém rozporu s mezinárodním právem.

Hlavní taktikou boje Západu proti socialistickému společenství je podle analyzovaných deníků *„nezakryté vměšování“*[330] do záležitostí Polska a vedení *„pomlouvačné a štvavé antikomunistické kampaně“*[331] proti vládnoucímu establishmentu. Čtenářům se tak prezentuje obraz západních zemí jako šiřitelů nedůvěry k socialistickému zřízení a s pomocí prostředků **eternalizace** (Thompson 1990: 66) jim komentátoři

[326] Viz. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5.
[327] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[328] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[329] Viz. Komentujeme: Hrubé vměšování. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 76, s. 7.
[330] Viz. Nezakryté vměšování USA. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 197, s. 5.
[331] Viz. Komentujeme: Oč jim jde? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 210, s. 7.

připomínají, že jde o snahu Západu vyvolat *„recidivu »studené války«“*.[332] Motiv války rovněž v analyzovaných textech figuruje jako prostředek vyvolání strachu a pocitu ohrožení, neboť Západ opětovně usiluje o svedení polského lidu ze „socialistické cesty“ prostřednictvím skrytých forem *„psychologické války“*.[333] Stejně jako v případě prezentace Solidarnośći, také mediální obraz Západu je zlehčen motivem hry, když jsou snahy kapitalistických zemí přirovnány k *„vysoké hazardní hře na účet polského lidu“*,[334] ovšem jak je jsme uvedli výše, Západ ani v tomto případě nehodlá dodržovat mezinárodně uznaná herní pravidla.

Přestože je katolická církev v denících zmiňována velice zřídka, její mediální obraz je dostatečně přesně vymezen. Použitím strategie **vyloučení** (Thompson 1990: 64) sice nabyla hanlivé mediální reprezentace v podobě *„katolické hierarchie“*,[335] přesto jak list *Mladá fronta* připomíná, katolická církev se plně zapojila do života komunistické společnosti a stala se spojencem režimu, se kterým již *„dávno nalezla společný jazyk a platformu spolupráce“*.[336] V prvním případě můžeme říci, že jde o jasnou taktiku preferovaného čtení, kdy je text konstruován tak, aby přiměl čtenáře k jeho interpretaci výhradně podle zájmu dominantní ideologie. Katolická hierarchie zde představuje uzavřený text, jehož význam musí být čten způsobem, který odpovídá námi použité **metafoře** (Thompson 1990: 63) „generálů bez vojska“. Došlo tedy k vydělení polských věřících z církevního tělesa, katolickou církev tedy představují pouze její vysocí představitelé. V druhém případě jde o nastínění jakési „přírodní symbiózy“ polského režimu s katolickou církví, tedy nejen vzájemné spolupráce, ale i oboustranného výhodného soužití.

d. Jaké vztahy jsou v denících konstruovány mezi ČSSR a Polskou lidovou republikou?

V rámci analýzy jsme rovněž identifikovali pevně zkonstruované svazky mezi Československem a Polskem, které staví především na existenci socialistického společenství zemí východní Evropy, jež komentátoři nazývají *„úhelným kamenem suverenity a nezávislosti“*[337] těchto států. Zobrazované vztahy mezi ČSSR a PLR tedy odpovídají dominantní ideologii; jsou vždy **racionalizovány** (Thompson 1990: 61) jako výsledek potřeby „semknutí všech sil věrných socialismu“.

---

[332] Viz. Nezakryté vměšování USA. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 197, s. 5.
[333] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[334] Viz. Komentujeme: Zlostné slzy porážky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 303, s. 7.
[335] Viz. Komentujeme: Oč jim jde? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 210, s. 7.
[336] Viz. Přání a skutečnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 151, s. 3.
[337] Viz. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5.

Mediální obraz spojenectví však všechny zkoumané deníky posouvají ještě dále, když o něm hovoří jako o bratrské sounáležitosti a přátelství. Motivy bratrství a přátelství Československa a Polska jsou v tomto případě zásadní a v čtenáři vyvolávají modelovou představu ideálního pouta mezi sousedními zeměmi. Komentátoři dokonce zdůrazňují že, *„není téměř jediné oblasti lidské činnosti, v níž by se nerozvíjela spolupráce (ČSSR – pozn. autorky) s PLR“*.[338] Československo však nehraje pouze úlohu pasivního souseda, ale naopak se pasuje do role spojence v boji proti kontrarevolučním silám v Polsku a je zachycováno jako právem *„znepokojený přítel“*,[339] který *„sleduje vývoj v bratrské zemi s obavami“*.[340] Tituly zároveň mechanicky zařazují své čtenáře mezi přátele Polska a *„vyzývají je k pocitu odpovědnosti“*.[341] Můžeme tedy říci, že komentáře mají za úkol nejen informovat publikum, ale současně s tím také *„mobilizovat síly (čtenářů – pozn. autorky)“*[342] proti antisocialistickým snahám na rozvrácení sousední země a aktivně podporovat upevňování stávajícího socialistického právního pořádku. Podle komentátorů to lidu Československa *„nemůže být lhostejné“*[343] a projevuje proto přímo *„životní zájem na nalezení východisek“*[344] z polské krize.

Bratrství se projevuje silněji i v potřebě „bratrsky“ ochránit zájmy socialistické struktury, která je napříč všemi texty analyzovaných listů silně **legitimizována** (Thompson 1990: 61). K tomuto účelu slouží opětovné poukázání na význam socialistického společenství – rozuměj Sovětského svazu se všemi jeho satelity – a tvrzení, že *„obrana socialismu je věcí nás všech“*.[345] Jinak řečeno, Československo jako součást „socialistické rodiny“ zastává mediální obraz sourozence, který se staví do pozice zastánce svého většího bratra.

e. Jaké souvislosti jsou v denících utvářeny mezi hnutím Solidarność a českými a slovenskými disidenty?

Do souboru vedlejších výzkumných otázek jsme se rozhodli zahrnout také i otázku týkající se konstruování souvislostí mezi odborovým hnutím Solidarność a českým, popřípadě slovenským disentem, přestože jsme již předem očekávali, že nedojde k jejímu naplnění. Naše domněnka se po provedení výzkumu stanoveného vzorku komentářů potvrdila.

---

[338] Viz. Komentujeme: Oč jde komu v Polsku? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 287, s. 7.
[339] Viz. Komentujeme: Oč jde komu v Polsku? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 287, s. 7.
[340] Viz. Komentujeme: Oč jde komu v Polsku? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 287, s. 7.
[341] Viz. Polsko: dohoda nebo konfrontace?. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 265, s. 3.
[342] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[343] Viz. Komentujeme: Oč jde komu v Polsku? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 287, s. 7.
[344] Viz. Komentujeme: Oč jde komu v Polsku? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 287, s. 7.
[345] Viz. Komentujeme: Čas velké zkoušky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 295, s. 7.

Záměrné neutváření jakéhokoli vztahu mezi českými a slovenskými disidenty a členy polského nezávislého odboru je zjištěním, které je pro podstatu diskursivní analýzy velice přínosné. Potvrzuje se tím praxe soudobých tištěných médií, která odpovídala nastavené dominantní ideologii a která byla aplikována na stránkách komunistických deníků *Rudé právo*, *Práce* a *Mladá fronta*, a tou je úmyslné nepropojování spojitostí mezi jednotlivými opozičními snahami napříč socialistickým společenstvím. V tomto případě se jedná o snahu tří českých deníků vyhovět vládnoucí moci, pro niž je v podmínkách krize vždy cennější o jednání českého a slovenského disentu pomlčet, než je v komentářích jakkoli zdiskreditovat.

Upozaďování této vazby se může čtenáři jevit nejen jako pokus o zatajení informací ohledně současného stavu českého a slovenského disentu a aktivit podzemní opozice v Československu. Může však na čtenáře působit také jako aktivní úsilí vládnoucí moci zabránit šíření jakýchkoli návodů na vznik akcí opozičních skupin v rozsahu, v jakém je lze sledovat na území lidového Polska.

Jedna z nejpravděpodobnějších interpretací vědomého skrytí sledovaných souvislostí je tedy následující. V případě klidového stavu československé opozice na počátku 80. let je pro vládnoucí moc a její média výhodnější vyhýbat se propojování činností českého a slovenského disentu s jednáním polské Solidarnośći. Tato situace platí do okamžiku, kdy česká či slovenská opozice nevykazuje výraznější projevy provokace. V opačném případě pak můžeme očekávat, že by došlo na stránkách analyzovaných titulů k plné aktivizaci daných souvislostí.

2) <u>Jaké charakteristiky (vlastnosti, role, vzorce chování) jsou připisovány jednotlivým aktérům v období působení hnutí Solidarność mezi lety 1980 a 1981?</u>

Druhou vedlejší otázku týkající se rolí, charakteristik a vzorců chování spojených s jednotlivými aktéry, identifikovanými na stránkách listů *Rudé právo*, *Práce* a *Mladá fronta* v námi sledovaném období, jsme z důvodu lepší přehlednosti rovněž rozdělili do následující řady podotázek, na které se v dalších odstavcích pokusíme nalézt odpovědi.

a. Jaký mediální obraz aktérů je v jednotlivých denících utvářen ve spojení s hnutím Solidarność?

Na základě analýzy jsme schopni jasně určit hlavní charakteristiky aktérů hnutí Solidarność, neboť ty jsou na stránkách deníků konstruovány s maximální přesností. Uzavřené významy textů tak utvářejí dojem členů odborové organizace jako hádavých lhářů, kteří vyvolávají v zemi nepokoje. Motiv lhářů se opakuje s pravidelností napříč všemi tituly, politiku členů Solidarnośći vykreslují jako *„klamání, lži a zastírání pravých*

cílů a úmyslů.[346] S tématem vnitřního rozbroje a hádek uvnitř hnutí pak pracuje především *Rudé právo*, které mělo patrně největší zájem na negativním vykreslení vlastností aktérů Solidarnośći. Aktéry jak zdůrazňuje *„zmítají hádky, rozpory, vzájemné intriky“*.[347] List *Práce* naopak posiluje motiv vyvolávání vnějších sporů, nejčastěji namířených proti vládnímu establishmentu. Členové Solidarnośći se podle něj *„nejlépe cítí v konfliktní atmosféře“*.[348] Doplňme, že dalším silným rysem aktérů hnutí je také podle komentátorů cynismus, neupřímnost, faleš a pokrytectví, které jsou všechny čtenářům nabízeny zejména prostřednictvím **metafor** (Thompson 1990: 63) *„licoměrníků“*,[349] *„farizejů“*[350] a *„pappenheimských“*.[351]

Výrazným specifikem *Rudého práva*, které vyplynulo z analýzy vzorků, je snaha konstruovat identitu Solidarnośći pomocí silné ideologie, a to prostřednictvím strategie **vyloučení** (Thompson 1990: 65). Komentáře deníku se zaměřují zejména na nezávislé odborové hnutí jako celek, které nazývá *„zločineckými gangy“*,[352] vedoucími podvratnou činnost s cílem politické konfrontace a následné destrukce uvnitř polské společnosti. Jejich stávkové akce jsou označeny za *šílenství“*[353] a jejich anarchistické jednání za pokus o rozvrat Polska. Jeden z analyzovaných textů titulu dokonce prezentuje členy Solidarnośći použitím barvité **metafory** (Thompson 1990: 63) jako *„krále černého trhu“*,[354] od kterých lze očekávat militantní reakční činnost a ilegální aktivity proti státu a straně. Jak jsme v analýze upozornili, prostředek vyloučení zde funguje jako účinný prvek delegitimizace Solidarnośći, když jeho členy staví do rolí zločinců, ekonomických kriminálníků a šílenců, s nimiž nelze za žádných okolností vyjednávat a proto je nutné je ze společnosti odstranit. *Rudé právo* tedy ukazuje aktéry Solidarnośći ve světle *„kontrarevolučního nebezpečí“*[355] pro celou Polskou lidovou republiku.

Naopak deníky *Práce* a *Mladá fronta* pracují se strategií **fragmentace** (Thompson 1990: 65) uvnitř odborového hnutí, tedy vydělují masové členy z jednání *„extrémistické části »Solidarity«“*,[356] rozuměj z jejího vedení ovládajícího myšlení mnohých pracujících. Autoři článků se tak snaží načrtnout jasnou hranici mezi masou odborářů a *„poručníky ze*

---

[346] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (2. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 143, s. 5.
[347] Viz. Komentujeme: Program kontrarevoluce. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 291, s. 7.
[348] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (1. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 142, s. 5.
[349] Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.
[350] Viz. Cynismus Solidarity. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 73, s. 2.
[351] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[352] Viz. Komentujeme: Čas velké zkoušky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 295, s. 7.
[353] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[354] Viz. Komentujeme: Čas velké zkoušky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 295, s. 7.
[355] Viz. Komentujeme: Hrubé vměšování. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 76, s. 7.
[356] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (1. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 142, s. 5.

»Solidarity«“,[357] jejichž úkolem je především uchvácení moci do svých rukou a následné vytvoření nového společenského uspořádání, a to vše pod záštitou nezávislé odborové organizace. Takže zatímco *Rudé právo* chápe Solidarność komplexně jako organizaci od základů poháněnou radikálními silami, zbylé dva listy zesilují význam vůdců hnutí, kterým přisuzují roli hráčů s životy ostatních – masových – členů.

b. Jaký mediální obraz aktérů je v listech utvářen ve spojení s Polskou lidovou republikou?

Hlavní aktéři *„lidového Polska“*[358] nejsou explicitně vyjádřeny a dalo by se říci, že je to právě lid, který na stránkách analyzovaných deníků hraje nejdůležitější roli. *Mladá fronta* tuto skupinu aktérů nazývá *„zdravými silami“*[359] země a přisuzuje jim pouze pozitivní charakteristiky, které mají zabránit rozkladu socialistické struktury Polska. Motiv zdraví se přeneseně vyskytuje rovněž v dalších textech deníku a ozdravující síla národa jako kolektivu je typickým rysem jednání aktérů. Ti jsou tedy konstruováni jako základní prvek *„záchrany národa a socialismus a obnovy právního řádu“*.[360]

Stavění důležitosti lidu nad význam vládnoucího establishmentu tak do značné míry kopíruje pravidla komunistické rétoriky, přesto v komentářích vystupuje ještě jeden silný aktér, který charakterizuje vlastnosti a vzorce chování Polské lidové republiky. Je jím Sovětský svaz spolu se svými satelity, který je původcem mediálního obrazu Polska jako *„důležitého článku socialistického společenství“*.[361] Důležitost socialistického společenství je zachycována zejména v komentářích *Rudého práva*, kde je vylíčena v podobě spolutvůrce *„dnešního moderního kulturně a sociálně rozvinutého lidového Polska“*.[362] Chování Polska v krizovém období stávek a působení hnutí Solidarność je tak prostřednictvím optiky socialistického přátelství **legitimizováno** (Thompson 1990: 61) jako *„obrana výsledků národně osvobozeneckého zápasu, vítězné bitvy s fašismem.“*[363]

Dodejme, že podstatným článkem mediálního obrazu PLR je rovněž identita polského komunisty, kterému je však vyčleněna zvláštní podotázka, na niž se v práci pokusíme odpovědět níže.

c. Jaký mediální obraz aktérů je v listech utvářen ve spojení se Západem a katolickou církví jako součásti mediálního obrazu hnutí Solidarność?

---

[357] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[358] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[359] Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.
[360] Viz. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5.
[361] Viz. Komentujeme: Oč jim jde? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 210, s. 7.
[362] Viz. Komentujeme: Čas velké zkoušky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 295, s. 7.
[363] Viz. Komentujeme: Přátelé a nepřátelé Polska. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 299, s. 7.

Obdobně jako v případě aktérů Solidarnośći, také mediální obraz aktérů Západu se na základě výsledků analýzy jeví jako důkladně zkonstruovaný a pevně uzavřený tak, že čtenáři není poskytnut prostor k pochybnostem. Ústředním aktérem všech zkoumaných textů jsou nejvyšší političtí činitelé západních zemí, často zastoupení **metaforou** (Thompson 1990: 63) *„vládnoucích kruhů Západu“*[364] v komentářích *Rudého práva* či *„imperialistických kruhů na Západě“*[365] v textech listu *Práce*. Všechny deníky využívají motivu kruhů jako přesně definované představy prostoru. Ten čtenáři jasně naznačuje oddělení toho, kdo je uvnitř – chráněného a posíleného hranicí kruhu – od toho, kdo se pohybuje vně, jemuž není dovoleno účastnit se vnitřního exkluzivního kolektivu. Jinak řečeno, vnitřní kruhy Západu rozhodují o osudu vnějšího Polska prostřednictvím *„režie událostí“*.[366]

Pojem režie je přímo svázán taktéž s myšlenkou scénáře, který předpokládá určitý vývoj událostí. Základní taktikou aktérů Západu je *„soustavně živit podryvnou protipolskou kampaň“*[367] a aktivně se *„vměšovat do vnitřních záležitostí socialistického Polska“*[368] s cílem oslabit a nakonec svrhnout komunistický režim v zemi. Jak můžeme očekávat, tento scénář pak drží v rukou samotné *„centrály imperialistické diverze“*[369] za hranicemi polského státu, což odpovídá výše nastíněné metafoře kruhu.

Jednání aktérů Západu je v komentářích zobrazeno s pomocí ironie jako jistá forma „soucitu“ s odborovým hnutím Solidarność. Toto milosrdenství je hned následně zpochybněno jako *„dvojsmyslná a falešná pomoc kapitalistických zemí“*.[370] Opětovně se tak setkáváme s charakteristikami falše, dvoutvářnosti a pokrytectví, které jsme identifikovali již v případě aktérů Solidarnośći. Můžeme tedy tvrdit, že na stránkách tří analyzovaných deníků aktéři Západu do značné míry sdílejí obdobný souhrn znaků, který byl přisouzen také aktérům nezávislých odborů.

Jak již bylo naznačeno v předcházejících podotázkách, mediální obraz aktérů katolické církve byl omezen výhradně na hlavní církevní představitele, které komentátoři nazývají *„katolickou hierarchií“*.[371] Veřejnost věřících byla z církevního tělesa vyčleněna a nijak v textech dále nekomentována. Komunistická rétorika tak vytváří dojem, že kromě

---

[364] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[365] Viz. Komu chybí úcta k faktům. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 15, s. 2.
[366] Viz. Kde zůstaly zájmy pracujících?. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 28, s. 2.
[367] Viz. Komu chybí úcta k faktům. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 15, s. 2.
[368] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (2. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 143, s. 5.
[369] Viz. Komentujeme: Oč jde komu v Polsku? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 287, s. 7.
[370] Viz. Nezakryté vměšování USA. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 197, s. 5.
[371] Viz. Komentujeme: Oč jim jde? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 210, s. 7.

„představitelů katolického episkopátu“[372] se v Polsku vyskytuje pouze rozsáhlá skupina bezvěrců. Tento předpoklad však naráží na v Česku silně zakořeněnou představu o Polsku jako o výhradně katolické zemi, proto se čtenářům může tato strategie deníků jevit jako neúčinná a u publika nebude zahnuta do požadované konstrukce mediálního obrazu církve.

d. Jakými charakteristikami se vyznačuje mediální obraz polského komunisty?

Jak jsme se již výše zmínili, mediální obraz Polské lidové republiky rovněž dotváří vlastní mediální obraz polského komunisty, kterému je v komentářích věnován dostatečně velký prostor.

Na úvod je důležité poznamenat, že s obrazem polského komunisty deníky *Rudé právo*, *Práce* a *Mladá fronta* nakládají dvojím způsobem. V širokém slova smyslu do reprezentace komunisty tituly zahrnují polskou *„veřejnost, všechny rozumné lidi, poctivé vlastence“*,[373] kteří rovněž s pomocí strategie **synekdochy** (Thompson 1990: 63) zastupují větší celek společnosti. List *Práce* k tomu díky svému odborovému zaměření přidává ještě *„široké masy dělnické třídy a pracující inteligence“*,[374] zatímco *Mladá fronta* zase doplňuje *„polskou mládež“*.[375] I přes přílišnou generalizaci můžeme vidět, že všechny tyto nastíněné skupiny polského obyvatelstva s sebou nesou řadu přesně vymezených charakteristik, mezi něž patří hlavně poctivost, pracovitost, vlastenectví a zdravý rozum.

V užším slova smyslu deníky konstruují obraz polského komunisty podle norem dominantní ideologie, tedy jako součást *„zdravých sil společnosti“*.[376] Musí se však splnit dvě základní podmínky. Za prvé, skutečným komunistou může být pouze ten, kdo *„směle a čestně hájí marxisticko-leninská stanoviska“*,[377] tj. otevřeně se hlásí k zásadám komunismu. A za druhé, s rigidním obrazem čestného a pevného komunisty v Polsku souvisí také potřeba patřit k *„bojovníkům za věc socialismu“*.[378] Dodejme však, že problém vzájemného vylučování užší a širší koncepce polského komunisty není v rámci komentářů nijak výrazněji ošetřen.

Co se týká vzorce chování polského komunisty, je také důležité, jakým způsobem reaguje na akce hnutí Solidarność. Tituly upozorňují, že polští komunisté cítí *„oprávněné rozhořčení“*[379] nad situací v zemi, *„vyjadřují nelibost“*[380] nad jednáním nezávislých

---

[372] Viz. Zrozeny z nátlaku. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 115, s. 2.
[373] Viz. Komentujeme: Zlostné slzy porážky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 303, s. 7.
[374] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (1. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 142, s. 5.
[375] Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.
[376] Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.
[377] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[378] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[379] Viz. Skoncovat s anarchií a napětím. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 269, s. 2.
[380] Viz. Komentujeme: Program kontrarevoluce. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 291, s. 7.

odborů a jsou z něj řádně *„podrážděni a unaveni“*.[381] Deník *Práce* přisuzuje toto kritické rozladění polského obyvatelstva na vrub jeho schopnosti *„prohlédnout velkou špinavou hru s osudy“*[382] lidí a bránit se tak kontrarevolučním výpadům uvnitř země i za jejími hranicemi.

e. Jaký mediální obraz je konstruován v souvislosti s polskou národní identitou?

Mediální obraz polské národní identity, který je budován na stránkách tří analyzovaných deníků, do značné míry odpovídá principům stereotypizace. Plochá a zkreslená mediální reprezentace Poláků pak slouží zejména k vytváření zjednodušené verze reality, již čtenáři snadno rozkódují a odhalí tak významy, které se v nich skrývají.

Na základě analýzy jsme schopni určit dva základní rysy, jež se s „polstvím“ pojí. V prvním plánu deníky *Rudé právo*, *Práce* a *Mladá fronta* utvářejí mediální obraz Poláků jako vlastenců, kteří usilují o budování polského státu podle myšlenek socialismu a zachování klidu a míru, jež příznivci Solidarnośći narušují. Jinak řečeno, Poláci tvoří vlastenecké *„zdravé síly“*[383] Polska, jež jsou si vědomy své vlastenecké *„spoluodpovědnosti za zemi“*[384] a které jsou ochotny zemi vlastenecky bránit proti útokům uvnitř i vně polských hranic. Polák-vlastenec tedy vystupuje proti jednání nezávislých odborů, *„sype kritiku na »Solidaritu«“*[385] a nepřeje si nic jiného, než aby v celé zemi panoval klid.

S motivem vlastenectví přímo souvisí další charakteristický prvek, jenž ustavuje celistvý mediální obraz polské národní identity, a tím je motiv hrdinství. Polák je na stránkách tří titulů vyobrazen jako *„bojovník za věc socialismu“*,[386] jenž je připraven *„hájit výsledky národně osvobozeneckého zápasu“*.[387] Polák-hrdina tedy svými bohatýrskými činy přímo ovlivňuje existenci a sílu socialistického režimu v zemi a stojí za udržováním socialistického společenství v Evropě.

Výše uvedené motivy se pak pojí v účinnou asociaci Poláka jako polského komunisty. Zde byl mocensky motivovaný stereotyp Poláků-komunistů použit k formování a naturalizaci dominantní a ideologie a současně s tím také k ovlivnění hodnot a postojů společnosti. Jinak řečeno, mediální obraz polské národní identity je v komentářích

---

[381] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (1. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 142, s. 5.
[382] Viz. Skoncovat s anarchií a napětím. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 269, s. 2.
[383] Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.
[384] Viz. Kde zůstaly zájmy pracujících?. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 28, s. 2.
[385] Viz. Polsko: stávkové pistole. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 223, s. 3.
[386] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[387] Viz. Komentujeme: Přátelé a nepřátelé Polska. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 299, s. 7.

víceméně shodný s dříve analyzovaným modelem polského komunisty, s nímž může být přímo zaměněn.

f. Je možné v jednotlivých denících odhalit mechanismus mediální stereotypizace skupin aktérů?

V přecházející otázce jsme se zaměřili na mediální obraz polské národní identity a uvedli jsme, že byl s převážné většiny konstruován na principu stereotypizace, a to napříč všemi analyzovanými deníky. Nicméně mechanismus mediální stereotypizace byl uplatněn rovněž na dalších skupinách aktérů.

Identita, jež byla do značné míry podrobena principům stereotypizace, je samotná organizace Solidarnośći. Hnutí bylo v komentářích deníků vyobrazeno výhradně jako vnitřní nepřítel, který si *„od prvních dnů existence klestil cestu k moci“*.[388] Zločinné úmysly tohoto nepřítele se neomezovaly pouze na mobilizaci odborářské síly v zemi proti politickému establishmentu, ale například *Mladá fronta* rovnou varuje před jeho záměry *„rozkládat systém k oslabení moci“*.[389] Typickým příkladem stereotypizace vnitřního nepřítele bylo i použití spojení *„zasévání semen nedůvěry“*,[390] které samo odkazovalo na heslo: „kdo seje vítr, sklízí bouři,“ jenž po dlouhá léta představovalo základ komunistické rétoriky a deníky jej hojně využívaly jako výraz varování lidu před jakýmikoli projevy nepřátelství.

Nezávislé odborové hnutí bylo podrobeno ještě jedné formě stereotypizace, a to v podobě loutek. Již zmiňovaná asociace hnutí Solidarność spolu s loutkovou hrou předkládá čtenáři jasné významy. Podle komentátorů tvoří tuto odborovou organizaci pouze členská masa bloudící v *„politické slepotě“*,[391] kterou ze tmy vyvedl až další nepřítel lidového Polska, kterým je v tomto případě Západ. Jinak řečeno, lidé podílející se na kontrarevoluční činnosti Solidarnośći nejsou ničím jiným, než *„pěšáky“*[392] postupujícími vpřed na příkaz Západu. Západní země zde vystupují v rolí loutkovodičů, kteří se věnují důkladné *„režii událostí v Polsku“*.[393]

Jak už jsme zmínili, stereotyp nepřátelství byl aplikován rovněž na zahraničního aktéra, který je na stránkách novin označen pojmem Západ. Mediální obraz Západu jako úhlavního nepřítele socialistického Polska je posilován zejména stabilní komunistickou rétorikou, která v analyzovaných textech nabývala podoby *„nejreakčnějších*

[388] Viz. Ohněm a mečem k moci. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 305, s. 5.
[389] Viz. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5.
[390] Viz. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5.
[391] Viz. Komentujeme: Přátelé a nepřátelé Polska. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 299, s. 7.
[392] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[393] Viz. Kde zůstaly zájmy pracujících?. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 28, s. 2.

revanšistických kruhů“.[394] Slova revanš, msta či odveta jsou pak typickým projevem tohoto západního nepřátelství, jehož úkolem je *„soustavně živit podryvnou protipolskou kampaň“*.[395] Současně dalším stereotypem této odvěké pře je motiv neúspěchu, který pramení ze snah Západu o narušení jednoty socialistického společenství. Prostřednictvím historického exkurzu do dějin českých zemí byl zdůrazněn fakt, že se západní země *„nepoučily z nezdaru, který utrpěly jejich plány v roce 1968 v Československu“*[396] a tak i jejich následné pokusy v Polsku jsou již předem odsouzeny k nezdaru.

3) Jaké diskursivní modely jsou konstruovány v kontextu s polským odborovým hnutím Solidarność a Polskou lidovou republikou v období mezi srpnem 1980 a prosincem 1981?

Posední vedlejší otázku, týkající se konstrukce diskursivních modelů spojených s polským hnutím Solidarność a PLR v komentářích *Rudého práva*, *Práce* a *Mladé fronty* v námi sledovaném období, se pokusíme zodpovědět v následujících dvou podotázkách.

a. Které z diskursivních modelů jsou zkoumanými tituly zvýznamňovány?

Hlavní diskursivní model, který prochází napříč všemi analyzovanými texty, je diskursivní model „nebezpečí“ či „ohrožení“ země. Ideologickému uzavření tohoto modelu v komentářích jednotlivých deníků napomáhá přímé užití titulků jako *„Nebezpečí trvá“*,[397] s nímž jasně souvisí postoj autorů vůči Solidarnośći, jako narušitelky světového míru, ale i jako hybatelky rovnováhy sil v Evropě. Pohled čtenáře na problematiku stávek a fungování hnutí Solidarność je tak normován v kontextu *„arény politického boje“*,[398] přičemž složitá polská situace je zobrazována jako standardní *„projev celosvětového boje mezi silami socialismu a pokroku a imperialistickými, antisocialistickými silami“*.[399]

Výše stanovenému modelu jsou následující diskursivní modely přímo podřízeny. Jedná se o diskursivní modely „kontrarevoluce“ a „občanské války“, které staví polské hnutí Solidarność do role původce destabilizace země a narušení jednoty socialistických zemí v Evropě, které vyplynou jako přímý důsledek jeho jednání. Motiv *„občanské války proti lidovému Polsku“*[400] pak silně rezonuje s *„podvratnou destruktivní činností“*[401] nezávislých odborů, působících chaos a anarchii prostřednictvím stávek. Negativní roli

[394] Viz. Cynismus Solidarity. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 73, s. 2.
[395] Viz. Komu chybí úcta k faktům. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 15, s. 2.
[396] Viz. Komentujeme: Oč jde komu v Polsku? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 287, s. 7.
[397] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[398] Viz. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5.
[399] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[400] Viz. Komentujeme: Oč jim jde? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 210, s. 7.
[401] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.

stávek a fungování Solidarnośći autoři zastřešují pod diskursivní model „sebevražedných stávek“, které *„navlékají oprátku“*[402] polskému hospodářství.

Nadřazenému diskursivnímu modelu „ohrožení“ podléhá také tristní stav polské ekonomiky v námi analyzovaném období. Důležitost hospodářské situace v Polsku je tak konstruováno na dvou protichůdných diskursivních modelech: na diskursivním modelu „ekonomického rozkvětu“ před Solidarnośći a diskursivním modelu „ekonomického úpadku“ po Solidarnośći. První z nich odkazuje na vliv socialistického vedení, které přivedlo Polsko *„k ekonomickému rozvoji z patnáctého místa v Evropě, které zaujímalo před druhou světovou válkou, na desáté místo na světě“*.[403] Tento blahobyt je pak v druhém případě ničen jednáním Nezávislých samosprávných odborů a jejich spojenců. Špatný hospodářský stav země a následná krize jsou dávány za vinu jednak dlouhodobým stávkám odborového hnutí, které nedávají zemi možnost *„zotavit se z ekonomického šoku“*,[404] jednak také zadluženosti Polska u kapitalistických zemí. Výmluvnou je i **metafora** (Thompson 1990: 63) *„polské ekonomiky na kolenou“*,[405] kterou deník *Práce* ilustruje míru ekonomického úpadku země.

Dalším nadřazeným diskursivním modelem, na jehož principu jsou konstruovány charakteristiky, role a vzorce chování odborového hnutí Solidarność, je diskursivní model „vnitřního nepřítele“. Ten zastupuje základní kategorii identity „oni“, kterou autoři textů označují *„Walęsovými odbory“*.[406] Přisuzují mu také řadu jednotících symbolů, mezi něž patří zejména negativní znaky jako transformace společenského pořádku a svržení státního zřízení v Polsku, stejně jako obcházení platných polských zákonů, rozpoutávání nátlakových akcí a stávek, vydírání a jiné násilné destruktivní činnosti. Současně jsou mu přiřknuty také neúměrné politické ambice, neboť samotná Solidarność je chápána jako hnutí, které daleko překračuje rámec obyčejné odborové organizace. Vnitřním nepřítelem jsou tedy antisocialistické síly v Polsku.

Současně komentátoři *Rudého práva*, *Práce* a *Mladé fronty* tento model vyplňují dalšími jemu podřízenými diskursivní modely. V prvním konstrukčním plánu deníky používají v případě Solidarnośći pojmů spojených s ofenzivní aktivitou, čímž vytváří diskursivní model „útočných sil“. Temná podoba hnutí se tak skrývá obzvláště v jejím programovém zaměření, kde *„vyhlašuje započetí příprav k závěrečnému útoku na pozice*

---

[402] Viz. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5.
[403] Viz. Přání a skutečnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 151, s. 3.
[404] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[405] Viz. Skoncovat s anarchií a napětím. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 269, s. 2.
[406] Viz. Poznámky: Cena za rozvracení. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 70, s. 7.

lidové moci"[407] a její následné svržení. Odborové hnutí v komentářích tedy vystupuje naprosto otevřeně jako „protisocialistický element", který se pokouší posílit své pozice a rozvrátit státní moc, aby ji pak mohl převzít. To jest, v druhém konstrukčním plánu pozorujeme budování diskursivního modelu „rozbíjení, ničení a rozkladu". Solidarność, která si *„od prvních dnů existence klestila cestu k moci"*,[408] se nevyhýbá ani použití prostředků násilí a psychologického nátlaku. Poslední konstrukční plán diskursivního modelu „vnitřního nepřítele" je tedy vystavěn na diskursivním modelu „nevraživosti". Například podle *Mladé fronty* Solidarność hrozí *„fyzickou likvidací"*[409] všem stoupencům režimu, tedy těm, co *„se staví proti politice demontáže v PLR"*.[410]

Dominantním modelem, který na stránkách analyzovaných listů doplňuje obraz ohrožení Polska, je také diskursivní model „vnějšího nepřítele". *„Vládnoucí kruhy Západu"*[411] a jejich propaganda naplňují v komentářích principy binární opozice „oni" a současně s tím plní roli protagonistů mezinárodního antikomunismu. Tyto *„centrály imperialistické diverze"*[412] podle komentátorů využívají také různé speciální služby, aby rozvracely struktury lidového Polska. Pro snadnější čtení významů jsou k modelu autory textů přičleněny další podružné diskursivní modely. Prvním z nich je diskursivní model „vměšování", který utváří dojem Západu jako vetřelce či narušitele stability země, jenž *„soustavně živí podryvnou protipolskou kampaň"*.[413] Paralelně s tím také komentátoři budují diskursivní model „rozvratu/neklidu" morálních a politických sil polského národa. Jak jsme upozornili výše, v textech je rovněž naznačen přímý vztah mezi představiteli Solidarnośći a západními politickými elitami, s nimiž *„prokonzultovali koncepci"*[414] a *„žádali jejich posvěcení"*.[415] Poslední vedlejší diskursivní model vnějšího nepřítele je utvářen na základě strategie **eternalizace** (Thompson 1990: 66), která chápe zapojení Západu do záležitostí Polska jako věčně se opakující jev, a tedy jako *„recidivu »studené války«"*.[416] Nepřímo se tak čtenáři nabízí diskursivní model „pokračující studené války".

Vztah mezi těmito dvěma modely nepřátel je pak připodobněn dobovou rétorikou k diskursivnímu modelu „loutkového divadla". Ohrožení Polska je komentátory dále

---

[407] Viz. Komentujeme: Program kontrarevoluce. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 291, s. 7.
[408] Viz. Ohněm a mečem k moci. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 305, s. 5.
[409] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[410] Viz. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3.
[411] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[412] Viz. Komentujeme: Oč jde komu v Polsku? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 287, s. 7.
[413] Viz. Komu chybí úcta k faktům. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 15, s. 2.
[414] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[415] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[416] Viz. Nezakryté vměšování USA. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 197, s. 5.

posíleno použitím **metafory** (Thompson 1990: 63) scénáře, kterým Západ provádí svou *„režii událostí v Polsku“*.[417] Utváří se tak dojem divadelní hry, kterou vede polské hnutí Solidarność v čele s „nejreakčnějšími silami Západu“. Jinak řečeno, Západu odpovídá model „loutkovodičů“ a lidovému Polsku zase model bezbranných „loutek“. Ze strany deníků se tak jedná nejen o pokus delegitimizovat členy nezávislého odborové hnutí jako jakési loutky, kterým příznivci v zámoří poskytují morální i finanční podporu, ale rovněž o posílení důležitosti jednání nezávislého hnutí a jeho důsledků na celosvětové uspořádání.

Diskursivní model „katolické elity“ je výjimečný tím, že si i přes jeho minimální výskyt v rámci analyzovaných komentářů získal silnou pozici při utváření mediálního obrazu Polské lidové republiky. Strategie **vyloučení** (Thompson 1990: 64) přiřkla polské církvi označení *„katolická hierarchie“*,[418] čímž došlo k vědomému oddělení polských věřících, kteří zde zastávají pozici veřejnosti a tedy i binární pozice „my“, od *„představitelů katolického episkopátu“*.[419] Pro účely práce jsme tuto situaci katolické elity metaforicky nazvali stavem „generálů bez vojska“.

Důležitým modelem pro konstrukci mediálního obrazu PLR je také diskursivní model „tábora míru a socialismu“. Ten v sobě zahrnuje představu Sovětského svazu spolu s jeho satelity v roli *„úhelného kamene suverenity a nezávislosti Polska“*.[420] Zdůrazněno je zejména silné znepokojení sovětských komunistů i sovětského lidu obecně nad osudy socialistické země. Přátelský zájem zemí východního bloku je komentátory zahrnut do diskursivního modelu „bratrské lásky“, jejich počínání je pak připodobněno k *„bratrské ochraně zemí socialistické společnosti“*.[421] Zde hraje nejdůležitější úlohu strategie **legitimizace** (Thompson 1990: 61), neboť jak komentátoři zdůrazňují: *„není téměř jediné oblasti lidské činnosti, v níž by se nerozvíjela naše spolupráce s PLR“*.[422]

Předposledním diskursivním modelem, kterému je na stránkách deníků věnována velká pozornost, je diskursivní model „Poláka“. K tomuto modelu jsou přidruženy následující rysy. Za prvé, pravý Polák *„hájí výsledky národně osvobozeneckého zápasu“*[423], cítí *„spoluodpovědnost za zemi“*[424] a její obyvatelstvo a za žádných okolností *„není ochoten trpět další ohrožování procesu socialistické obrody“*.[425] Jde tedy o

[417] Viz. Kde zůstaly zájmy pracujících?. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 28, s. 2.
[418] Viz. Komentujeme: Oč jim jde? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 210, s. 7.
[419] Viz. Zrozeny z nátlaku. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 115, s. 2.
[420] Viz. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5.
[421] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[422] Viz. Komentujeme: Oč jde komu v Polsku? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 287, s. 7.
[423] Viz. Komentujeme: Přátelé a nepřátelé Polska. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 299, s. 7.
[424] Viz. Kde zůstaly zájmy pracujících?. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 28, s. 2.
[425] Viz. Komu chybí úcta k faktům. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 15, s. 2.

diskursivní model „Poláka-vlastence“. Za druhé, pravý Polák si uvědomuje hospodářskou situaci země a svou zodpovědnost vůči společnosti, proto *„vyjadřuje nelibost“*[426] nad jednáním Solidarnośći a je z něj řádně *„podrážděn a unaven“*.[427] Tento diskursivní model „pracujícího Poláka“ je pak v přímé opozici proti diskursivnímu modelu „stávkujícího Poláka“, který pod vlivem hnutí Solidarność jedná podle ofenzivního hesla *„kdo nestávkuje, není opravdovým Polákem“*.[428]

S posledně jmenovaným modelem rovněž souvisí diskursivní model „svedeného dělnictva“ a diskursivní model „zmatené mládeže“. S výjimkou *Rudého práva*, se v komentářích pracuje se strategií **diferenciace** (Thompson 1990: 65), která odděluje vedení Solidarnośći od *„členské masy »Solidarity«“*.[429] Ta je následně podle listů *Práce* a *Mladé fronty* uzavřena do diskursivního modelu „svedeného dělnictva“, s nímž vůdci Solidarnośći manipulují, za jehož zády intrikují. Vztah mezi vedením Solidarnośći a kolektivem pracujících pak nazývají **metaforou** (Thompson 1990: 63) *„herců a statistů“*.[430] Deník *Rudé právo* se jistým způsobem vzdává mýtu o svedeném dělníkovi, protože ve svých komentářích nepřipouští existenci masové či lidové základny, o kterou se polská Solidarność fakticky opírala. Na základě analýzy, jsme schopni také tvrdit, že aktér mládeže či studentstva se na stránkách novin projevuje vysokou mírou ideologické nepevnosti a náchylnosti podléhat provokační a politické „demagogii“ antisocialistických sil v Polsku. Čtenářům je tedy nabídnut diskursivní model „zmatené mládeže“.

Poslední dva dominantní diskursivní modely vycházejí z analýzy vnějších vztahů mezi autory komentářů a čtenáři. Na jedné straně tak vzniká diskursivní model „uvědomělého publika“, do něhož můžeme zařadit všechny *„zdravé síly společnosti“*,[431] tedy *„poctivě smýšlející, skutečné komunisty“*,[432] *„bojovníky za věc socialismu“*,[433] kteří se plně ztotožňují s autory textů a sdílejí s nimi základní charakteristické rysy. A na druhé straně se konstruuje diskursivní model „chápavého publika“, které sice nezastává ideologicky pevné stanovisko jako předcházející publikum, nicméně i do tohoto modelu je zahrnuta běžná *„veřejnost, všichni rozumní lidé, poctiví vlastenci“*,[434] jež pomocí strategie **synekdochy** (Thompson 1990: 63) zastupují celek československé společnosti.

---

[426] Viz. Komentujeme: Program kontrarevoluce. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 291, s. 7.
[427] Viz. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (1. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 142, s. 5.
[428] Viz. Skoncovat s anarchií a napětím. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 269, s. 2.
[429] Viz. Skoncovat s anarchií a napětím. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 269, s. 2.
[430] Viz. Kde zůstaly zájmy pracujících?. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 28, s. 2.
[431] Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.
[432] Viz. Polsko: staronová metoda. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 151, s. 3.
[433] Viz. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5.
[434] Viz. Komentujeme: Zlostné slzy porážky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 303, s. 7.

b. Které z diskursivních modelů tituly naopak marginalizují, potlačují či upozaďují?

Jeden z hlavních diskursivních modelů, který byl na stránkách analyzovaných deníků úmyslně upozaďován, je diskursivní model „státního aparátu“. Vládní establishment Polska hraje v textech velice malou roli, přestože podle komentátorů právě v něm leží *„skutečný výkon moci“*.[435] Naopak se spíše pracuje s vlasteneckými skupinami v zemi, také označovanými *„zdravými silami“*[436] Polska, které jsou chápány jako trvalý, zcela přirozený a dominantní znak socialistického řízení. Marginalizace významu komunistického establishmentu a vládnoucí elity odpovídá nastavené dominantní ideologii, jejímž úkolem je utvářet dojem, že síla země vychází z národa.

Rovněž diskursivní model „historického polského národa“ je v komentářích potlačován, a to z důvodu větší důležitosti novodobých dějin lidového Polska. Historie Poláků tak podle textů sahá pouze do dob vzniku první revoluční strany Proletariát, která položila základy soudobé komunistické strany v Polsku. Komentátoři se tak pokoušejí formovat mínění publika nejen o povaze socialistické struktury v zemi, která má bohatou historii, neboť *„se nezavádí dnes, ale lid si ji zvolil před sedmatřiceti lety“*,[437] ale současně s tím také zabraňují hledání významu polské národní identity v letech předcházejících rok 1882.

Následující dva diskursivní modely byly z textů vědomě vynechány, přičemž jejich nepřítomnost lze interpretovat následovně. Diskursivní model „polských věřících“ se v žádném z komentářů nevyskytuje, a to z důvodu mediální reprezentace katolické církve jako elitní instituce tvořené výhradně *„katolickou hierarchií“*.[438] Jak již bylo dříve řečeno, došlo tedy k naprostému vydělení polských věřících z církevního tělesa. Obdobně můžeme chápat zatajování diskursivního modelu „odmítavého publika“, jenž není ve vztazích mezi autory komentářů a čtenáři nijak zmíněn. Autoři oslovují pouze publikum patřící do skupin identity „já“, tedy všech uvědomělých komunistů, a identity „vy“, v níž vystupují slušní občané a členové socialistické společnosti. V analyzovaných textech jsou tak úplně opomíjeny tzv. černé ovce, jež ve společnosti „zlobí“.

Na závěr je nutné doplnit, že diskursivní analýza textů rovněž odhalila existenci jednoho vyloučeného diskursivního modelu. Jedná se o model, jež odpovídá zejména principům stereotypizace polské národní identity a s nímž komentátoři vědomě nepracují. Je jím vyloučený diskursivní model „Poláka-opilce“ či „Poláka-šmelináře“, který

[435] Viz. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7.
[436] Viz. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5.
[437] Viz. Přání a skutečnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 151, s. 3.
[438] Viz. Komentujeme: Oč jim jde? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 210, s. 7.

koresponduje výhradně s negativními asociacemi spojenými s polskou národní identitou. Důvodem vyloučení této animozity je především snaha komentátorů vyhnout se jakémukoli urážlivému, hanlivému nebo ostudnému označení bratrské země socialistického společenství.

6 DISKUSE

V závěrečné části textu se vrátíme k některým sporným bodům diplomové práce a také k otázkám, které vyvstaly při jejím koncipování.

Výzkumný vzorek v práci tvoří třicet názorových komentářů, přičemž jsme se pokusili zastoupit každý ze tří analyzovaných deníků rovnoměrně deseti články. Z původního velkého vzorku novinových textů jsme závěrečný počet článků byli nuceni z důvodu přehlednosti dále redukovat, a to pouze na ty, jež se zabývají polským odborovým hnutím Solidarność přímo, anebo nepřímo skrze utváření mediálního obrazu politické situace v Polské lidové republice ovlivněné působením hnutí Solidarność. Použitá kvalitativní výběrová technika, založená na shodnosti určitých znaků, však mohla ovlivnit závěry našich zjištění. Nicméně zvolená klíčová slova už předem určovala, jakým směrem se bude naše analýza ubírat a že její hlavní náplní bude identifikace dominantní ideologické praxe v denících.

Nedostatečné množství zkoumaných textů ovšem do značné míry vynahrazuje výběr tří zkoumaných titulů. Přestože *Rudé právo*, *Práce* a *Mladá fronta* se různí ve svém původu a vycházejí jako oficiální listy odlišných ústředních státních orgánů, jejich společným znakem je povinná participace na mediální struktuře Národní fronty. Proto můžeme očekávat, že nedostatky ve výběru analyzovaných článků budou vynahrazeny obdobnou mediální strategií samotných deníků. Jak je možné vidět, v závěru práce se tato naše pracovní hypotéza do značné míry potvrdila. Mediální obrazy hnutí Solidarność a PLR se v jednotlivých titulech nerůznily.

Jak již bylo v práci rovněž naznačeno, stanovené období výzkumu je velice úzké a zahrnuje časovou osu pouze od srpna 1980 do prosince 1981, což nám neposkytlo dostatečný prostor pro výzkum proměny diskursivní praxe a jejích strategií v čase. Období výzkumného zájmu proto nebylo rozděleno na menší časové úseky, chápeme jej tedy jako jeden celistvý útvar. Pro hlubší poznatky o proměně mediálního diskursu a mediálních obrazů by práce mohla být do budoucna rozšířena o další fáze dějin Polska, zejména před působením hnutí Solidarność a po jeho nucené likvidaci, které by rovněž rezonovaly v českém dobovém tisku. Prostřednictvím srovnávací analýzy by byl poskytnut nejen úplný mediální obraz Polské lidové republiky, ale současně bychom identifikovali odlišnosti mezi jednotlivými strategiemi tištěných médií, které také podléhají proměně v čase.

Dalším sporným bodem práce je otázka vhodnosti jejího metodologického zakotvení. Geeho model diskursivní analýzy je dostatečně přehledný. Nicméně jeho aplikace na historicky orientované výzkumné téma neumožňuje skutečně ostré vymezení jednotlivých výzkumných kategorií, které sám James P. Gee ve své práci navrhuje. Proto v diplomové práci můžeme vidět individuální přístup k postupům analýzy a nové inovační postupy, inspirované dalšími sociálními a humanitními vědami, zejména pak autorčiným politologickým backgroundem. Ostré přechody mezi výzkumnými kategoriemi byly tedy pro účely práce upraveny tak, aby lépe odpovídaly konečné podobě jejich interpretace.

Poslední řádky práce budeme věnovat otázce působení ideologických modů operandi podle Johna B. Thompsona. Jejich vzájemné prolínání a provázanost v některých částech práce vedly k obtížné interpretaci a opětovně jsme museli volit individuální a místy také spekulativní přístup. Tendence autorky tíhnout spíše k ideologickému zakotvení užitých modů a upozaďování jejich jazykové stránky tak může Thompsonova analytická metoda ještě více posilovat.

POUŽITÁ LITERATURA

ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu*. Praha: Oikoymenh, 2013. ISBN 9788072984831.

ARON, Raymond. *Demokracie a totalitarismus*. Brno: Atlantis, 1993. ISBN 8071080640.

BEDNAŘÍK, Petr et al. *Dějiny českých médií od počátku do současnosti.* Praha: Grada Pubslishing, 2011. ISBN 9788024730288.

BERGER, Peter L.; LUCKMANN, Thomas. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 8085959461.

BLAŽEK, Petr. Solidarita se Solidaritou: Opoziční hnutí v Československu a vyhlášení polského „válečného stavu" v prosinci 1981. In *Od rywalizacji do współpracy: Relacje polsko-czeskie w badaniach młodych historików z Polski i Republiki czeskiej.* Vratislav: Kolegium Europy Wschodniej, 2003. ISBN 8389185059.

BRZEZINSKI, Zbigniew; FRIEDRICH, Carl J. *Totalitarian dictatorship and autocracy*. New York: Frederick A. Praeger, 1966.

BRZEZISNKI, Zbigniew; FRIEDRICH, Carl J. The Unique Character on Totalitarian Society. In *Totalitarianism*. New York: Harvard University Press, 1954.

BUCHVALDEK, Miroslav. *Československé dějiny v datech*. Praha: Svoboda, 1987.

BURAJ, Ivan. Michel Foucault a jeho netradičné chápanie moci. In *Filozofia.* 2006, roč. 61, č. 7, s. 533-546. ISSN 00463857.

BURTON, Graeme; JIRÁK, Jan. *Úvod do studia médií.* Brno: Barrister & Principal, 2001. ISBN 8085947676.

CÍSAŘOVSKÁ, Blanka; PREČAN, Vilém. *Charta 77: dokumenty 1977-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 9788072850846.

ČERMÁK, Josef; ČERMÁKOVÁ, Kristina. *Slovník latinských citátů*: *4328 citátů s českým překladem a výkladem*. Praha: Euromedia Group, 2005. ISBN 8024213729.

DAVIES, Norman. *Polsko: Dějiny národa ve středu Evropy.* Praha: Prostor, 2003. ISBN 8072600834.

DIJK, Teun Adrianus van. *Ideology: a multidisciplinary approach*. London: SAGE Publications, 1998. ISBN 0761956549.

DOLEJŠÍ, Vojtěch. *40 let Rudého práva.* Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960.

DOOB, Penelope R. *The Idea of the Labyrinth: from Classical Antiquity through the Middle Ages.* New York: Cornell University Press, 1992. ISBN 0801480000.

DRDA, Adam; STRACHOTA, Karel. *Naše normalizace*. Praha: Člověk v tísni, 2011. ISBN 9788087456118.

ENTMAN, Robert M. Framing: toward clarification of a fractured paradigma. In *Journal of Communication*. 2003, roč. 43, č. 3, s. 51-58. ISSN 0021-9916.

FAIRCLOUGH, Norman. *Critical discourse analysis: the critical study of language*. Harlow: Longman, 2010. ISBN 9781405858229.

FOUCAULT, Michel. *Dějiny šílenství v době osvícenství: hledání historických kořenů pojmu duševní choroby.* Praha: Lidové noviny, 1994, 209 s. ISBN 8071060852.

FOUCAULT, Michel. *Myšlení vnějšku.* Praha: Herrmann & synové, 2003. ISBN 8020504060.

FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění: dějiny sexuality I.* Praha: Herrmann & synové, 1999.

FRANĚK, Jiří. *Naše Rudé právo: čtyřicet let listu KSČ, který bojuje za pravdu, socialismus a mír*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960.

FRIEDRICH, Carl; CURTIS, Michael; BARBER, Benjamin R. *Totalitarianism in perspective: three views*. New York: Praeger, 1969.

GEE, James P. *An Introduction to Discourse Analysis.* New York: Routledge, 2005. ISBN 9780415328609.

GEE, James P. *An introduction to discourse analysis: theory and method*. New York: Routledge, 2011. ISBN 9780415585699.

GREGOR, Anthony J. *Totalitarianism and political religion: an intellectual history*. Stanford: Stanford University Press, 2012. ISBN 9780804781305.

HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949–2006*. Praha: Libri, 2007. ISBN 9788072771653.

HALL, Stuart. *Representation: cultural representations and signifying practices*. London: SAGE Publications, 1997. ISBN 0761954325.

HARRINGTON, Austin. *Moderní sociální teorie: základní témata a myšlenkové proudy*. Praha: Portál, 2006. ISBN 8073670933.

HOBBES, Thomas; CHOTAŠ, Jiří; MASOPUST, Zdeněk et al. *Leviathan aneb Látka, forma a moc státu církevního a politického*. Praha: Oikoymenh, 2009. ISBN 9788072981069.

JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbora. *Média a společnost*. Praha: Portál, 2007. ISBN 9788073672874.

KALINOVÁ, Lenka. *Konec nadějím a nová očekávání: k dějinám české společnosti 1969–1993*. Praha: Academia, 2012. ISBN 9788020020437.

KONČELÍK, Jakub et al. *Dějiny českých médií 20. století.* Praha: Portál, 2010. ISBN 9788073676988.

KOVÁCS, István. *Piłsudski – Katyň – Solidarita: klíčové pojmy polských dějin 20. století.* Brno: Barrister & Principal, 2010. ISBN 9788087029855.

KRIEGER, Joel. *The Oxford Companion to Politics of the World*. Oxford: Oxford University Press, 2001. ISBN 9780195117394.

KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy.* Praha: Argo, 2005. ISBN 8072036122.

KUNCZIK, Michael. *Základy masové komunikace*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 807184134X.

KYNDROVÁ, Dana. *Rituály normalizace: Československo 70. - 80. let*. Praha: KANT - Karel Kerlický, 2011. ISBN 9788074370441.

LINZ, Juan J. *Totalitarian and authoritarian regimes*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2000. ISBN 1555878660.

MACHIAVELLI, Niccolo. *Vladař.* Praha: XYZ, 2007. ISBN 9788087021736.

MANNHEIM, Karl. *Ideologie a utopie: přednášky a eseje.* Bratislava: Archa, 1991. ISBN 8071150223.

MCCOMBS, Maxwell E. *Agenda setting: nastolování agendy - masová média a veřejné mínění.* Praha: Portál, 2009. ISBN 9788073675912.

MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2009. ISBN 9788073675745.

MILLSOVÁ, Sara. *Discourse: The New Critical Idiom*. London: Routledge, 2004. ISBN 0415290139.

MUCH, Theodor. *Kdo zabil rabiho Ježíše?*. Praha: Volvox Globator, 2011. ISBN 9788072078257.

NAVARA, Luděk; ALBRECHT, Josef. *Abeceda komunismu*. Brno: Host, 2010. ISBN 9788072943401.

NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra: kniha pro všechny a pro nikoho*. Praha: XYZ, 2009. ISBN 9788073881474.

NOELLE-NEUMANNOVÁ, Elisabeth. *The spiral of silence: public opinion - our social skin*. Chicago: University of Chicago Press, 1993. ISBN 9780226589367.

NOWAK, Andrzej. *Impérium a ti druzí: Rusko, Polsko a moderní dějiny východní Evropy.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. ISBN 9788073252229.

NÜNNING, Ansgar. *Lexikon teorie literatury a kultury*. Brno: Host, 2006. ISBN 9788072941704.

OTÁHAL, Milan. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011. ISBN 9788072851379.

PACZKOWSKI, Andrzej. *Půl století dějin Polska: 1939-1989*. Praha: Academia, 2000. ISBN 8020007377.

REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. ISBN 8071789267.

SCHILLER, Friedrich. *Valdštejnova smrt*. Praha: Divadlo na Vinohradech, 1999. ISBN 8023862626.

SKOVAJSA, Marek. *Občanský sektor*. Praha: Portál, 2010. ISBN 9798073676810.

Solidarita: Polské nezávislé odbory od svého vzniku až po vyhlášení výjimečného stavu. New York: The Committee in Support of Solidarity, 1987. ISBN 946352402.

SZYMONICZEK, Joanna; KRÓL, Eugeniusz C. *Czas totalitaryzmu: stalinizym, faszyzm, nazizm i pokrewne systemy polityczne w XX wieku*. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, 2011. ISBN 9788360580677.

ŠKODOVÁ, Markéta et al. *Agenda-setting: teoretické přístupy*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2008. ISBN 9788073301514.

TALMON, Jacob L. *O původu totalitní demokracie: politická teorie za Francouzské revoluce a po ní*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. ISBN 8085850192.

THOMPSON, John B. *Ideology and modern culture: critical social theory in the era of mass communication*. Stanford: Stanford University Press, 1990. ISBN 0804718466.

THOMPSON, John B. *Média a modernita: sociální teorie médií*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 8024606526.

TITSCHER, Stefan. *Methods of text and discourse analysis*. London: SAGE Publications, 2000. ISBN 0761964835.

TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*. Praha: Portál, 2006. ISBN 8073670968.

WEBER, Max; HAVELKA, Miloš. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikoymenh, 2009. ISBN 9788072983896.

WODAK, Ruth; MEYER, Michael. *Methods of critical discourse analysis*. Los Angeles: Sage, 2009. ISBN 9781847874559.

ZÁBRODSKÁ, Kateřina. *Variace na gender: poststrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita*. Praha: Academia, 2009. ISBN 9788020017529.

PŘÍLOHA

Rudé právo

DOUDĚRA, Karel. Komentujeme: Oč jde komu v Polsku? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 287, s. 7. ISSN 00326569.

JELÍNEK, Milan. Komentujeme: Čas velké zkoušky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 295, s. 7. ISSN 00326569.

JELÍNEK, Milan. Komentujeme: Program kontrarevoluce. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 291, s. 7. ISSN 00326569.

JELÍNEK, Milan. Komentujeme: Zlostné slzy porážky. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 303, s. 7. ISSN 00326569.

LIPAVSKÝ, Jan. Poznámky: Výzva Sejmu nebyla vyslyšena. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 270, s. 7. ISSN 00326569.

LIPAVSKÝ, Jan; MINÁRIK, Pavol. Komentujeme: Nebezpečí trvá. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 257, s. 7. ISSN 00326569.

PORYBNÝ, Zdeněk. Komentujeme: Přátelé a nepřátelé Polska. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 299, s. 7. ISSN 00326569.

PORYBNÝ, Zdeněk. Poznámky: Cena za rozvracení. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 70, s. 7. ISSN 00326569.

ROVENSKÝ, Dušan. Komentujeme: Hrubé vměšování. In *Rudé právo*. 1981, roč. 61, č. 76, s. 7. ISSN 00326569.

ROVENSKÝ, Dušan. Komentujeme: Oč jim jde? In *Rudé právo*. 1980, roč. 60, č. 210, s. 7. ISSN 00326569.

Práce

HROMÁDKO, Jan. Kde zůstaly zájmy pracujících?. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 28, s. 2. ISSN 02316374.

HROMÁDKO, Jan. Odpověď na rozvrat. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 296, s. 2. ISSN 02316374.

HROMÁDKO, Jan. Skoncovat s anarchií a napětím. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 269, s. 2. ISSN 02316374.

HROMÁDKO, Jan. Zrozeny z nátlaku. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 115, s. 2. ISSN 02316374.

KLEMENT, Václav. Pozadí nekalé hry. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 220, s. 2. ISSN 02316374.

KLEMENT, Václav. Zájmy pracujících zůstaly stranou. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 202, s. 2. ISSN 02316374.

PARMA, Jiří. Komu chybí úcta k faktům. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 15, s. 2. ISSN 02316374.

ŠIMÁČEK, František. Cynismus Solidarity. In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 73, s. 2. ISSN 02316374.

ŠIMÁČEK, František. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (1. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 142, s. 5. ISSN 02316374.

ŠIMÁČEK, František. Na aktuální téma: Co je Solidarita? (2. část). In *Práce*. 1981, roč. 37, č. 143, s. 5. ISSN 02316374.

Mladá fronta

BONDAR, Alexandr. Komentář týdne: Nevyhnutelnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 300, s. 5. ISSN 03231941.

ČIBISOV, Alexandr. Ohněm a mečem k moci. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 305, s. 5. ISSN 03231941.

ČIBISOV, Alexandr. Pistole u spánku aneb kdo si zahrává s polskou mládeží. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 153, s. 5. ISSN 03231941.

ČIBISOV, Alexandr. Poručníci ze »Solidarity«. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 139, s. 3. ISSN 03231941.

HAVRAN, Michal. Polsko: staronová metoda. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 151, s. 3. ISSN 03231941.

HAVRAN, Michal. Polsko: stávkové pistole. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 223, s. 3. ISSN 03231941.

MEDVEDEV, Igor. Historická odpovědnost komunistů. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 165, s. 5. ISSN 03231941.

NAKARJAKOV, Vladimir. Nezakryté vměšování USA. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 197, s. 5. ISSN 03231941.

NAKARJAKOV, Vladimir. Polsko: dohoda nebo konfrontace?. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 265, s. 3. ISSN 03231941.

NAKARJAKOV, Vladimir. Přání a skutečnost. In *Mladá fronta*. 1981, roč. 37, č. 151, s. 3. ISSN 03231941.

SEZNAM TABULEK

Tab. 1.1 Prodaný náklad deníků mezi lety 1968 a 1972 48
Tab. 1.2 Početní zastoupení titulů ve výsledném vzorku 49

JMENNÝ REJSTŘÍK

A

Althusser 9, 20, 28
Arendtová 9, 36, 37
Aron 36

B

Barber 37
Bednařík 45, 46, 47, 48
Berger 9, 20, 21, 22
Blažek 42
Brzezinski 9, 36, 37
Buchvaldek 18
Buraj 26
Burton 20, 25

C

Císařovská 18
Curtis 37

D

Daidalos 76
Davies 10, 12, 13, 14
Dolejší 45, 46
Doob 76
Drda 17
Dubček 17
Durman 61

E

Engels 28
Entman 23

F

Fairclough 25, 44
Fojtík 46
Foucault 9, 20, 26, 32, 33
Franěk 46
Friedrich 9, 36, 37

G

Gee..4, 8, 9, 20, 33, 34, 35, 41, 42, 43, 44, 74, 105
Gierek 10, 11, 13, 15, 16
Gomułka 10, 11
Gottwald 78
Gramsci 28
Gregor 36

H

Halada 47
Hall 20, 25
Hamlet 76
Harrington 28
Hobbes 26
Hořec 47
Husák 17, 46

Ch

Chmeľnyćkyj 77

J

Jaruzelski 13, 14
Jirák 20, 25
Junák 17

K

Kalinová 17
Kania 13
Koberdowa 74
Končelík 45, 46, 47
Köplová 25
Koucký 45
Krieger 51
Król 36
Křen 41
Kunczik 24
Kuroń 10, 11, 49
Kyndrová 17

L

Lenin 12, 41
Linz 37
Lipski 11
Luckmann 9, 20, 21, 22

M

Macierewicz 11
Machiavelli 26
Mannheim 28
Marx 28
McCombs 9, 20, 21, 22, 23, 24
McQuail 22
Meyer 34
Michnik 10
Millsová 31, 32, 33
Mínós 76
Much 76
Mussolini 36

N

Naimski 11
Navara 16, 17
Nietzsche 26
Noelle-Neumannová 9, 24
Nový 46
Nowak 12, 14
Nünning 44

O

Otáhl 18, 19
Othello 77

P

Paczkowski 10, 11, 12, 13, 14
Palach 18
Plocek 18

R

Reifová 22, 27, 30

S

Salazar 36
Saussure 22
Serge 36
Shakespeare 76, 77
Schiller 78
Sienkiewicz 77
Síla 47
Skovajsa 47
Sokol 17
Stan 46
Strachota 17
Sunderlandová 32
Szymoniczek 36

Š

Škodová 23
Šmeral 45

T

Talmon 36
Thompson . 4, 9, 20, 27, 29, 30, 31, 40, 44, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 80, 81, 82, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 98, 99, 100, 101, 105
Titscher 34
Trampota 22, 25, 28

V

Vaculík 47
van Dijk 27

W

Wałęsa 12, 13, 14, 49
Weber 26
White 22
Wodaková 34
Wojtyła 10

Z

Zábrodská 32, 33, 34
Zajíc 18

VĚCNÝ REJSTŘÍK

„

„my“ versus „oni“ 27, 61, 66

A

agenda setting 23, 24
Anticharta 18
archetyp 25

D

deskriptivní diskurs 32
diferenciace 31, 54, 59, 61, 63, 67, 69, 81, 101
disent 18, 90
disimilace 29, 30, 44, 57
diskurs. 4, 9, 31, 32, 33, 34, 35, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 104
diskursivně-historický přístup 34
diskursivní analýza 4, 9, 20, 32, 33, 34, 39, 41, 44, 45, 84, 90, 105
diskursivní model.. 4, 8, 41, 43, 44, 45, 50, 51, 52, 55, 56, 59, 60, 62, 63, 64, 66, 67, 70, 97, 98, 99, 100, 101, 102
diskursu 33, 34

E

eternalizace 31, 51, 68, 87, 99
eufemizace 30, 56, 67, 68

F

fragmentace 30, 31, 33, 44, 65, 81, 91
framing 23

G

gatekeeping 22

H

hegemonie 28

Ch

Charta 77 18

I

ideologický čtverec 27
ideologie 4, 8, 9, 20, 24, 27, 28, 29, 34, 37, 39, 42, 43, 44, 45, 50, 65, 70, 72, 76, 81, 88, 91, 94, 95
institucionalizace 21, 22
interpelace 28
interpretační diskurs 32
intersubjektivní chápání reality 20
intertextualita 35

K

komunismus 10
Konfederace nezávislého Polska (KPN) 11
kontext 34
konverzace 35, 41

L

legitimizace.21, 22, 29, 44, 57, 71, 75, 89, 92, 100
legitimizační formule 21, 22
Lidové milice 18

M

manipulace 26
mediální agenda 22, 23, 24, 46
mediální konstrukce reality 9, 20, 22
mediální obraz 8, 9, 22, 39, 40, 42, 43, 44, 49, 84, 85, 86, 87, 92, 94, 100, 104
mediální reprezentace 4, 25, 78, 84, 86, 87, 95, 102
mechanismy společenské kontroly 21
metafora 50, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 63, 64, 66, 68, 73, 77, 80, 85, 87, 88, 91, 93, 98, 100, 101
Mladá fronta 4, 8, 9, 33, 39, 40, 42, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 54, 57, 61, 62, 63, 65, 69, 70, 71, 72, 74, 76, 77, 79, 80, 84, 87, 88, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 104
mlčení většiny 24
moc 26, 27, 32, 58, 62, 66, 68, 85, 90, 99
mody operandi 4, 9, 29, 40, 44, 84, 105

N

narativizace 30, 51, 58, 59, 60, 68, 74, 75
Národní fronta 8, 17, 84, 104
naturalizace 31, 52, 61, 66, 67, 76, 82, 95
nominalizace 31, 58, 72, 81, 86
normalizace 16, 17, 18, 55, 57

O

Občanská milice (ZOMO) 14

P

pasivizace 31
pendrekový zákon 17
Polská lidová republika (PLR) .. 4, 8, 9, 16, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 49, 50, 51, 52, 56, 59, 68, 71, 74, 75, 84, 86, 87, 88, 89, 92, 94, 97, 99, 100, 104, 105
Poslká sjednocená dělnická strana (PSDS) . 13, 14, 62
Práce 4, 8, 9, 33, 39, 40, 42, 43, 45, 47, 48, 49, 50, 53, 54, 58, 60, 62, 63, 65, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 86, 87, 90, 91, 93, 94, 95, 97, 98, 101, 104
Pražské jaro 16, 18
přemístění 30, 54, 56, 59, 72

R

racionalizace 30, 56, 71, 82, 88
reifikace 30, 31, 44
reprezentativnost 25
Revoluční odborové hnutí (ROH) 17, 47, 48
Rudé právo .. 4, 8, 9, 33, 39, 40, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 54, 55, 57, 60, 62, 65, 69, 71, 73, 74, 77, 78, 79, 84, 85, 87, 90, 91, 92, 94, 95, 101, 104

S

sebepojetí 29
sedm oblastí konstrukce reality 34, 42
socialismus . 13, 17, 18, 47, 50, 51, 52, 57, 58, 60, 62, 67, 68, 69, 71, 75, 76, 81, 87, 88, 89, 94, 95, 97, 100, 101
sociální jazyk 35
sociální konstrukce reality 4, 9, 20, 25
Solidarność . 4, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 104, 105
Nezávislé samosprávné odbory (NSZZ) 12, 15, 49
Sovětský svaz10, 11, 12, 16, 18, 51, 61, 70, 75, 92
spirála mlčení 9, 24
stalinismus 10
standardizace 30, 50, 62, 65, 66, 73, 76, 87
stereotyp 25, 78, 95, 96
stereotypizace 8, 40, 43, 95, 96
symbolická moc 27, 29
symbolizace jednoty 31, 57, 63, 64
synekdocha 60, 62, 70, 94, 101

T

totalita 36
totalitarismus..... 9, 35, 36, 37, 38
tropy..... 30
typ 25
tyranis 35

U

unifikace 29, 30, 44, 62
univerzalizace 30, 67

V

Varšavská smlouva 16, 17
Vojenská rada národní spásy (WRON) 14
Výbor na obranu dělníků (KOR) 11
výjimečný stav ... 10, 13, 14, 16, 41, 42, 48, 55, 56
vyloučení 31, 64, 66, 69, 81, 88, 91, 100
Vysočanský sjezd KSČ..... 17

Ž

žánr 34